

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2018

**ACUM 100 DE ANI
BASARABIA REVENEA ACASĂ**

HIC RESIDED KAROLVS DIVINO MUNERIS QVVS
 ORNATVS QVVS PLEBAS ET BONITATIS AMOR
 HIC DOVINCIVS LYSERAT QVOREX NON LYSTIOR ALTER
 QVVS GENIVS PRO LVM HANC TRIBVENS DO

KAROLVS VIRO PEBERIT LYDITH DESANGVINE CLARO
 CVM GENIO CORREONIS LURA DABAT PROPELLIS
 HIC COMINATON BAROLI DE NOMINE S VIPSIE
 MODERATINDICIVM SCEPTRATENENDO STVL
 VIRE PAVLO VARIO SVLGESCU STEMMATE REGIS
 QVVS QVVS MONICA LYRA DO CENTIS HABET
 HIC CODIX RESPLENDET ET LAURO
 QUI BONA CONSTRVXIT MVLTAE GENTE DO

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2018

**ACUM 100 DE ANI
BASARABIA REVENEA ACASĂ**

SUMAR

martie

2018

BASARABIA, PRIMA FLOARE DIN BUCHET

4 Să căutăm
îndreptarea
unei pierderi

N. IORGA

5 Ziua întâi
a Marii Uniri

Chișinău, 27 martie

GH. COJOCARU,
E.-T. SCLIFOS

11 Pendulând între
Unire și Maica Rusie

Poziția marilor
proprietari basarabeni

S. SUVEICĂ

16 Atunci
ne-au chemat în ajutor

Armata română
în Basarabia, 1918

I. GIURCĂ

21 „O comedie“

Poziția Rusiei
față de decizia
Sfatului Țării

I. BISTREANU

26 Să nu supărăm
Rusia...

De ce nu a ratificat
Japonia
Tratatul de la Paris

I. SCUMPIERU

30 Proiectele
recunoștinței

Departamentul
Centenar

D.-M. ȚĂLNARU

33 Aici
Radio Europa Liberă!

Despre istoria Basarabiei
S. MUSTEAȚĂ

38 Un lung
armistițiu

Problema basarabească
în relațiile româno-ruse
interbelice

O. ȚĂCU

42 Eșecul politicii
rusești de colonizare
în Basarabia

Recensământul imperial
din 1897

L. SAVA

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

46 Din dragoste
pentru Judith

F. DOLGHIN

50 Sala de banchet
rotitoare
a împăratului Nero

A. DARIE

ISTORIA PRIN DETALII

54 Iancu
de Hunedoara
văzut de Gustave Doré
Din colecția „Gallica“

ȘT. LEMNY

magazin istoric

Anul LI – serie nouă – nr. 3 (612)

martie 2018

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 La 27 martie 1918, 83 de deputați ai Sfatului Țării au votat Unirea Basarabiei cu România. În imaginea de sus, deputați ai Sfatului Țării și reprezentanți ai României, fotografiați la 27 martie, la Chișinău. În centru, așezați pe scaune, generalul Artur Văitoianu, în uniformă, și în stânga lui Pantelimon Halippa; a cincea din dreapta, Elena Alistar, în ultimul rând, al șaselea de la stânga, Daniel Ciugureanu și în stânga lui Ion Pelivan. În imaginea de jos: clădirea unde și-a desfășurat lucrările Sfatul Țării

2 Rod al iubirii dintre Ludovic cel Pios și ambițioasa lui soție, Judith, Carol cel Pleșuv (născut în 823) va moșteni tenacitatea mamei, pusă în slujba imperiului moștenit de la bunicul său, Carol cel Mare. Rege al Aquitaniei numai, în timpul domniei lui Ludovic cel Pios, va fi încoronat în 875 împărat al Occidentului, stăpânind totodată, între 843 și 877, asupra ținuturilor de vest ale francilor, adică Franța actuală (miniatură reprezentându-l pe tron, pictată în jurul anului 870 la Reims și aflată la Biblioteca de Stat din München, Bavaria)

3 Potrivit istoricului roman Tacit, Poppaea Sabina s-a căsătorit cu Otho, bun prieten cu împăratul Nero, doar pentru a ajunge la acesta. I-a devenit amantă, apoi soție, divorțând de Otho, care avea să ajungă și el împărat pentru o scurtă perioadă după moartea lui Nero. Potrivit aceluiași istoric, a fost o femeie ambițioasă și fără milă

4 Regina longobarzilor Theodolinda (589–616) a fost un personaj important în istoria regatului din nordul Italiei. După moartea primului soț, regele Authari (590), i s-a permis să își aleagă viitorul soț, pe ducele de Torino, Agilulf (590), care a devenit regele longobarzilor. Ea a grăbit trecerea majorității longobarzilor la creștinism. Frescele de pe pereții capelei Catedralei din Monza spun povestea Theodolindei. Printre acestea și o scenă în care cuplul regal pleacă însoțit de curteni la vânătoare. Frescele sunt opera membrilor familiei Zavattari, în anii 1440

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotessei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcăciuanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

TREZIREA NEAMULUI

NICOLAE IORGA

Acum o sută de ani tocmai, la 16 mai 1812, prin Tratatul de la București, între Rusia și Turcia, am pierdut pământul pe care numai cu greu îl pot numi, împotriva adevărului istoric: Basarabia, căci Basarabia era numai partea de la gurile Dunării. E oare o umilință în aceasta? Am stat noi la luptă, am fost biruiți, ni s-a smuls o parte de țară printr-un tratat pe care noi să-l fi încheiat, iscălit și jurat?

Sunt popoare cărora așa ceva li s-a întâmplat și care, cercetând împrejurările pierderii dureroase, ajung la încheierea că nu e motiv să simtă umilință pentru biruirea lor. La 1871 s-au luat Franței două mari și frumoase provincii: Alsacia și Lotaringia [...]

Și astfel azi, când am avea nevoie măcar de un singur erou, în numele căruia să facem prăznuirea, *nu-l găsim* și e nespus de dureroasă această lipsă. La paras-tasul făcut azi de câțiva oameni pioși nu s-a putut rosti un singur nume de la 1812 [...] Peste greșeli ca aceea de atunci, să căutăm îndreptarea unei pierderi care nu poate să fie veșnică.

Nu folosesc și nu trebuie ținute în seamă tăgăduințele unor ruși de omenie ca publicistul Durnovo (*Magazin istoric*, nr. 6/2017). Am dori să vie cândva aici la noi, ca să-și dea seama că este nu numai un drept, dar și un popor în stare să și-l ceară. Și am dori ca să-l vedem și noi, tocmai pentru că seamănă așa de puțin cu cei de același grai și de același sânge cu dânsul. Dar după experiențe ca aceea din 1878, când ajutorul nostru a fost răsplătit printr-o nouă smulgere a părții din Basarabia pe care alții ne-o dăduseră înapoi, să nu se supere că nu-l putem crede [...]

Suntem noi oare prea slabi pentru a lua asupra noastră sarcina de a ne restitui în drepturile noastre? Să vedem. Astăzi o mare parte dintre români nu iau parte cu tot sufletul

la viața neamului, pe când trupul le folosește altora care-i stăpânesc. În miile de cărțurari ai Basarabiei s-ar găsi oare o sută de oameni care să-și dea seama pe deplin de ce sunt, de ce valorează nația lor, această Românie liberă, această cultură a ei, mai sănătoasă decât a Rusiei? Și în sutele de sate românești ale Basarabiei e oare, în această clipă, unul singur în care toți: preot, învățător, oameni din popor să se adune pentru ca, în genunchi înaintea altarului, să facă pomenirea trecutului neuitat și juruinți pentru viitorul care nu poate întârzia? Și în altele din provinciile nelibere, adesea nu e mult mai bine.

Aici la noi, cei care am înțeles și ne-am întărit în hotărârea de a fi ce trebuie să fim, suntem câteva mii. Ne-am strâns azi încă mai mult. Ați simțit-o cu toți. Zică orice vor voi semănătorii de ură, sprijiniți în lupta dintre partide care nu se sfiește să ațâțe războiul civil, azi a trecut peste suflete ceva mai mare decât interesele și rivalitățile de clasă. Ne-am simțit un popor, un singur popor [...]

Lucrăm către neîntârziata trezire a neamului întreg. Neînțelegerea de sus și neputința inculturii, sărăciei de jos vor trebui să înceteze. Nu vom cruța nicio silință pentru ca să ajungem acolo. Și, atunci când, de la un capăt al teritoriului național până la celălalt, va fi în milioane de oameni același simț, aceeași conștiință, aceeași mândrie, ne vom întreba pe ce drum a pierit străinul care fusese cândva stăpân în moștenirea noastră!

(Comemorarea pierderii Basarabiei. Cuvântare ținută în București la 16 mai 1912; în *Basarabia Română. Antologie*, ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, Editura Semne, București, 1996)

56 O enigmă
și un miracol
Statalitate românească
în „Mileniul întunecat“
MIHAIL E. IONESCU

EXCLUSIVITATE

63 O întrebare
pentru tovarășul Stalin
Guvernul român
cere aprobare pentru
căsătoria regelui Mihai
T.A. POKIVAILOVA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Patru ani
în cinci volume
În oglinda Securității
E.H. LATHAM Jr.

70 Poetul
Rugului Aprins
Vasile Voiculescu
M. VASILEANU

74 „Chestiunea
se urmărește“
Dimitrie Gusti
sub trei dictaturi
I.C. POPA

78 Fantoma
lui Nelson la... Lissa
D. MIHALCEA

ISTORIE ȘI FILM

82 Secretele
lui King Kong
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

**AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ**

88 „Curtea
miracolelor“ din U.R.S.S.
**A. IAROSLAVSKAIA-
MARKON**

91 Prima femeie
fotoreporter
Jessie Tarbox Beals
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Șoferul Legației
din Buenos Aires
alege libertatea

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

81 Telex

87 Fotografii
de la cititori
N. GOLGOJAN

32; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Ion Inculeț

Prim-ministrul are în-trevederi cu Ion Inculeț, cu miniștrii, cu C. Stere, sosit aici de câteva zile, cu doctorul P. Cazacu și Cădere. La ora 15.00 guvernul basarabean oferă o masă în cinstea înalților oaspeți, la care participă 35 de invitați. Al. Marghiloman face câteva donații importante: 20.000 de lei pentru populația nevoiașă din Chișinău, 20.000 arhimandritului Gurie pentru lucrări bisericești, 10.000 de lei rabinului-șef, pentru a facilita deschiderea unui azil de bătrâni, 50.000 de lei primarului Schmidt, pentru lucrări de asistență în oraș.

În aceeași zi s-a dat un prânz în onoarea prim-ministrului la casa lui Vladimir de Herța, om politic, vicepreședinte al Partidului Național Moldovenesc și al Societății Culturale Moldovenești. Seara delegația a fost invitată la concertul lui George Enescu, asistat de Socrate Barozzi și Anastasia Dicescu.

27 martie 1918. Mai puțin se știe ce s-a întâmplat în prima jumătate a zilei de 27 martie. Un lucru este cert, Sfatul Țării urma să se întrunească în ședință în plen, cea precedentă ținându-se la 16 martie.

Orașul era în fierbere și plin de zvonuri, rămânând în așteptarea unui deznodământ.

În dimineața acestei zile prim-ministrul Al. Marghiloman a primit vizita ucraineanului Savenko, fost director al Justiției basarabene, alarmat de zvonul că Guvernul României ar intenționa să restituie proprietățile marilor latifundiați. După alte vizite și discuții, în cele din urmă, C. Stere îi aduce lui Marghiloman vestea că în interiorul Sfatului Țării s-a realizat un compromis. Prim-ministrul consimte asupra formulei de compromis („pentru perioada de tranziție”), cu mici rețușuri.

Începând cu a doua parte a zilei, Chișinăul va trăi clipe de neuitat.

15.00. Alexandru Marghiloman merge spre clădirea Sfatului Țării.

Între **16.15** și **19.20** are loc ședința Sfatului Țării. Ședința se deschide sub președinția lui Ion Inculeț, asistat de membrii Prezidiului: P. Halippa, B.P.

Epuri, C.P. Misircov, I. Buzdugan, secretarul Sfatului Țării.

În sală sunt prezenți toți membrii Cabinetului basarabean în frunte cu D. Ciugureanu. Participă prim-ministrul Alexandru Marghiloman, ministrul de Război Hârjeu, alți reprezentanți ai autorităților de la Iași. Tot aici se află și C. Stere, care a desfășurat în ultimele zile o activitate febrilă în sprijinul Unirii. Pe ordinea de zi o singură chestiune: Unirea Basarabiei cu România.

Președintele Inculeț vorbește despre importanța momentului: „Noi trebuie să depunem toate silințele ca să eșim cu cinste în acest moment istoric”. Oferă cuvântul prim-ministrului Al. Marghiloman. În sală răsună voci: „Rugăm, rugăm”.

Marghiloman înaintează la tribună în aplauzele furtunoase ale mulțimii adunate în frumoasa sală de festivități a Liceului nr. 3 de băieți, devenit Palatul Sfatului Țării. După încetarea ropotelor de aplauze, prim-ministrul a ținut un admirabil discurs: „Marea și sfânta problemă, de

Al. Marghiloman împreună cu membri ai Sfatului Țării, 27 martie 1918

27 martie 1918

CRONICA UNEI ZILE ISTORICE

GHEORGHE COJOCARU,
EUGEN-TUDOR SCLIFOS

La 26 martie 1918, orele 10 dimineața, prim-ministrul Alexandru Marghiloman sosea la Chișinău pentru a aduce la cunoștință corpului legislativ al Basarabiei, Sfatul Țării, punctul de vedere al României despre readucerea acasă a ținutului dintre Prut și Nistru, după 106 ani de înstrăinare forțată.

Prim-ministrul era însoțit de generalul Constantin Hârjeu, ministrul de Război, generalul Mircescu, I. Mitileneu, secretar general la Interne, Constantin Garofild, secretar general la Domenii, Al. Corteanu, secretar general la Finanțe, I. Bărbătescu, directorul general al Siguranței Statului, Mihail Ferichide, șeful său de cabinet, Al. Kiriacescu, șeful Cenzurii presei, colonel Condeescu, Jandarmeria rurală, Romulus Voinescu, inspector al Siguranței, V. Ionescu, comisar de Siguranță. Pe peronul gării din Chișinău delegația era întâmpinată de Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, Pan Halippa, vicepreședinte, Daniel Ciugureanu, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Democratice Moldovenești, generalul Brăiescu, ministrul de Război, precum și de generali care au condus armata română în campania peste Prut, de un corp de ofițeri, de primarul orașului și arhimandritul Gurie Grossu. O gardă de onoare cu drapel și muzică, formată din trupe române și Regimentul 2 de Cavalerie moldovenesc, a dat onorul. La ora 11.00 întreg cortegiul se îndreaptă spre Hotelul „Londra“.

ponsabilitate și să voteze după cum le dictează conștiința.

După ce Stere a fost cooptat în Sfatul Țării, Ion Inculeț propune ca mai întâi să fie ascultate declarațiile reprezentanților diferitelor grupări, apoi rezoluțiile acestora să fie supuse votului.

Ia cuvântul deputatul Ion Buzdugan, unul dintre liderii Blocului Moldovenesc. Subliniază că de acum încolo Blocul Moldovenesc va deveni Blocul Românesc și „va apăra drepturile întregului neam românesc”. Dă citire următoarei declarații: „În numele poporului Basarabiei Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadale singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama-sa, România”. Enumeră cele 11 „baze” care sunt așezate la temelile Unirii, între care soluționarea problemei agrare, autonomia provincială, menținerea legilor și structurilor administrative locale, respectarea și garantarea drepturilor democratice, ale minorităților, reprezentarea Basarabiei în Guvernul și Parlamentul țării. Aceeași declarație în limba rusă o citește deputatul Cijevski.

La tribună urmează deputatul Vl. Țiganco, care expune rezoluția fracțiunii țărănești. „Fracțiunea țărănească, recunoscând toată importanța chestiunii unirii Republicii neatârinate moldovenești cu Regatul Român, în această

Pantelimon Halippa

clipă de o importanță politică extraordinară în fața istoriei scumpului său popor și neavând împuternicirea acestui popor pentru rezolvarea acestei chestiuni, crede necesar a o preda la hotărârea votului întregului popor (referendum) sau a adunării constituante, ca exponentul voinței suverane a poporului, cu condițiunea că această voință va fi liberă în Republica Moldovenească liberă și neatârnată”. Totodată, pronunțându-se pentru menținerea independenței Republicii Moldovenești, fracțiunea țărănească considera că singura formă de unire „a popoarelor frățești moldovenești și român” era „o uniune strânsă federativă”. De-

Generalul Constantin Hârjeu, ministrul de Război

clarația a întrunit doar aplauzele unei părți a sălii.

Ia cuvântul deputatul von Lesch, reprezentantul etniei germane, care declară că „populația germană nu ne-a împuternicit să hotărâm chestiunea alipirii Republicii Moldovenești oriunde ar fi”, anunțând că se va abține de la vot.

Deputatul Misircov, din partea bulgarilor găgăuzi, spune că, din aceleași motive, se va abține de la vot.

A.D. Osmolovschi, reprezentantul ucrainenilor, declară că „nu ne socotim în drept a hotărî o chestiune de importanță atât de mare”.

Reprezentantul polonezilor, F. Dudchivicz, și-a exprimat regretul că trebuie să vorbească în limba rusă într-o asemenea zi solemnă, însă declarația sa a fost pe măsura așteptărilor: „În numele poporului polonez susțin în întregime unirea Basarabiei cu România, cum aceasta o doresc moldovenii, locuitorii băștinași ai acestei țări”.

Din partea Ligii Culturale Ruse, A.F. Grekulov arată că problema unirii Basarabiei poate fi rezolvată doar de Adunarea constituantă moldovenească.

Vl. Țiganco cere întreruperea ședinței, pentru a discuta dacă fracțiunea țărănească va vota propunerea Blocului Moldovenesc. Inculeț suspendă ședința timp de zece minute.

După reluarea lucrărilor, T. Bîrcă dă citire declarației unei părți a fracțiunii țărănești: „Ne unim cu toți moldovenii din Sfatul Țării pentru înfăptuirea unirii noastre cu frații de sânge din România”. Cinci membri ai fracțiunii țărănești s-au decis să voteze împreună cu

care s-a călăuzit un întreg partid politic în România, problema Unirii Basarabiei la sânul patriei mame, a României, a fost pusă pentru prima dată la ordinea zilei în toate dimensiunile ei în ziua proclamării independenței Republicii Moldovenești; iar în timpurile de față această problemă este scoasă la iveală și mai pronunțat mulțumită mersului istoric al lucrurilor și însuși Sfatul Țării“. A făcut clogiul acestor „fii adevărați ai poporului și patrioților“ care au lucrat în „folosul și mărirea poporului nostru“. A amintit că România a urmărit cu atenție evenimentele ce se petreceau de partea cealaltă a Prutului, menționând ajutorul dat de armata română pentru apărarea integrității Republicii Democratice Moldovenești. A declarat că „Unirea Basarabiei cu România trebuie să se facă cu condițiunea păstrării particularităților locale ale acestei țări“.

Apoi a dat citire declarației Guvernului: „Sfatul Țării de astăzi va rămâne numai pentru rezolvarea chestiunii agrare potrivit cu nevoile poporului“. Printre alte puncte, Basarabia își păstra autonomia provincială, având Sfatul său provincial, ales în baza votului universal, o administrare proprie; se păstrau legile existente și se autoadministra locală, drepturile minorităților. Din Consiliul de Miniștri al României vor face parte și doi reprezentanți ai Basarabiei, aleși de Sfatul Țării. Basarabia va trimite în Parlament un număr de reprezentanți proporțional cu numărul populației etc.

Lăsând Sfatul Țării să deliberaze asupra propunerilor sale, Al. Marghiloman împreună cu ceilalți reprezentanți ai Guvernului părăsesc sala în aplauzele frenetice ale celor prezenți.

Prim-ministrul și suita se retrag la Comandamentul Corpului 6, unde generalul Istrate oferă o masă în cinstea lor. În sala unde se servea ceaiul, Marghiloman a vorbit în numele regelui Ferdinand despre readucerea Basarabiei acasă după mai mult de 100 de ani și despre eroismul armatei române. În așteptarea răspunsu-

Casa lui Vladimir de Herța, din Chișinău

lui la propunerile citite în fața Sfatului Țării, miniștrii și ofițerii au admirat acrobațiile celor cinci aeroplane românești, ridicate în cerul Chișinăului.

Între timp, în sala de ședințe a Sfatului Țării Vasile Cijevski, unul dintre liderii Blocului Moldoveneșc, fracțiunea majoritară, propune ca vechiul militant C. Stere să fie primit „în mijlocul“ Parlamentului basarabean, ca membru al Blocului. Ion Incluleț a susținut demersul lui Cijevski. Membrii Sfatului Țării îl ovaționează minute în șir pe distinsul luptător basarabean: „Trăiască profesorul Stere!“.

După aceste momente intense, Stere urcă la tribună și ține un discurs înflăcărat, începând prin a mulțumi pentru încrederea acordată și pentru că i s-a oferit „posibilitatea de a lupta pentru dreptul și libertatea poporului“. Subliniază că a sosit momentul „să-i luminați tot așa pe frații voștri și să le rupeți lanțurile nedreptății de veacuri, achitând prin aceasta datoria față de frați, care au venit în ajutorul vostru în cel mai greu moment istoric“. Ținând cont de prezența unor etnici minoritari în Sfatul Țării, Stere vorbește și în

limba rusă. Conturează întreg tabloul complicat al situației Basarabiei, reliefând drepturile istorice și de neam ale României asupra vechii provincii dintre Prut și Nistru. Avertizează că Basarabia risca să fie ruptă în bucăți, dacă nu se va uni cu România. Se adresează aparte fracțiunii țărănești, amintind de peri-

oada îndelungată în care „am dus jugul, un veac întreg limba noastră a fost interzisă, un veac întreg cartea în limba natală a fost persecutată, ca o otravă revoluționară“. Arată că reprezentanții etniilor minoritare n-aveau dreptul moral „să ne închidă nouă ușile“. Menționează apăsător că „poporul român nu a venit în Basarabia din afară, el aici s-a născut, aici a fost acel cazan în care au fiert și s-au contopit toate elementele diverse din care s-a născut poporul român. Noi nu avem unde pleca și nimeni nu poate să ne alunge din casa noastră“. Le cere celor din fracțiunea țărănească să dea dovadă de res-

plauze. Printre strigătele „Trăiască România Mare!” și „Trăiască Unirea în veci!” din public se aruncă flori în direcția deputaților.

Ion Inculeț întreabă dacă Guvernul acceptă „condițiile” Unirii din rezoluția Blocului Moldovenesc, expusă de Ion Buzdugan și aprobată prin vot de Sfatul Țării. Ridicându-se din nou la tribună, prim-ministrul declară că a luat act de Declarația Sfatului Țării, acceptând „precum în spirit, așa și în literă” bazele Unirii Basarabiei cu România. În sală este o bucurie de nedescris. Îmbrățișări călduroase între miniștrii și generalii români și deputații basarabeni. Rând pe rând, sunt ovationați I. Inculeț, D. Ciugureanu și Ion Pelivan.

19.20. Ion Inculeț declară sedința închisă. Mulțimea se îndreaptă grăbită spre Catedrala din centrul orașului.

20.00. Te-Deum la Catedrală, oficiat de arhimandritul Gurie. Serviciu divin în limba română. Asistă și episcopul rus, vicarul Gavriil. După slujbă, miniștrii trec în revistă trupele din curtea Catedralei. Drapele de la Brașov, Jiu, Oituz, Mărășești, Mărăști și Siret „străluceau în tainele serii”.

21.00 – 23.00. Banchet oferit Sfatului Țării și oficialităților basarabene de prim-ministrul Al. Marghiloman în sala de concerte a Cazinoului din Chișinău. Asistă peste 300 de persoane. În centrul mesei se afla Al. Marghiloman, avându-l în dreapta pe Ion Inculeț, la stânga pe Daniel Ciugureanu, urmat de ministrul de Război C. Hârjeu (cu origini basarabene), de ministrul de Război basarabean, Brăiescu, generalul Istrate, Pan Halippa, miniștrii Erhan și Codrean,

Ion Buzdugan

generalii Rășcanu și Broșteanu.

S-a servit „zacuscă variată, bulion și borș, șalău cu unt polonez, friptură de curcan și miel tânăr, salate diverse, înghețată, fructe, rachiu-țuică, vin roșu și alb, cafea turcească”.

Primul a luat cuvântul D. Ciugureanu. I-a felicitat pe toți cei prezenți cu ocazia zilei memorabile a revenirii Basarabiei acasă. „Nu este român în Basarabia care să nu fi simțit în sufletul lui că ziua aceasta trebuie să vie. Iată că a venit. Sunt fericit

Arhimandritul Gurie Grosu

că am apucat-o.” A închinat paharul „în sănătatea Majestății Sale Regelui Ferdinand și a Augustei Sale Familii”. Toastul său a fost primit cu aplauze de întreaga audiență.

A urmat la cuvânt Al. Marghiloman. Președintele Consiliului de Miniștri a mărturisit că în acea zi s-a convins că basarabienii formează un „popor matur de chibzuit, care poate să aducă un aflor puternic în țara nouă”. A ridicat paharul „în cinstea Sfatului Țării! El, care a făcut ziua de 27 martie, și-a înscris numele în istoria neamului nostru alături de Divanul Ad-hoc și de adunările pregătitoare ale zile de 24 ianuarie 1859”.

La rândul său, Ion Inculeț și-a arătat speranța că „va veni un timp, când vom face o unire și mai mare ca cea de azi”. În ropote de aplauze a toastat „pentru toată țărănimea din România de astăzi și din viitor”.

V. Cijevski a toastat pentru „primul democrat din țara noastră română: M.S. regele Ferdinand”, iar notarul Botezat și-a exprimat încrederea că din moment ce Basarabia a redevenit românească „ordinea, respectul dreptului și dorințele drepte ale populației vor deveni o realitate”.

23.15. Banchetul se încheie. Alexandru Marghiloman își ia rămas bun de la cei prezenți. Împreună cu suita pleacă spre gară.

Se încheia astfel o zi istorică, în care Basarabia înstrăinată la 1812 revenea la trunchiul matern. Prin aceasta se corecta o nedreptate din trecut și se făcea primul pas spre unitatea tuturor românilor, care nu va întârzia să se întâmple la finele aceluiași mare an 1918. O sută de ani în urmă. ■

majoritatea reprezentată de Blocul Moldovenesc.

Cel care fusese ales în Sfatul Țării din partea muncitorilor, Krivorukov, anunță: „Clasa muncitorească își declină răspunderea pentru actul care se înfăptuiește în spatele lui și refuză de a lua parte la votare“.

După aceasta, Ion Inuleț roagă adunarea să se pronunțe asupra procedurii votului.

V. Cijevski propune ca votarea să fie cu strigare și deschisă. Țiganco, dimpotrivă, cere vot secret. Inuleț oferă cuvânt lui Ion Buzdugan să se pronunțe pentru votul deschis și lui Diaconovici pentru cel secret. În sprijinul votului deschis, Buzdugan arată: „Las ca poporul nostru, țara noastră și toată lumea să știe că noi românii basarabeni, care am suferit un veac întreg sub jugul țarismului rus, că noi toți dorim unirea cu frații de peste Prut“.

Își îndeamnă colegii: „Fiți tari și îndepliniți-vă datoria, fiindcă ceasul unirii a sunat“. Diaconovici a menționat că votul secret poate da fiecărui deputat posibilitatea să-și expună liber cuvântul, „fără ingerințe din partea cui ar fi“. Inuleț propune ca procedura de vot să se adopte cu strigare deschisă ori secretă. Pentru votul deschis s-au pronunțat 82, împotrivă 27, abțineri 16.

Se supune votului rezoluția Blocului Moldovenesc, în baza temeiurilor prezentate de prim-ministrul Marghiloman. Rând pe rând, cei 125 deputați prezenți la ședință se ridică și anunță cu voce tare pentru ce votează. Ion Inuleț anunță rezultatul votului: 86 de vo-

turi pentru, 3 împotrivă, 36 de abțineri și 13 au fost lipsă. Sala erupe în urale. Deputații plâng și se îmbrățișează. Se aud strigăte „Trăiască Unirea cu România-mamă!“

Printr-un telefon la Comandamentul Corpului 6 Armată prim-ministrul și însoțitorii săi sunt invitați să ia act de votul Sfatului Țării. Se formează un cortegiu dintr-un escadron de cavalerie, urmat de 18 automobile, în care iau loc miniștrii și înalții funcționari, însoțiți de un alt escadron de cavalerie, care se îndreaptă spre locul ședinței.

Bucovina“. Maestrul Enescu cu ochii în lacrimi declară: „În fața situației date, sunt de acord și cu amânarea concertului, și cu România până la Nistru și până la Tisa. Doamne ajută!“.

18.30. Cortegiul intră în curtea Palatului Sfatului Țării. Toți se îndreaptă spre sala de ședințe. Marghiloman și Hârjeu sunt întâmpinați pe hol de C. Stere și dr. Cazacu. Moment copleșitor. Miniștrii se îmbrățișează cu Stere și Cazacu. Stere are trăiri intense, nu poate scoate un cuvânt.

18.50. Al. Marghiloman și însoțitorii săi sunt primiți în Sfatul Țării. Ion Inuleț anunță iarăși rezultatele votului. Un nou val de aplauze și strigăte „Vivat!“, „Trăiască România!“.

La propunerea președintelui Inuleț, Ion Buzdugan dă citire Declarației de Unire.

I se oferă cuvântul prim-ministrului. Toată lumea în picioare, în așteptarea cuvintelor sale. Vădit emoționat, Marghiloman declară: „În numele poporului român și al regelui Ferdinand, Basarabia se unește cu România de-a pururea și pentru totdeauna“. Apoi, continuă: „În aceste clipe neuitate să ne închinăm în fața geniului rasei noastre, care după o despărțire de un veac întreg găsește singur calea firească care să-l ducă la mântuire, calea firească arătată de istorie. Să ne închinăm înaintea conducătorilor acestei țări, care, fără gând de mărire, din conducători s-au făcut slujitori modești ai neamului lor“. Cuvintele prim-ministrului se pierd într-o explozie de a-

O parte dintre deputații Sfatului Țării

Tot atunci, o scenă emoționantă se petrecea la casa lui Vladimir de Herța, unde se afla compozitorul George Enescu. Cu o jumătate de oră înainte de vot, Onisifor Ghibu transilvăneanul stabilit la Chișinău din martie 1917 îl anunță pe Enescu că trebuie să amâne concertul din acea seară. Acesta nu admite nicio amânare. Atunci Ghibu îi spune că în jumătate de oră Sfatul Țării va proclama Unirea Basarabiei cu România și sala de concert va fi transformată în sală de banchet. Ghibu adaugă: „Cred că vechea moșie a lui Ștefan cel Mare își începe procesul de reîntregire, care sperăm ca în curând să se completeze și cu

Începând cu luna martie 1918, fiind îngrijorați de situația din provincie, latifundiarii basarabeni căutau modalități de stabilire a contactului cu reprezentanții guvernului român. Situația acestora se arăta incertă. Istoriografia română și cea occidentală au accentuat proporțiile „masive” ale mișcărilor, iar istoriografia sovietică a excelat prin a afirma că „până la 1 ianuarie 1918 [...] domeniile moșierești au fost lichidate cu totul”. Conform documentelor vremii, caracterul mișcărilor a fost unul spontan, poziția celor care au avut de pățimit de pe urma evenimentelor din 1917 fiind pe larg expusă în Memoriul asupra stării din Basarabia, înaintat guvernului

român de Uniunea marilor proprietari din Basarabia la 10/23 martie 1918. Mișcările țărănești erau apreciate drept „grozava revoluție agrară în 1917 care a distrus literalmente aproape toate gospodăriile culturale în Basarabia”. În atare situație, intrarea armatei române pe teritoriul Basarabiei a fost considerată de latifundiarii un act de salvare de la „pieire sigură”.

Marii proprietari basarabeni și Unirea

O altă poziție exprimată de autorii memoriului a fost cea

de totală desconsiderare a Sfatului Țării. Organul legislativ basarabean a fost caracterizat drept „o creație ocazională de oameni politici ocazionali și aventurieri” și o „instituție arbitrară aleasă de o bandă de soldați maximaliști, [care] profitând de revoltele bolșevice [...] au decretat o republică independentă și au acaparat situațiunea, promițând maselor predarea averilor proprietă-

Membrii Dumei a II-a a Basarabiei; Sinadino este al doilea din dreapta, așezat

rilor și remiterea lor fără nicio plată, distrugerea burjuilor și acordarea unei libertăți anarhice fără respectul legilor dreptului și vieții cetățenilor”. Marii proprietari cereau înfăptuirea imediată a Unirii Basarabiei cu România, „pentru a înlătura o stare de revoluție organizată de un pretins guvern și un pretins Sfat al Țării”.

În fruntea Uniunii marilor proprietari se afla Panteleimon V. Sinadino. Proprietar al unor moșii imense, acesta a făcut și carieră administrativă și politică: a fost vicepreședinte al Zemstvei guberniale (1902) și președinte al acesteia (1903 – 1906),

membru al Upravei orășenești (1903), primar al Chișinăului (1903 – 1904, 1906 – 1909), precum și membru în Duma II de Stat a Rusiei din partea Basarabiei (1907). În perioada 3 decembrie 1917 – 9 martie 1918 (stil vechi), a fost deputat în Sfatul Țării, fiind propus de Organizația națională a grecilor. În cadrul Sfatului Țării a fost membru în comisiile de Validare, Mandate, Declarații și Statute și în cea Administrativă. În 1933, la propunerea lui I.G. Duca, Sinadino devine membru al P.N.L. și deputat în Parlament.

Neîncercători în Sfatul Țării, considerat de sorginte bolșevică, marii proprietari căutau sprijin în afara hotarelor Basarabiei. În condițiile pericolului extinderii bolșevismului și ale actului salvator al armatei române, intrată în ținut în ianuarie 1918, stabilitatea era înțeleasă, în primul rând, prin prisma securității personale și a preservării proprietății private. Unirea Basarabiei cu România, condusă de un guvern conservator, părea unica soluție care să asigure garanții individuale și de grup și să ofere mult râvnita stabilitate economică și socială în ținut.

La rândul lor, autoritățile române, care obținuseră asentimentul Germaniei pentru înfăptuirea Unirii, au purces la măsuri concrete pentru a-i

În cadrul unei burse de cercetare Fulbright la Stanford University (2009 – 2010), acordată de Departamentul de Stat, autoarea a identificat documente despre discuțiile purtate de reprezentanți ai autorităților române cu reprezentanți ai nobilimii basarabene. În baza lor a redactat un amplu studiu, prezentat în cadrul Conferinței internaționale „Constantin Stere prozator, publicist, jurist și om politic. 150 de ani de la naștere”, apărut în volumul cu același titlu, la Editura „Vasiliana 98“, Iași, 2016.

Doctor în istorie, conferențiar la Universitatea de Stat din Moldova, în prezent cercetător la Institutul de Studii Est și Sud-Est Europene din Regensburg, Germania, doamna Svetlana Suveică a redactat o formă restrânsă pentru revista Magazin istoric.

Constantin Stere...

... și Panteleimon V. Sinadino

DISCUȚIILE DINTRE PANTELEIMON V. SINADINO, ALEXANDRU MARGHILOMAN ȘI CONSTANTIN STERE

SVETLANA SUVEICĂ

Cu puține excepții, evenimentele care s-au petrecut în jurul zilei de 27 martie/9 aprilie 1918 au fost analizate prin prisma paradigmei „ocupație-eliberare”, care este una exclusivistă și nu lasă loc de interpretări alternative. Unirea fostei gubernii vestice a Imperiului Rus cu România a fost prezentată fie drept punct culminant al luptei de eliberare națională a românilor din ținut, fie drept o consecință a „ocupației” României, care s-ar fi produs în contextul dezmembrării Imperiului Rus și a instaurării în Rusia a regimului bolșevic. Prin prisma acestei abordări, rolul actorilor politici și sociali din ținut a fost cercetat selectiv, apartenența membrilor elitei basarabene la rangul de „personalitate marcantă” fiind, totodată, stabilită în mod exclusiv cu referire la poziția tranșantă față de actul Unirii.

trimite încoace doar un număr limitat de funcționari, care trebuie să studieze minuțios situația de aici și să pregătească transferul administrației ținutului în mâinile românilor, fără suferință”.

Pentru Basarabia revoluția a luat sfârșit

Referitor la soluționarea problemei agrare, Marghiloman era de părere că „la voi [în Basarabia] problema aceasta este exagerată în mod artificial”, cu scop de instigare la revoltă socială. „Trebuie să cădeți de acord cu mine că România, fiind o țară agrară, în care 9/10 din bugetul de stat se bazează pe producerea pâinii și productivitatea agriculturii în general, nu poate admite lichidarea proprietății private și dispariția în totalitate a producției agricole private cu caracter capitalist. Dispariția proprietăților mari ar însemna bancrotizarea țării și dispariția inevitabilă a acesteia”. Marghiloman, care era și liderul Partidului Conservator, își asigura interlocutorii că problema agrară va fi soluționată în întreaga Românie în mod omogen. În final, prim-ministrul român a dat asigurări repetate celor prezenți că, după semnarea Păcii de la

București, situația în Basarabia urma să se schimbe în bine.

La 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării a votat *Declarația de Unire* a Basarabiei cu România. Sfatul Țării și-a continuat activitatea, acesta urmând să joace rolul decisiv în legiferarea reformei agrare în ținut, problemă care îngrijora în mod cel mai serios pe latifundieri, care aveau de pierdut în urma transformărilor politice și sociale din 1917.

Prim-ministrul Alexandru Marghiloman
semnează Pacea de la București,
5/18 martie 1918

La câteva zile de la producerea votului istoric, președintele Uniunii marilor proprietari a reușit să stabilească un contact cu Constantin Stere. Ales ulterior în funcția de președinte al Sfatului Țării, Stere continua să servească drept persoană de legătură cu guvernul român. Pe parcursul lunilor aprilie iunie 1918, Stere, interesat și

el să-l cunoască pe Sinadino, s-a întâlnit cu acesta de șase ori. Conform însemnărilor lui Sinadino, din primele zile ale aflării sale în Basarabia, lui Stere i-ar fi fost clar că în „afacerea” Unirii Basarabiei cu România guvernul român nu se putea baza pe Sfatul Țării, un organ compus din persoane „agramate în general și din punct de vedere politic”. Stere a purces, astfel, la stabilirea contactelor cu „acele pături ale activiștilor basarabeni care anterior au stat la cârma vieții acestui ținut; de aici și o ieșire de la sine înțeleasă vizita lui Stere la mine [Sinadino], ca reprezentant al Uniunii centrale a proprietarilor sau, adresarea sa, prin mine, către acel cerc de oameni care s-a aflat în fruntea vieții politice și sociale din Basarabia de până la revoluție”.

Prima întâlnire dintre cei doi a avut loc la 12 aprilie/30 martie 1918, în casa lui Sinadino. Gazda avea emoții care s-au dovedit a fi nejustificate; din primele clipe ale întâlnirii stereotipurile despre Stere, formate pe parcursul ultimilor ani, au început să dispară. „Aveam în fața mea un domn robust, bine clădit, de vreo 50 de ani, păstrat foarte bine și energic; fața lui exprima hotărâre, duritate, era vizibilă energia și insistența. Ne-am cunoscut cu simplitate, de parcă ne cunoșteam de mult timp, deși îl vedeam pentru

convinge pe deputații Sfatului Țării să voteze pentru Unire. Obținerea sprijinului necesar din partea diferitelor pături și grupuri sociale pentru instaurarea noii administrații în provincie era, de asemenea, o prioritate. În dimineața zilei de 26 martie/8 aprilie 1918, la Chișinău sosește prim-ministrul României, Al. Marghiloman. Acesta promise în ajun asigurările lui Constantin Stere, trimisul guvernului în Basarabia, că terenul pentru unire era pregătit. Marghiloman nota în jurnalul său pentru acea zi: „Uniunea proprietarilor nu ia în seamă și disprețuiește tot ce e la putere. Trimit pe delegați la Sinadino, care pare-se trebuia să mă primească la el, dar guvernul, cu drept cuvânt, s-a împotrivit“. Aparent, Marghiloman și-a dorit o întâlnire cu marii latifundiați, dar aceasta nu a mai avut loc.

Basarabia trebuie să devină românească

Contrar notițelor prim-ministrului, însemnările lui Pan-teleimon V. Sinadino relevă faptul că, în seara de 26 martie/8 aprilie 1918, un grup de latifundiați s-a întâlnit cu acesta la reședința sa. Înainte de a se întreține cu demnitarul român, grupul a pus la cale strategia pentru discuție, aceasta urmând să clarifice două aspecte esențiale: politica noii administrații în Basarabia și soluționarea problemei agrare.

Un document voluminos, redactat de Sinadino în limba rusă, descrie cu lux de amănunte seara în care oaspeții săi, oarecum surprinși de vizita lui Marghiloman, nu-și ascundeau interesul pentru ce urma să aibă loc în Sfatul Țării a doua zi, dar, mai ales, pentru ce urma să aducă perioada imediat următoare Unirii. Oaspeții au savurat ceaiul pregătit de doamna Sinadino, care a întreținut o discuție de salon în franceză. În numele celor prezenți, precum și a „tuturor, cărora nu le era indiferentă soarta Basarabiei noastre dragi și multpătimate“, gazda a exprimat „sincere mulțumiri regelui României și întregului Guvern pentru trimiterea la noi a trupelor române care ne-au salvat viețile și au restabilit în orașe ordinea deplină, iar în sate parțială“. Președintele Uniunii proprietarilor s-a arătat convins că dorința guvernului de a lua cunoștință de situația din provincie și a grăbi unirea acesteia cu România urma să asigure calea Basarabiei spre progres.

La rândul său, Marghiloman a salutat poziția de susținere a Unirii, exprimată anterior de proprietari la Iași, și a confirmat intenția României în acest sens. „Consider necesar să vă spun ceea ce s-ar putea să vă fie neplăcut: Basarabia trebuie să devină românească cu orice preț. Aceasta o cer cu certitudine evoluția istoriei și situația politică externă. Trebuie să fie reparată greșeala istorică care a rupt o parte a Moldovei de noi pentru un întreg secol.

Acum, această nedreptate este reparată și poporul moldovenesc se atașează de frații săi de peste Prut. Această unire va avea loc, indiferent de orice obstacole. Noi sperăm ca această Unire să aibă loc de la sine și fără suferință, pentru satisfacția generală, dar dacă aceasta va fi împiedicată, noi vom găsi mijloace pentru eliminarea oricăror piedici“.

La adresa lui Marghiloman au fost formulate două întrebări: dacă guvernul român considera oportună păstrarea Sfatului Țării, mulți dintre membrii acestuia fiind „prin spirit și acțiuni foarte aproape de bolșevici“, în ce mod intenționa guvernul român să soluționeze problema agrară, ținând cont de solicitările marilor proprietari, formulate anterior la Iași, privind extinderea în Basarabia a legislației agrare pentru Vechiul Regat.

La prima întrebare, oficialul a răspuns: „Toate aceste personaje vor fi destituite. După proclamarea Unirii Republicii Moldovenești la Regatul României, Sfatul Țării va fi dizolvat, ca să nu mai fie convocat pe viitor într-o atare componență“. El a dat asigurarea că, în eventualitatea păstrării vreunui organ regional, proprietarii vor face parte din acesta, „proporțional cu rolul dv. în ținut“. Legile Guvernului Provizoriu rus urma să fie imediat anulate. Pentru a evita cu orice preț greșelile comise în administrarea Dobrogei, în special „invadarea“ imediată a regiunii de funcționari români, se preconiza „de a lăsa nivelul de jos al administrației și de a

Încheiem aici prezentarea acțiunilor întreprinse de armata română în Basarabia în perioada ianuarie – martie 1918, începută în nr. 1/2018.

RĂSPUNZÂND CHEMĂRII SFATULUI ȚĂRII DE LA CHIȘINĂU

ION GIURCĂ

Dacă problema constituirii de unități ruse în Basarabia a fost contracarată, continuând expediția peste Nistru a trupelor, indiferent de atitudinea lor, semnalele de la Kiev erau dintre cele mai sumbre.

Militari din bateria 8, Regimentul 2 Artilerie, la Tatar Bunar, 27 martie 1918

La 16/29 martie 1918 ministrul de Externe al Ucrainei, Golubovici, dorind o participare la viitoarea conferință de pace de la București, transmitea guvernelor de la Berlin, Viena, Istanbul, Sofia și Iași că „guvernul ucrainean este adânc interesat de soarta unei regiuni limitrofe Republicii Ucrainene, de Basarabia [...] Basarabia din punct de vedere etnografic, economic și politic formează o unitate indi-

vizibilă cu teritoriul Ucrainei [...] Orice schimbare a fostei granițe româno – ruse, în special în părțile ei de nord și de sud, atinge adânc interesele politice și economice ale Republicii Ucrainene.”

Ucraina pretinde Basarabia

Ziua de 16/29 martie 1918 a fost una dintre cele mai agitate la Chișinău, când, pri-

mind de la Iași telegrama Ministerului de Externe ucrainean, guvernul R.D. Moldovei a transmis o notă Executivului de la Kiev, prin care respingea pretențiile și argumentele acestuia, considerându-le ca un amestec în treburile sale interne. În aceeași zi a avut loc o ședință a Sfatului Țării, în cadrul căreia D. Ciugureanu reamintea opozițiilor prezenței militare românești între Prut și Nistru:

prima oară“. Stere a confirmat interesul guvernului român pentru colaborarea cu fosta elită din ținut, soluțiile concrete privind situația din Basarabia urmând să fie identificate de comun acord. „Basarabia a devenit pentru totdeauna, să sperăm, parte a României; iată de ce, din ziua Unirii acesteia, trebuie arătat că pentru ținutul nostru natal revoluția a luat sfârșit și trebuie să mergem cu pași rapizi și siguri spre construcția statală aici.“ Stere îl asigura pe Sinadino de faptul că nu credea „deloc în posibilitatea imediată a aplicării în viață a acelor planuri utopice de construcție pe viitor a relațiilor politice și sociale la noi, care sunt propagate de cercurile revoluționare în Rusia și deci și în Basarabia“.

O discuție sinceră

Încă de la prima întâlnire, Stere îl asigura pe Sinadino de interesul guvernului român pentru soluționarea cât mai grabnică a problemei agrare, „în limitele statalității și pe baze europene occidentale, adică cu răscumpărare și în limitele necesarului“. Subliniind că în Basarabia reforma a demarat „pe cale revoluționară, de jos în sus, și nu evoluționistă, de sus în jos, ca în România“, Stere a propus demararea unor discuții extinse cu latifundiarilor, în sco-

pul unei activități comune ca, „în sfârșit, să dăm Basarabiei ceea ce are nevoie stringentă: progres, cunoștințe, ordine și statalitate“.

Soluționarea problemei agrare a fost obiectul principal al discuției dintre cei doi, purtată la 10/23 aprilie 1918, la reședința lui Stere de la Hotelul „Londra“. Motivul pentru care Sinadino i-a făcut o vizită neanunțată lui Stere a

Hotelul „Londra“, din Chișinău

fost decizia Consiliului Uniunii marilor proprietari din 7/20 aprilie 1918, privind abținerea membrilor săi de la participarea la lucrările viitoarei Comisii Agrare a Sfatului Țării. Latifundiarilor ar fi solicitat ca Stere, care anterior încercase să-i convingă în acest sens, să vină repetat în fața Consiliului, „pentru a duce la bun sfârșit referatul său privind chestiunea necesității participării unui reprezentant al proprietarilor la lucrările Sfatului Țării“. La insistența lui Sinadino, Stere a acceptat să participe la ședința Consiliului Uniunii, preconizată pentru 14/27 aprilie.

Folosindu-se de faptul că cei doi erau singuri – ocazie rară la reședința lui Stere, unde

se îmbulzeau continuu basarabenii – Sinadino și-a provocat interlocutorul la o „discuție sinceră“. Se pare că ideea a fost pe placul lui Stere, acesta oferindu-se să răspundă la toate întrebările „atât de sincer, cum niciodată nu voi vorbi în viitoarea adunare [a Consiliului Uniunii]“.

Stere promova cu insistență ideea colaborării marilor proprietari cu Sfatul Țării, inițial prin intermediul Comisiei Agrare, apoi și în alte domenii. „Voi ține cont de poziția dv., pentru că nu putem proceda altfel, așa cum rolul dv., al proprietarilor, atât economic, cât și politic, va fi unul foarte mare aici în viitor“.

„În linii mari, sunt în totalitate de acord cu cele spuse“, a confirmat Sinadino, după care a propus ca Stere să intervină pentru pregătirea terenului în Sfatul Țării, prin promovarea principiului expropriării fără răscumpărare, căruia acesta îi era ostil. O altă idee care cerea un lobby serios era legalizarea vânzării libere a pământului, așteptată, conform lui Sinadino, de marea majoritate a țăranimii. Condiția acestei liberalizări urma să fie prioritatea statului: procurarea a jumătate din pământul scos în vânzare, care să fie inclus într-un fond funciar, precum și neadmiterea acumulării pământului în mâinile unui singur proprietar.

(Va urma)

tanței prezenței militare românești în Basarabia de la începutul anului 1918 este dovedită de sosirea la Chișinău, începând cu ziua de 26 martie/8 aprilie, a generalului C. Hârjeu, generalului Ludovic Mircescu, generalului Ion Istrati, comandantul Corpului 6 Armată, generalului Ernest Broșteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, retrasă din Basarabia, generalului Ioan Rășcanu, comandantul Diviziei 1 Vânători, generalului Petre Greceanu, comandantul Diviziei 2 Căvalerie, generalului Mihai Schina, comandantul Diviziei 1 Căvalerie, generalului Ioan Ghinescu, comandantul Diviziei 4 Infanterie, generalului Al. Anastasiu, generalul Alexandru

Mărgineanu, comandantul Diviziei 3 Infanterie, care, pe timpul desfășurării lucrărilor Sfatului Țării, „s-au dus la Corpul 6 Armată, unde un ceai de onoare fusese pregătit de d. general Istrati și unde au așteptat mesajul parlamentului basarabean.”

Sintetizând locul și rolul armatei române în Basarabia în primele luni ale anului 1918, se poate aprecia că aceasta nu s-a implicat direct în activitatea politică a structurilor constituite în noiembrie și decembrie 1917, dar prezența a stânenit vizibil libertatea de acțiune a trupelor și forțelor bolșevice ostile îndeplinirii idealurilor românilor dintre Prut și Nistru.

Locul și rolul armatei române în Basarabia în perioada ianuarie – martie 1918 au fost sintetizate în raportul pe care generalul Ion Istrati l-a prezentat la 29 aprilie/12 mai 1918 Marelui Cartier General. Sunt enumerate acțiunile întreprinse: preluarea armamentului de la populația urbană și rurală; asigurarea celei mai complete ordini, împingerea peste Nistru a ultimelor coloane ruse din Basarabia și a celor care veneau din Moldova; asigurarea condițiilor

du-se agitațiile străinilor contra idealului Unirii.

Generalul Broșteanu, membru de onoare al Clubului Nobilimii Basarabene

În raportul său, generalul I. Istrati remarca faptul că unitățile care au acționat între Prut și Nistru și-au făcut pe deplin datoria, „liniștea fiind

menținută, s-au ajutat proprietarii și țăranii pentru munca câmpului, suprafața cultivată întrecea cu mult pe cea din anii trecuți, s-a strâns materialul armatei ruse și s-a adunat în depozitele Minis-

terului de Război, s-a ameliorat foarte mult spiritul general al populației față de români”.

Locul și rolul armatei române în realizarea Unirii Basarabiei cu patria mamă a fost elocvent sintetizat de către unul dintre artizanii acesteia, Ion Inuleț, care în vara anului 1918 scria în jurnal: „Pentru noi moldovenii, pentru mișcarea noastră națională, intrarea armatei române în Chișinău a fost un eveniment de primă importanță, decisiv. Elementele românești au câștigat mai mult curaj și mai multe speranțe pentru viitor.”

Dintre diviziile române aflate în Basarabia în iarna anului 1918, cea comandată de generalul E. Broșteanu a

Generalii Mihail Schina, Ludovic Mircescu și Ioan Istrati (de la stânga la dreapta)

pentru ca activitatea agricolă, economică și comercială să reînceapă (în acest scop, pe lângă fiecare divizie a fost trimis câte un comisar al guvernului român, de regulă un prefect de județ); adunarea și inventarierea armamentului lăsat de trupele ruse; o purtare corectă și demnă și desfășurarea unei propagande active (conferințe, șezători, baluri, coruri, concerte; în acest scop, guvernul luase măsura trimiterii în Basarabia a unui număr de profesori secundari, învățători și preoți pentru propagandă națională și culturală), prin care să se apropie populația de toate naționalitățile, iar moldovenii în special să fie deșteptați la viața națională, combătân-

„Eu v-am spus că primejdia ne amenință pe noi din altă parte, de unde nici nu ne așteptam, din partea Ucrainei. Ucrainenii atunci se zicea că vor să ne ieie două ținuturi de ale noastre, ținuturile Achermanului și Hotinului. Însă ceea ce era atunci numai o vorbă acum e un fapt adevărat [...] Ucraina mai mult nu se mai sokoate cu republica noastră, nu mai vrea nicidecum să țină seamă de neatârarea noastră și nici măcar nu ne sokoate în drept de a ne ocârmui noi singuri.“

Cum era de așteptat, debaterile au fost aprinse, cu proteste față de atitudinea Kievului, dar și cu exprimări favorabile și justificative față de cererile ucrainenilor. O poziție categorică a avut deputatul Dimitrie Bogos, reprezentantul românilor din stânga Nistrului, care a protestat față de pretențiile ucrainenilor, arătând: „Iar dacă e vorba de alipirea Basarabiei la vreo țară megieșă, apoi România are pentru aceasta toate drepturile, pe când Ucraina niciunul.“

Tendința Ucrainei de a absorbi teritorial și instituțional spațiul dintre Prut și Nistru a fost dovedită imediat după proclamarea Unirii. La 13/26 aprilie 1918 Rada de la Kiev adoptă o rezoluție, transmisă guvernului român, în care se arăta: „Ea nu recunoaște hotărârea Sfatului Țării privind încorporarea Basarabiei la România; este un act care nu exprimă voința tuturor popoarelor locuind pe teritoriul Basarabiei, din care cauză Republica Democrată a Ucrainei pretinde ca regiunile

Basarabiei unde populația s-a declarat sau se va declara ucraineană să fie reunite la Republica Ucraina.“ A fost prima, dar nu ultima formulare de acest gen, prin care Ucraina își exprima asemenea dorință. Era și o dovadă a necesității unei prezențe militare românești consistente la Nistru pentru apărarea acestui teritoriu revendicat și de Rusia bolșevică și de noul stat constituit la est de fluviu.

Acea atitudine a guvernului ucrainean era o dovadă în plus că autoritățile de la Chișinău aveau nevoie de o prezență militară românească, pentru continuarea misiunilor în curs de desfășurare, cât și ca element de descurajare pentru cei atât de preocupați de gestionarea unui spațiu care aparținuse din 1812 Imperiului Rus. Riscurile la adresa independenței R.D. Moldovenești, conștientizarea vulnerabilităților, libertatea de acțiune în plan politic au fost factori care au grăbit decizia Sfatului Țării de unire cu România, așa cum sugerase deputatul D. Bogos.

Raportul generalului Ion Istrati

Ca urmare și a atitudinii autorităților ucrainene, la 26 februarie/11 martie membri ai Sfatului Țării și ai guvernului de la Chișinău s-au deplasat la Iași, unde au discutat cu autoritățile române și reprezentanții diplomației ai Antantei despre posibilitatea unirii R.D. Moldovenești cu România. O a doua vizită la Iași a avut loc la 20 martie/2 aprilie, când s-a decis înfăptuirea actului Unirii și modalitatea de realizare.

Unirea decisă la Chișinău la 27 martie/9 aprilie 1918, votul din cadrul ședinței Sfatului Țării sunt o dovadă că deputații au avut libertate de exprimare, prezența în acea zi în sala de ședințe a prim-ministrului român Alexandru Marghiloman și a generalului Constantin Hârjeu, ministrul de Război, doar la deschiderea memorabilului moment, neinfluențând votul opozițiilor Unirii. Recunoașterea impor-

Militari români pe străzile Chișinăului

nest Broșteanu a fost ales membru de onoare al Clubului, fapt consemnat și într-un document scris.

Tricolorul fâlfâie pe străzile Chișinăului

Un mesaj emoționant a fost transmis la 28 martie/10 aprilie 1918 generalului Er-

Pavel Gore, dreapta, în picioare

nest Broșteanu din partea Societății Culturale a Românilor din Basarabia, condusă atunci de Paul Gore, în care se arăta: „În ziua de 13 ianuarie 1918, în fruntea valoroasei divizii a domniei voastre, ați intrat în capitala Basarabiei, care era pe atunci cuprinsă de cea mai sălbatică anarhie. Lipsa de cele mai primitive garanții ale vieții sociale paralizază orice manifestare a spiritului și a culturii. Noi eram asfixiați în acea atmosferă îngrozitoare.

Sosirea domniei voastre a salvat rămășițele culturii noastre și chiar viața noastră.

Cu fermitatea unui ostaș, cu înțelepciunea unui om de stat și cu dragostea unui adevărat român, domnia voastră, sfidând toate greutățile enorme, v-ați pus imediat pe lucru, roadele căruia binefăcătoare am putut aprecia chiar din primele momente.

Domniei voastre, domnule general, demnilor ai domniei voastre colaboratori, domnilor ofițeri ai Diviziei 11 și vitejilor soldați ne închinăm cu cea mai călduroasă recunoștință.

Societatea Culturală a Românilor din Basarabia v-a ales și vă roagă domnule general să-i faceți onoarea de a fi membru onorific al acestei societăți.

Trăiască România. Trăiască regele și regina. Trăiască armata glorioasă a Regatului Românesc și trăiască veneratul general Ernest Broșteanu.

Totodată, vă rugăm să primiți, ca binecuvântare și modestă manifestare a sentimentelor noastre, sfânta icoană a Maicii Domnului.“

La trei ani după intrarea trupelor române în Basarabia, Liga Culturală a tuturor Românilor, secția Chișinău, transmitea generalului Ernest Broșteanu o emoționantă scrisoare: „În ziua de 13 ianuarie s.v., a.c., se împlinesc trei ani de când brava și glorioasa armată română a intrat în capitala de atunci a Basarabiei pentru a o scăpa de urgia și anarhia marei răscoală rusești.

Această zi, atât de însemnată în istoria Basarabiei, când

noi, eliberați de jugul sălbatec și străin, am văzut tricolorul mândru al neamului nostru fâlfâind pe străzile Chișinăului, va rămâne pecetluită și neștersă pentru totdeauna în memoria noastră [...]

Istoricul unirii Basarabiei nu va putea să treacă cu vederea numele domniei voastre. Comitetul Ligii pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor, secția Chișinău, păstrătoare a tradițiilor strămoșești, prin sărbătorirea faptelor de iubire de neam și de vitejie a eroilor neamului românesc cu sfințenie își aduce aminte de această zi memorabilă și își îndreaptă gândul către distinsul comandant al Diviziei 11. Vă rugăm să transmiteți în numele Ligii Culturale, secția Chișinău, ofițerilor, subofițerilor, caporalilor și soldaților bravei Diviziei 11 întreaga admirație și adâncă mulțumire a noastră. Vă rugăm, domnule general, să primiți toată recunoștința pe care o binemeritați de la populația Basarabiei pentru neuitatele zile pline de cele mai frumoase speranțe în viitorul senin, pașnic și național.“

Asemenea mesaje au fost trimise și în anii care au urmat generalului E. Broșteanu și altor personalități implicate în Unirea Basarabiei cu Țara, oamenii politici și intelectualitatea din acest teritoriu românesc conștientizând permanent importanța prezenței militare românești între Prut și Nistru, când exista riscul ca acest teritoriu să fie din nou anexat de o putere străină. ■

Dimitrie Bogos

fost considerată ca având locul și rolul principal, dat fiind faptul că a acționat în Chișinău și împrejurimi, asigurând ordinea în Capitală.

Generalul E. Broșteanu s-a bucurat, atunci și mai târziu, de recunoștința românilor din Prut și Nistru. Încă înainte de data plecării sale din Basarabia, membrii Clubului Nobilimii Basarabene i-au oferit un album și suma de 20.000 lei, pentru a fi înmănați reginei Maria, spre a fi distribuiți numai văduvelor și orfanilor rămași pe urma vitejilor militari din Divizia 11 Infanterie, morți pe câmpul de onoare în Basarabia. În scrisoarea care însoțea oferta bănească se scria: „În timpurile neasemănat de grele prin care a trecut țara noastră, când Basarabia era amenințată să piară sub anarhia dușmanului din năuntru, ați venit cu Divizia 11 și grație tactului, energiei și spiritului domniei voastre, călăuzit numai de

sentimentul de dragoste de neam, în scurtă vreme ați adus pacea acolo unde înainte era anarhie și dușmănie. Ați făcut opera nu numai de distins militar, dar și de mare român. Pentru aceasta recunoștința unanimă a întregii populații basarabene va fi veșnic legată de numele domniei voastre, intrat acum în domeniul Istoriei Basarabiei. Ca o amintire a vremurilor istorice petrecute în mijlocul nostru, noi, membrii Clubului Nobilimii Basarabene,

vă rugăm să primiți acest album, asigurându-vă că plecând din mijlocul nostru, duceți împreună cu domnia voastră, recunoștința și inimile noastre calde de buni români.”

Când a aflat despre iminenta lui plecare de la Chișinău, conducerea Clubului Nobilimii Basarabene i-a

adresat o scrisoare generalului Ernest Broșteanu, în care se scria: „Informați că în curând Divizia 11 va părăsi Basarabia, unde a făcut operă de frumoasă acțiune și de pacificare socială, doresc a-și arăta și cu această ocazie adâncă lor recunoștință către domnia voastră, domnule general, sufletul și conducătorul acestei mișcări, cum și către bravele trupe române din Văile Jiului, care, cu neostoitul lor avânt și spirit de sacrificiu, au înlăturat dezordinea, aducând între noi, basarabenii, pacea și înfrățirea. Respectuos vă rugăm să binevoiți a ne face cinstea deosebită de a lua parte, împreună cu toți ofițerii comandamentului diviziei, domnii comandanți de brigadă și de regimente din Divizia 11, la banchetul ce va avea loc în ziua de 4 martie, anul curgător, orele 14, în localul clubului nostru, unde vom sărbători cu toții amintirea zilelor istorice, trăite de această vitează divizie în mijlocul nostru.” Cu acel prilej generalul Er-

Studențe basarabene care, la 13 ianuarie 1918, au întâmpinat trupele române la intrarea în Chișinău

Generalul Kaledin

cazul neprimirii unui răspuns în decurs de 24 ore, gestul va fi interpretat ca o rupere a relațiilor, partea rusă rezervându-și dreptul de a „întreprinde măsuri militare adecvate”. Și acest „ultimatum” rămâne fără ecou. Mai mult, la cererea guvernului de la Chișinău, sunt trimise în Basarabia două divizii românești de infanterie și două de cavalerie pentru a sprijini menținerea ordinii afectate de retragerea dezorganizată a trupelor rusești.

La 31 decembrie/13 ianuarie, sub semnătura lui Lenin este transmisă o nouă notă de protest, în termeni similari notei precedente, în final precizându-se că neprimirea unui răspuns la cererile de mai sus va fi interpretată ca o nouă ruptură și „noi vom adopta măsuri militare, până la cele mai hotărâte”.

În aceeași seară, din poziția președintelui Consiliului Comisarilor Poporului, V.I. Lenin, ambasadorul român la Petrograd, C. Diamandi, împreună cu membrii Legației și cu cei ai Misiunii militare române au fost arestați și închiși în fortă-

reața Petropavlovsk, fiind eliberați două zile mai târziu numai ca urmare a intervenției energice a șefilor misiunilor diplomatice străine la Petrograd (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/2012). Arestarea lui Diamandi fusese cerută imperios de L. Troțki, aflat la negocierile de pace de la Brest-Litovsk, în urma unor insistențe ale generalului german Hoffmann, Germania făcând prin toate mijloacele presiuni asupra României să semneze armistițiul și Tratatul de pace.

În același timp, la Odessa au început arestările în rândul unui mare număr de refugiați români – parlamentari, magistrați, oameni politici și de afaceri, funcționari, membrii familiilor unor influenți oameni politici din țară (printre care și părinții ministrului Justiției, C. Argetoianu) etc. Cei arestați au fost eliberați numai după ce au promis că vor intermedia o înțelegere între guvernul român și guvernul de la Petrograd.

La 13/26 ianuarie, Troțki rostește un lung discurs în Consiliul Comisarilor Poporului consacrat evenimentelor din ultimele săptămâni în relațiile ruso – române, evocând starea de război existentă între cele două țări. Consiliul își în-

sușește propunerea de a adopta o rezoluție în care, printre altele, se susține că „pentru a-și consolida dominația prin sărăcie și sângele țăranilor și muncitorilor, monarhia română a încercat să se salveze pe sine, pe moșierii și pe banchierii săi pe calea cotozirii Basarabiei și a transformării acesteia într-un dig împotriva valului puternic al revoluției ruse... Comisarii și reprezentanții trupelor rusești revoluționare sunt arestați și executați... În toate aceste sângeroase crime un rol important revine comandantului frontului român, Șerbaciov”. Se decide ruperea relațiilor diplomatice cu România, confiscarea tezaurului românesc și expulzarea imediată, pe calea cea mai scurtă, a ministrului Diamandi. De asemenea, generalul Șerbaciov este declarat în afara legii. (Acesta nu se va mai întoarce în Rusia. Va fi decorat de regele Ferdinand cu ordinul „Mihai Viteazul” și va primi o pensie viageră din partea statului român. Se va retrage la Nisa, unde va muri în 1932. La înmormântare a participat și mareșalul Prezan.) În același timp, Lenin ordonă „să se acționeze armat, organizat și cu mai multă fermitate împotriva comandai românești contrarevoluționare”.

Manifestație pe străzile Odesei

RUSIA ȘI UNIREA DIN MARTIE 1918

ION BISTREANU

Temporar, după ce au preluat puterea, bolșevicii au proclamat dreptul națiunilor la autodeterminare, considerând că nicio provincie din Imperiul Rus nu se va desprinde de Rusia Sovietică. S-a întâmplat însă contrariul, majoritatea regiunilor declarându-și suveranitatea și, mai apoi, independența. La fel s-a întâmplat și în Basarabia, unde, la începutul lunii decembrie 1917, Sfatul Țării a proclamat Republica Democratică Moldovenească, autonomă în cadrul Rusiei, decizie salutăată de diplomații Angliei, Franței și S.U.A. aflați la Iași.

Regele Ferdinand și generalul Șerbanovici; primul din dreapta este generalul Berthelot

In urma demersurilor aliaților din Antantă, care au cerut o intervenție hotărâtă împotriva bolșevicilor din armata rusă aflată pe teritoriul Moldovei, guvernul român decide expulzarea peste Prut a aproape 3.000 de soldați ruși. În timpul retragerii, aceștia jefuiesc localitățile prin care trec, astfel că au loc ciocniri armate cu trupele române la Pașcani, Galați, Mihăilești.

La 16/29 decembrie 1917 Comisariatul Poporului pentru

Afaceri Externe rus a adresat o notă de protest ministrului român Constantin Diamandi, cerând „pedepsirea elementelor criminale din rândul ofițerimii și birocratilor români care au îndrăznit să ridice mâna asupra revoluției ruse”. Partea rusă avertiza: „Pe teritoriul revoluției ruse noi nu vom permite niciun fel de represalii nu numai împotriva rușilor, dar și împotriva revoluționarilor și socialiștilor români, care [...] vor primi sprijin din partea puterii so-

vietice ruse în fața samavolniciei birocratiei române [...] puterea sovietică nu se va opri și va lua cele mai aspre măsuri împotriva contrarevoluționarilor și complotiștilor români, a complicilor acestora, Kaledin [general rus albgardist – n.n.] și Șerbaciov, indiferent de posturile pe care le ocupă în ierarhia românească”.

Demersul a rămas fără răspuns, astfel că guvernul bolșevic a lansat prin radio un ultimatum, amenințând că în

letariatul odessit este de asemenea dezorganizat și analfabet politic. Neluând în considerare că dușmanul se apropie de Odessa, ei nu se neliniștesc, afișând o atitudine indiferentă, specific odessită." După ocuparea Kievului, Muraviov s-a remarcat printr-o cruzime fără margini față de generali și ofițeri ai fostei armate țariste, precum și față de „burghezi”, împușcând peste 5.000 de persoane. În plus, invocând nevoia de mijloace financiare pentru a lupta împotriva românilor, a cerut burgheziei locale să strângă în decurs de trei zile 10 milioane ruble; în caz contrar, „din palatele voastre nu va rămâne piatră pe piatră, voi veți fi înecați cu o piatră de gât, iar familiile vor fi trimise în exil”. S-au strâns abia două milioane ruble! După câteva succese locale în raioanele Slobozia și Râbnița, Muraviov propune să se înceapă ofensiva pe aliniamentul Chișinău – Iași și „să înceapă revoluția mondială în România și Moldova”.

M.A. Muraviov

La începutul lunii februarie, la propunerea lui Lenin, s-a decis ca atribuțiile pentru viitoarele negocieri cu partea română să fie transmise organelor executive ale autorității bolșevice din Odessa – Rumcerodul. În același timp, a fost înființat și trimis la Odessa Colegiul Suprem autonom pentru problemele ruso – române (sau Colegiul pentru lupta cu contrarevoluția basarabeană și românească), în frunte cu Cristian Rakovski (*Magazin istoric*, nr. 4/2004). Primul pas al Colegiului a fost înaintarea unui ultimatum privind

retragerea imediată a armatei române din Basarabia. Ultimatumul a fost respins, la sfârșitul lunii februarie reîncepând ostilitățile militare.

La intervenția reprezentanților Antantei la Iași s-a convenit reluarea, la Odessa, a tratativelor româno – ruse, intermediari fiind colonelul canadian Boyle și consulul francez Arquier. România a fost nevoită să accepte aceste tratative, având în vedere că, după încheierea păcii de la Brest-Litovsk, se găsea între doi dușmani – Puterile Centrale și Rusia –, izolată de aliații săi din Antantă. Colonelul Boyle a făcut de câteva ori, cu avionul, naveta Iași – Odessa pentru a prezenta propunerile părților pentru viitoarea Convenție.

La 5 martie, șeful delegației ruse, C. Rakovski, alături de M. Brașevan, comisar șef al Afacerilor Străine, V. Judovki, președintele Rumcerod, A. Voronski, președinte al Comitetului executiv al sovietelor, și M. Muraviov, comandant suprem al armatelor revoluționare din regiune, semnează la Odessa Convenția româno – rusă. La 9 martie convenția este semnată și de premierul Averescu. Principala prevedere a convenției era angajamentul României de a-și retrage trupele din Basarabia în decurs de două luni și de a nu se amesteca în treburile interne ale noii republici.

Averescu a fost de acord cu prima prevedere, la care a făcut un amendament: „cu excepția unui contingent de 10.000 militari, staționați la Bender, în scopul asigurării siguranței căilor ferate și pazei depozitelor de alimente și muniții”. Rușii erau vădit

interesați să accelereze retragerea trupelor române și să preia controlul asupra Chișinăului, pentru a instaura puterea sovietelor. Câteva zile după semnarea Convenției, Rakovski îi telegrafiază lui Lenin: „am venit aici pentru a izgoni trupele române contra-revoluționare din Basarabia și pentru a cataliza mișcarea revoluționară din România. Din cauza situației catastrofale din sudul țării, generată de ofensiva austro – germano – ucraineană, am fost nevoit să mă opresc la jumătate de drum și să semnez cu România un tratat care ne-a asigurat Basarabia”. Era, de fapt, o recunoaștere explicită a faptului că una dintre principalele sarcini ale lui Rakovski era exportul armat al revoluției bolșevice în România.

La 9 martie Rumcerod-ul (prin Rakovski) a semnat un protocol prin care declara că a fost lichidat conflictul armat dintre Rusia sovietică și România, pe baza acordului Averescu – Rakovski din 5 – 9 martie. Trupele ruse au primit ordinul să înceteze acțiunile militare împotriva trupelor române. În același timp, s-a luat notă de declarația colonelului Boyle, conform căreia schimbul de prizonieri includea toți prizonierii – români sau ruși –, fără excepție. S-a decis ca, pentru supravegherea operațiunilor de repatriere să fie create comisii interaliatate (formate din câte un reprezentant din partea Angliei, Franței și S.U.A.), poziționate în România la Iași și Galați, iar în Rusia la Odessa, Kiev, Moscova și Petrograd.

Majoritatea românilor s-au întors cu bine în țară, cu excepția a 92 persoane, îmbarcate cu forța pe nava „Împăratul Traian”, cu destinația Sevastopol, ca răspuns la ares-

Declarația de război a fost receptată în România cu calm. Mai târziu, I.G. Duca își amintea: „Nu ne-a emoționat deloc această declarație [...] Ne dădeam seama că soldatul rus refuză să se bată [...] Prin urmare, declarația de război a guvernului bolșevic era un gest fără consecințe practice la care nici nu ne-am dat osteneala să răspundem“. Peste câteva zile și Rumcerodul (puterea executivă sovietică) de la Odessa a adoptat o hotărâre prin care se declara în stare de război cu România, cerând ultimativ evacuarea treptată a trupelor române de pe teritoriul dintre Prut și Nistru. Demersurile și „ultimatumurile“ ucrainene nu aveau niciun temei formal sau juridic, puterea Radei centrale de la Kiev neextinzându-se asupra județelor basarabene care făcuseră parte din Imperiul Rus independent din punct de vedere administrativ de Ucraina, ultima având tot un statut de provincie rusească.

La 24 ianuarie Sfatul Țării votează independența Republicii Democratice Moldovenești, decizie luată și în contextul unor amenințări din partea autorităților bolșevice de la Odessa privind alipirea Basarabiei la Ucraina, care, la rândul ei, își proclamase independența. De menționat că, încă înainte de venirea bolșevicilor la putere, ucrainenii ceruseră guvernului de la Petrograd încorporarea Basarabiei în teritoriul Ucrainei.

Guvernul român decide trimiterea unui nou contingent de trupe române în Basarabia, sub comanda generalului Pre-

Membrii delegației Puterilor Centrale la tratativele de la Brest-Litovsk: generalul Hoffmann (Germania), contele Czernin (Austria), Talat Paşa (Turcia), von Kuhlmann, secretarul de Stat german

zan, care a lansat un apel către populația locală, declarând că trupele au venit „pentru a aduce rânduială și liniște în satele și târgurile basarabene, punând la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor, și de a asigura transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române“.

În săptămânile următoare au avut loc mai multe ciocniri armate între trupele române și cele rusești. Ziarul *Golos revoluției* (Vocea revoluției) relatează despre retragerea trupelor rusești din Bolgrad și răspândirea soldaților prin satele și cătunele din județul Akkerman. În zonă a sosit și anarhistul bolșevic Jelesneak,

împreună cu 1.000 de marinari din flota baltică.

Din dispoziția directă a lui Lenin, eserul M.A. Muraviov a fost numit comandant al frontului care lupta împotriva trupelor române din Basarabia și Transnistria. Sarcina acestuia era nu numai de a bloca accesul armatei române în Transnistria și spre Odessa, dar și de a

ocupa întreaga Basarabie și a o readuce sub stăpânirea Rusiei Sovietice. Lenin îi telegrafiază lui Muraviov: „acționați cu toată energia pe frontul românesc“, indicându-i totodată să își unească forțele cu formațiuni militare din Armata 8, care trecuseră de partea bolșevicilor și care urma să atace Basarabia din raionul Podoliei. În plus, a primit sub comanda sa și o „armată revoluționară specială“ creată în districtul Odessa.

Muraviov găsește pe front o stare de lucruri nu tocmai fericită. Îi telegrafiază lui Lenin că „situația este extrem de serioasă. Soldații fostului front sunt dezorganizați, pro-

I.G. Duca în Basarabia; lângă soldat I. Nistor

PROBLEMA BASARABIEI ÎN RELATILE ROMÂNŌ - JAPONEEZE

ION SCUMPIERU

În cursul negocierilor pentru semnarea Tratatului privind Basarabia, desfășurate la Paris, care trebuia să consfințească Unirea din 27 martie/9 aprilie 1918, Japonia a avut o poziție apropiată de cea a S.U.A., exprimată la Paris de secretarul de Stat american, Robert Lansing. Spre deosebire de reprezentanții celorlalte Puteri Aliate – Marea Britanie, Franța și Italia –, care au susținut semnarea Tratatului, delegatul Japoniei, ambasadorul Ishii Kikujiro, declara la începutul lunii octombrie 1920: „Guvernul meu îmi transmite că potrivit refuzului său constant de a aproba o politică ce tinde către dezmembrarea Rusiei, eu nu pot în acest moment să semnez nicio stipulație care dispune asupra Basarabiei. Guvernul japonez este de părere că orice acțiune întreprinsă în grabă în această chestiune nu poate decât să ofere bolșevicilor încă un pretext pentru agitația spiritului naționalist, bazat pe faptul că Aliații dispun de teritoriul Rusiei, într-un moment când un guvern reprezentativ rus nu-și poate face auzit glasul.“

Japonia decide, totuși, să-și pună semnătura pe acest document la 31 octombrie 1920. Marea Britanie, Franța, Italia și România îl semnaseră la 28 octombrie 1920.

Ishii Kikujiro și Robert Lansing

Potrivit articolului 9 al Tratatului, acest document nu putea intra în vigoare decât după ratificarea lui de către toate statele semnatare.

Tratatul este ratificat, în anii următori, în ciuda protestelor Rusiei, de Marea Britanie la 12 aprilie 1922; România la 19 mai 1922; Franța la 24 aprilie 1924 și Italia la 23 mai 1927. Singura țară semnatară care nu a ratificat tratatul rămânea Japonia.

Amenințare cu invazia

În octombrie 1917, România l-a trimis în Japonia pe senatorul Nicolae Xenopol să stabilească relații diplomatice între cele două țări (*Magazin istoric*, nr. 11/2017). Însă, la puțină vreme după depunerea

scrisorilor de acreditare la 19 noiembrie 1917, acesta a decedat, iar Legația României s-a închis, nemaifiind trimis alt diplomat în locul său. Legația noastră în Japonia a fost redeschisă în iunie 1921, însă a fost închisă iarăși în aprilie 1922, împreună cu alte oficii diplomatice românești din alte țări, din motive financiare. La rândul ei, Japonia a deschis primul oficiu diplomatic la București în martie 1922, care a funcționat, continuu, până în anul 1944. Legația României la Tokyo va fi redeschisă în iulie 1927, desfășurându-și activitatea până la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial.

La 26 octombrie 1923 ministrul Afacerilor Străine, Ion G. Duca, îi transmitea șefului Legației Japoniei la București:

tarea de către trupele austro-ungare a unui mare număr de comisari bolșevici. După îndelungi negocieri, românii au fost trimiși în țară prin Sulina, în schimbul a 72 ruși, trimiși prin Bender către Odessa.

Ocuparea Kievului, în zilele următoare, de armatele germane a fost considerată de partea română ca o încetare a prevederilor acordului Averescu – Rakovski, care, printre altele, fusese semnat de sovietul din Odessa, dar nu și de guvernul de la Chișinău, guvern al unui stat suveran și independent. Semnat sub presiunea timpului, Acordul a comportat mai multe vicii de formă și de fond. De-a lungul anilor au avut loc vii dezbateri în jurul lui. În primul rând, s-a considerat că nu a avut nicio valoare juridică, întrucât nu a fost ratificat nici de Parlamentul României, nici de Sovietul Suprem al Rusiei Sovietice. În plus, există interpretări total opuse din partea istoricilor din cele două țări. Principala contradicție apare chiar în primul articol, care prevedea retragerea trupelor române din Basarabia în decurs de două luni, însă urmând ca la Bender să mai rămână 10.000 de militari români care să asigure paza căilor ferate și a depozitelor.

Colonelul Boyle,
în fostul palat al țarilor

Or, reala retragere de pe întreg teritoriul Basarabiei nu putea avea loc decât începând de la Bender, de pe malul drept al Nistrului.

Disputată între istorici este formularea din acord privind „retragerea trupelor române de ocupație”, formulare care, în interpretarea părții ruse, avea un caracter politic, fiind privită de partea română ca având doar un caracter pur militar, tehnic. Cert este un lucru: oficial, de-a lungul anilor, partea sovietică nu a mai evocat acordul Averescu – Rakovski (nici în contextul ultimatumului din iunie 1940). Iar partea română susține oficial că acest document nu există în arhivele române. Mai mult, unii specialiști consideră că

variantea rusă, invocată de istorici ruși, ar fi suferit serioase reformulări, după semnarea acestuia de către Averescu.

La 27 martie/9 aprilie 1918, Republica Democratică Moldovenească a hotărât unirea cu România. Rusia sovietică a considerat decizia Sfatului Țării „o comedie”, iar Rada Centrală de la Kiev a adoptat o rezoluție prin care declara că nu recunoaște „anexarea Basarabiei la România”, cerând „organizarea de alegeri libere în ceea ce privește locuitorii acelei părți din Basarabia care ar fi declarat că și-ar fi exprimat voința de a se uni cu Republica Populară Ucraineană” (dintr-o declarație a sovietelor de la Petrograd rezulta că ucrainenii ar fi dorit să le fie cedate, pe cale amiabilă, județele Akkerman și Hotin). Guvernul român a răspuns că nu are cunoștință de vreun județ sau regiune din Basarabia care să fi cerut alipirea la Ucraina.

La 100 de ani de la evenimentele din 1918 relațiile româno-ruse rămân serios marcate de două chestiuni care au un impact major în mentalul oamenilor: nerecunoașterea tezaurului românesc, transferat la Moscova în 1916 – 1917, în baza unui acord oficial, care prevedea dreptul statului român de a-l readuce acasă oricând dorea, și „chestiunea basarabească”, ultima fiind desori supralicitată și în contextul jocurilor de interes ale Federației Ruse în Republica Moldova. La acești doi factori se mai adaugă unul de dată recentă: tensiunea relațiilor ruso – ucrainene după anexarea Crimeii, ceea ce sporește lipsa de încredere față de politica externă a Rusiei și interesele ei geopolitice în regiunea Mării Negre, și absența perspectivei unei relații bilaterale normale. ■

Trupe germane în Kiev

prevedea următoarele: „Înăltele Părți Contractante declară, în mod reciproc, că în prezent niciuna nu este parte la vreun tratat sau alianță militară și nici la vreo altă înțelegere secretă cu o parte terță, care ar constitui o încălcare sau amenințare pentru Părțile Contractante“. Declarația viza, desigur, chestiunea ratificării de către Japonia a Tratatului de la Paris privind Basarabia.

Părțile au mai decis ca în conformitate cu prevederile articolului de mai sus, să facă un schimb de Note diplomatice legat de poziția celor două țări în problema Tratatului privind Basarabia, semnat la Paris de Japonia și celelalte aliate europene ale acesteia. Notele au fost schimbate de cei doi negociatori cu ocazia semnării convenției menționate, la 20 ianuarie 1925, la Beijing. Deși diplomația sovietică pretindea că se pronunță împotriva docu-

mentelor secrete semnate între state, totuși, la cererea lui L. Karahan, cele două Note diplomatice au fost declarate confidențiale, nefiind date publicității. Pentru a întări angajamentul Japoniei, L. Karahan adăuga în nota sa: „Potrivit instrucțiunilor guvernului meu, îmi permit să solicit Excelenței Voastre să fie amabilă și să-mi comunice decizia guvernului Japoniei în această problemă pentru a fi transmisă guvernului U.R.S.S.“

Ministerul Afacerilor Străine român nu reacționează

În legătură cu remarcă de mai sus se cuvine a reaminti, pe baza documentelor M.A.S. nipon, că nici în cursul negocierilor de la Beijing, nici în altă ocazie, Japonia n-a

declarat că renunță la ratificarea Tratatului. K. Yoshizawa a explicat că nu poate promite părții ruse acest lucru, deoarece „Japonia are obligații juridice și morale“ în chestiunea respectivă. În schimb, la cererea Rusiei, autoritățile de la Tokyo au amânat, continuu, efectuarea acestui demers.

Principalele ziare, precum *NY Times*, *Le Temps*, *Daily Telegraph*,

Yoshizawa Kenichi

Corriere della Sera, *Svenska Dagbladet*, din perioada 17 ianuarie – 17 februarie 1925, au informat despre semnarea Convenției de la Beijing, subliniind totodată că Japonia s-a angajat cu această ocazie să nu ratifice Tratatul cu Basarabia.

Față de comentariile apărute în presa română, Legația Japoniei a făcut și o declarație pentru ziarul *Neamul românesc*, care o publică la 22 ianuarie. Ea este reluată a doua zi și de cotidianul *Universul*. Iată ce se spunea, între altele: „O înțelegere ruso-japoneză nu poate avea nicio legătură cu chestiunea ratificării Tratatului Unirii Basarabiei. Japonia a semnat acordul prin care se consfințește Unirea Basarabiei la România și Imperiul Extrem Oriental nu poate face perfidia de a nu-și respecta semnătura. Caracterul cavaleresc și trecutul rasei nipone sunt cea mai bună dovadă de aceasta. Dacă ratificarea din

Horiguchi Kumaichi, cu familia

„Rog interveniți pe lângă guvernul japonez pentru a ratifica, un moment mai devreme, Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920“. La rândul ei, Marea Britanie intervine la Tokyo la 23 noiembrie 1923, întrebând dacă Japonia este gata să ratifice Tratatul, pentru că România nu dorește să pună în aplicare prevederile articolului 7 din acest document, deoarece nu este ratificat de Japonia, Franța și Italia.

Partea japoneză comunică Ministerului Afacerilor Străine (M.A.S.) român cât și ambasadorului englez că Japonia este pregătită să ratifice documentul, în orice moment, după ce acesta va fi ratificat de Franța și Italia. Demersuri similare

sunt făcute de ministrul Afacerilor Străine, personal, și pe lângă ambasadorii Japoniei de la Paris și Londra în aprilie și, respectiv, mai 1924.

În urma eșecului convorbirilor româno-sovietice de la Viena, din 1924, și a amenințărilor unora dintre liderii sovietici că Rusia va ocupa Basarabia, țara noastră a căutat să ia măsuri pentru a preveni o invazie militară. Între demersurile făcute pe lângă alte țări, I.G. Duca a propus și Japoniei, prin șefii misiunilor japoneze de la București și Paris, încheierea unui tratat politic defensiv între cele două țări.

Negocieri la Beijing

Guvernul japonez nu a acceptat însă propunerea,

înțelegând că obiectul unui asemenea pact îl constituie coordonarea eforturilor celor două țări față de Uniunea Sovietică.

Propunerea a fost devoalată, ajungând și în presă. Ziarele rusești au bătut monetă pe această temă, acuzând Japonia că în spatele discuțiilor pentru încheierea unui acord comercial, care erau în curs de desfăș-

Regele Ferdinand și Alteța sa Imperială Maru Hiku Higaski Kuni, în piața din fața Gării de Nord

surare, ar sta intenția de a semna o alianță cu România îndreptată împotriva U.R.S.S.

Șeful misiunii diplomatice japoneze la București, Horiguchi Kumaichi, transmitea la Tokyo, la 26 iunie 1924, că țara sa nu trebuie să ridice chestiunea ratificării Tratatului privind Basarabia pentru a nu supăra Rusia. El arăta că, de fapt, în chestiunea Basarabiei nu există altă cale de rezolvare decât discuțiile directe dintre România și Rusia.

Partea sovietică a început, între timp, demersurile în vederea îmbunătățirii raporturilor bilaterale și reluarea relațiilor diplomatice cu Japonia. Negocierile propriu-zise au debutat la Beijing, în martie 1924, între ambasadorul rus Lev Mihailovici Karahan și

ministrul japonez, Yoshizawa Kenichi.

Nu întâmplător, sarcina negocierii a fost încredințată ambasadorului L. Karahan. Acesta condusese și negocierile de la Varșovia din 1920, ale țării sale cu România, tot în problema Basarabiei. El a cerut în repetate rânduri, într-un mod mai mult sau mai puțin diplomatic, ministrului

Japoniei să nu ratifice Tratatul de la Paris. Potrivit cotidianului japonez *Asahi Shimbun*, din 30 – 31 ianuarie 1924, solicitările respective aveau un ton de avertizare, ratificarea fiind considerată ca o acțiune ostilă față de Rusia, de natură să ducă la înrăutățirea legăturilor bilaterale.

În timpul tratativelor de la Beijing, K. Yoshizawa a propus, iar M.A.E japonez a aprobat, ca Japonia să ceară Rusiei, într-un mod potrivit, să facă concesii în diferite probleme de interes pentru ea; în schimb, partea japoneză să examineze cu bunăvoință solicitarea Rusiei. El i-a comunicat, verbal, lui L. Karahan că ratificarea va fi amânată până când documentul respectiv va fi aprobat de toate statele europene semnatare.

În cadrul negocierilor, cele două părți au convenit să semneze, separat de principalul document denumit „Convenție privind normele de bază ale relațiilor dintre Japonia și U.R.S.S.“ și câteva protocoale anexă. Între ele era și „Protocolul A“, care, la art. IV,

1918 – 2018

CELEBRĂM CENTENARUL

DAN MIHAI ȚĂLNARU,
Consilier, Departamentul Identitate Națională

Jertfele a sute de mii de români căzuți în timpul Primului Război Mondial și o generație de mari patrioți, care, prin diplomatie și perseverență, au susținut în fața marilor puteri dreptul românilor la autodeterminare, voința românilor de pretutindeni confirmată prin marile adunări naționale de la Alba-Iulia, Cernăuți și Chișinău, și nu în ultimul rând recunoașterea internațională prin Tratatul de Pace din Franța au adus, în cele din urmă, împlinirea idealului național: realizarea României Mari. Datorită acestor reușite istorice, România este astăzi centenară.

În scopul promovării identității naționale și aniversării Centenarului României și a Primului Război Mondial (1918 – 2018), Ministerul Culturii și Identității Naționale (M.C.I.N.) a creat Departamentul Identitate Națională (D.I.N.), coordonat de un secretar de Stat, aflat în subordinea directă a ministrului Culturii și Identității Naționale.

Principalele atribuții ale D.I.N. constau în centralizarea propunerilor de acțiuni, manifestări și proiecte de aniversare, formulate și asumate de autoritățile locale și centrale, instituțiile de cultură și învățământ naționale, organizațiile neguvernamentale, ce au ca obiectiv marcarea Centenarului României și a Primului Război Mondial, din punct de vedere

Întâlnire cu reprezentanți ai Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova

parte-i a Tratatului Basarabiei nu s-a produs până acum, aceasta este fără îndoială din cauză că guvernul din Tokyo, guvern al unei țări atât de îndepărtate, așteaptă ca într-o chestiune care interesează Europa să se pronunțe mai întâi puterile europene semnatare și apoi să-și dea și Japonia semnătura ei definitivă“.

Trebuie subliniat că M.A.S. român nu a avut nicio luare oficială de poziție în această problemă de maxim interes pentru opinia publică. Doar în numărul din 28 ianuarie, *L'Indépendance roumaine*, socotit oficiosul guvernului român, se scria: „Recentul acord intervenit între Japonia și Rusia a servit ca pretext agenției de propagandă moscovită pentru a lansa zvonuri fanteziste cu privire la un pretins termen pe care guvernul din Tokyo și l-ar fi rezervat în legătură cu Tratatul de la Paris asupra realipirii Basarabiei [...] Toate aceste discuții diverse și toate interpretările tendențioase tind, de altfel, să întrețină o atmosferă de polemică în jurul unei probleme care este definitiv rezolvată, prin voința poporului român din Basarabia și pe baza dreptului internațional“.

În continuare, Uniunea Sovietică va face totul pentru a împiedica ratificarea documentului de către Japonia, prin orice mijloace, respectiv amenințări, promisiuni economice, inclusiv propaganda

Nakamura Kaji

ce o va desfășura în rândul opiniei publice japoneze prin ambasada sa la Tokyo, care se va deschide în cea de a doua parte a anului 1925.

Notele diplomatice schimbate la Beijing între reprezentanții Japoniei și Uniunii Sovietice au rămas secrete până la sfârșitul anilor '90, când au fost declassificate de partea japoneză.

Japonia rămâne în expectativă

În afară de demersul M.A.S. român de a afla ceea ce s-a întâmplat, de fapt, la Beijing și a cunoaște poziția guvernului japonez, în continuare, este de remarcat intervenția parlamentarilor români pe lângă colegii lor japonezi, cu ocazia participării acestora la lucrările Uniunii Interparlamentare de la Washington, din octombrie

1925, prezentându-le poziția României în chestiunea Basarabiei.

Drept urmare, Nakamura Kaji, șef al unei facțiuni conservatoare din Dietă, a întreprins o vizită de documentare în România, în ianuarie 1926. Pe baza informațiilor obținute la București, în martie același an, l-a interpellat în Dietă pe ministrul Afacerilor Străine al Japoniei. El a făcut istoricul răpirii Basarabiei de către Rusia în 1812, a expus condițiile în care populația basarabească, prin „Sfatul Țării“ de la Chișinău, a declarat uni-

rea acestei provincii cu România. Și-a exprimat, în același timp, mirarea că Japonia n-a urmat exemplul Marii Britanii și al Franței, care au ratificat deja documentul respectiv. Ca răspuns la interpellare, ministrul Afacerilor Străine a arătat că țara sa, deși a luat parte la soluționarea tuturor problemelor europene, de a căror rezolvare depinde asigurarea păcii mondiale, nu înțelege, totuși, să se amestece neconținut în chestiunile interne ale Europei. De asemenea, atâta timp cât toate Puterile europene care au participat la soluționarea problemelor nu vor fi de acord asupra urmărilor pe care trebuie să le dea angajamentele lor ce și le-au luat, Japonia are datoria să se mențină în expectativă.

(Va urma)

din Primul Război Mondial și la realizarea Marii Uniri constituie o altă dimensiune pe care Departamentul Identitate Națională o are în vedere. În acest sens, coordonatorul Departamentului, domnul Paul Claudiu Cotîrleț, în cadrul unei întâlniri cu doamna Geneviève Darrieussecq, secretar de Stat în Ministerul Forțelor Armate din Franța, și cu reprezentanți ai Misiunii Centenar din Franța, a amintit contribuția pe care Misiunea Franceză din România, condusă de generalul Henri M. Berthelot, a avut-o în timpul Primului Război Mondial și la realizarea Marii Uniri, precum și a unor personalități academice franceze implicate în susținerea României în contextul Conferinței de Pace de la Paris din 1919 și a Tratatului de la Trianon (Versailles) din 1920.

Pentru că sărbătoarea Centenarului aparține tuturor românilor, fie aflați în fostele teritorii românești, fie în afara granițelor, Departamentul Identitate Națională și-a propus consolidarea sentimentului de identitate națională. Această preocupare a Departamentului a fost împărtășită și susținută de către domnul Paul Claudiu Cotîrleț în cadrul unor întâlniri cu reprezentanți și factori de decizie din domeniul relațiilor cu comunitățile

românești de pretutindeni, cu reprezentanții Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova, cu Ambasadorul Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în România, ce urmează a se concretiza printr-o serie de proiecte în parteneriat.

O altă temă de interes pentru Departament este însemnătatea pe care memoria eroilor neamului, a făuritorilor României Mari o reprezintă pentru generația tânără. Memoria națională, a Primului Război Mondial, a Centenarului României, fie că este reprezentată prin monumente istorice și obiective comemorative, fie prin arhive sau colecții de artă, pentru a fi transmisă generațiilor viitoare trebuie păstrată, restaurată sau de multe ori chiar recuperată. Departamentul Identitate Națională și-a propus ca prin activitățile sale să promoveze aceste surse inestimabile de identitate națională în vederea păstrării valorilor și a istoriei naționale.

Centenarul Marii Uniri pe care împreună îl celebrăm anul acesta trebuie să reprezinte pentru fiecare dintre noi un prilej de a reflecta cu privire la România următorului secol, dar mai ales la contribuția fiecăruia în păstrarea în viitor a unității și identității naționale. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 aprilie 2018, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cât la sută reprezenta populația românească din Basarabia în ajunul anexării Basarabiei, din anul 1812?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna ianuarie 2018 este:

Inoculare

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Sergiu Boris Gaivoronski**, din **București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2018.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București

istoric, cultural, educativ, religios, artistic-expozițional, editorial, arhitectural etc. În urma centralizării acestora, o Comisie Internă de Evaluare din cadrul Departamentului selectează într-o primă etapă propunerile de proiecte ce au legătură directă și relevanță pentru Primul Război Mondial și Marea Unire. Propunerile preselectate sunt supuse atenției Comitetului Interministerial pentru Centenar, o structură creată la nivelul Guvernului României, aflată în coordonarea prim-ministrului, care, în urma unei evaluări finale, stabilește proiectele ce vor primi finanțare, urmând a fi incluse în „Calendarul național de acțiuni, manifestări și proiecte de aniversare a Centenarului României” pentru anul 2018. Comitetul Interministerial pentru Centenar este condus de prim-ministru, în calitate de președinte, și de ministrul Culturii, în calitate de vicepreședinte. Are în componența sa câte un reprezentant al Secretariatului General al Guvernului, al Ministerului Finanțelor Publice, al Ministerului Dezvoltării Regionale, Administrației Publice și Fondurilor Europene, al Ministerului Apărării Naționale, Ministerului Afacerilor Externe și al Institutului Cultural Român. Coordonatorul Depar-

tamentului Identitate Națională asigură Secretariatul tehnic al Comitetului Interministerial pentru Centenar.

Pe lângă sprijinul continuu oferit în organizarea și desfășurarea în mod unitar, la nivel național, a manifestărilor, acțiunilor și proiectelor de aniversare a Centenarului României, Departamentul susține, printr-o serie de manifestări educaționale, desfășurate din resurse proprii, promovarea și conservarea istoriei, a diversității culturale, componente importante ale identității naționale.

Astfel, în acest an va fi pusă la dispoziția elevilor, tinerilor și a tuturor celor interesați, pe site-ul Ministerului Culturii și Identității Naționale, o platformă on-line, o mică enciclopedie a Centenarului, cu un rol exclusiv educativ.

În curând, va demara un proiect național susținut de reprezentanții Departamentului, în colaborare cu profesori de istorie, istorici, muzeografi, scriitori, ce urmează a fi concretizat printr-o serie de dezbateri ce vor transmite tinerilor mesajul Centenarului Marii Uniri.

Evocarea contribuției pe care țările aliate, prin personalitățile lor, au avut-o la victoriile

Paul Claudiu Cofirleț și Geneviève Darrieussecq

*Viitorul președinte William Howard Taft (1909 – 1913)
prezent la Expoziția din Louisiana, 1904,
în momentul respectiv, ministru de Război...*

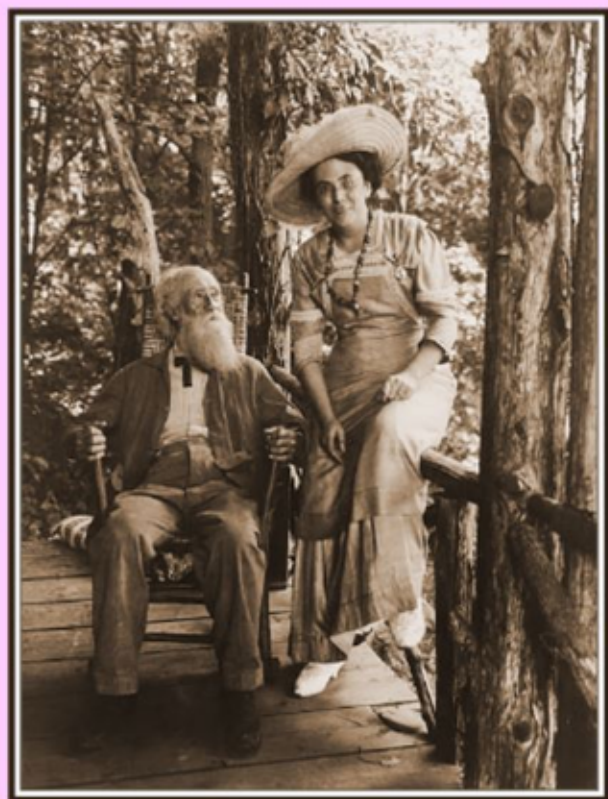

*...și președintele Theodore Roosevelt (1901 – 1909),
la același eveniment*

ALBUM ISTORIC

Recunoscută drept prima femeie care a practicat foto-jurnalismul, Jessie Tarbox Beals a renunțat la spațiul liniștit și comod al studioului fotografic și a devenit pioniera a ceea ce numim acum fotoreporter.

*Într-un autoportret alături de John Burroughs,
eseist și naturalist american,
membru al mișcării conservatoare americane*

Greenwich Village, New York

Copii din Lower East Side, cartier din New York, 1909

*Jessie Tarbox Beals
urcată pe o scară
pentru a putea fotografia mai bine
Expoziția din Louisiana*

*Patru copii încarcă
un cărucior cu pietricele, 1915*

Unirea Basarabiei cu România, în luna noiembrie – Unirea Bucovinei și în decembrie – Unirea Transilvaniei.

Recolta suferințelor și a sângelui vărsat

Noël Bernard

Astfel, Programul Special „Aniversarea Unirii Basarabiei” din 9 aprilie 1955 transmitea „...comemorarea Unirii Basarabiei, care a avut loc la Paris, precum și un mesaj de la New York al d-lui Anton Crihan, fost ministru și deputat al Basarabiei”. Anton Crihan spunea: „Frați români, astăzi se împlinesc 37 de ani de la uniunea Basarabiei cu Țara. Au trecut astfel 37 de ani din ziua când românii basarabeni au putut rupe lanțurile care pentru ei erau una cu mormântul, pentru a se întoarce la vechea Moldovă, din care cu 106 ani mai înainte fuseseră smulși de invidia și rapacitatea rusească. Bucuria noastră atunci a fost fără limite, fiindcă noi am crezut că necazurile noastre de altădată luaseră sfârșit pentru totdeauna...” A. Crihan se adresează, în special, românilor basarabeni: „Scumpii mei frați basarabeni, în această zi mare pentru noi, ziua Unirii noastre, simt de datoria mea să vă spun de la depărtare unde mă aflu cele ce urmează: 1. Să nu vă închipuiți nici pentru un moment că ați fost uitați de lumea din afară, de lumea liberă din Occident. Nu, n-ați fost uitați nici de ei și încă mai puțin de noi...”

În noiembrie s-a discutat despre Unirea Bucovinei, iar la 1 decembrie 1955 despre Unirea Transilvaniei cu România din 1918. În anul 1958 au fost realizate câteva programe speciale dedicate Ba-

sarabiei, cum ar fi cele din 27 martie 1958 despre 40 de ani de la Unirea Basarabiei sau din 28 iunie 1956 – 16 ani de la răpirea Basarabiei.

Colaboratorii „Europei Libere” au debătut critic și anumite publicații, apărute atât în România, cât și în

alte state, care se refereau la anumite date din istoria românilor. Astfel, în emisiunea din 19 martie 1959, Vlad George, comentând articolul *100 de ani de la Unirea Principatelor*, semnat de academicianul Andrei Oțetea, arăta cum se denaturează istoria în Republica Populară Română: „... vorbind de săvârșirea Unirii românilor din 1918, profesorul Oțetea nu pomeneste deloc de Bucovina și Basarabia, ca și când aceste provincii românești nu s-ar fi unit atunci cu Patria Mamă. Ca și când n-ar fi existat Basarabia, care ne-a dat pe Constantin Stamati, pe Alecu Russo – și «Cântarea României», pe Hașdeu, pe Stere, și multe alte valori...”

Pe parcursul anului 1958, în mai multe emisiuni s-a discutat despre Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România și despre răpirea acestor teritorii de către U.R.S.S. „Numai trei luni de la anunțarea principiilor wilsoniene, Basarabia și-a proclamat Unirea, în ziua de 27 martie 1918. După aceste zori ivite în acea

noapte a disperării, a răsărit soarele libertății și a schimbat cursul istoriei popoarelor din răsăritul Europei. După vara grea pustiită de bandele dezertorilor din armatele imperiale și țariste, a venit recolta suferințelor de veacuri și rodul sângelui vărsat din belsug pe fiecare brazdă a pământului românesc.”

De la stânga la dreapta: Pan Halippa, A. Crihan și Al. Averescu în 1927, la Curtea de Argeș, la parastasul regelui Ferdinand

Radio Europa
Liberă

„Nu o lăsa să crească fără să asculte adevărul.
Acum! Poți să transmiți ideile tale despre Adevăr și Libertate
dincolo de Cortina de Fier prin Radio „Europa Liberă“ –
glăsuia un afiș al postului; în medalion, logoul acestuia

UNIREA DIN 1918 ÎN EMISIUNILE SERVICIULUI ROMÂNESC AL „EUROPEI LIBERE“

SERGIU MUSTEAȚĂ

Postul Radio „Europa Liberă“ a fost fondat în anul 1949, prima emisiune de 30 minute a fost în limba cehă, la 4 iulie 1950, de Ziua Independenței S.U.A., iar începând cu 14 iulie 1950 s-au difuzat și emisiunile în limba română. Serviciul românesc al „Europei Libere“ a realizat emisiuni cu o tematică variată, printre care se înscriu și cele care abordau teme de istorie. Subiectele istorice au fost discutate atât în cadrul unor serii de emisiuni tematice, cât și cu ocazia aniversării sau comemorării unor date și evenimente importante pentru poporul român. Spre exemplu, în 1974 – 1975 Noël Bernard, director al Serviciului românesc și redactor al programului „Istoria României“, a oferit microfonul lui N. Penescu (membru al P.N.Ț., fost ministru de Interne în al doilea guvern Sănătescu, 1944) care a susținut un șir de conferințe intitulat „Istoria României în preajma celui de Al Doilea Război Mondial“. În 1980 au fost citite părți din lucrarea lui Vlad Georgescu Istoria românilor, iar în 1983 se citește capitole din lucrarea lui George Ciorănescu Basarabia, ținut disputat între răsărit și apus. Practic, anual la microfonul „Europei Libere“ s-a vorbit despre Unirea Principatelor Române din 1859, Unirea Basarabiei, Bucovinei și Ardealului cu România în 1918, răpirea Basarabiei și Bucovinei de către Uniunea Sovietică în 1940 etc. În continuare voi prezenta câteva secvențe din contribuția imensă a Serviciului românesc la discutarea tematicii Unirii României din 1918 în emisiunile „Europei Libere“ în anii 1950 – 1991.

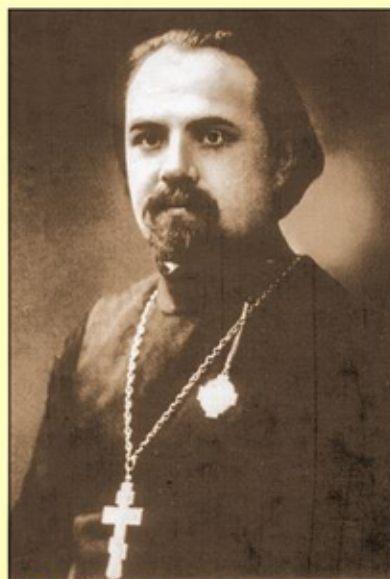
Jurnaliștii Serviciului românesc al „Europei Libere“ au acordat Unirii României din 1918 o atenție aparte, în special în contextul

zilei de 1 Decembrie. Serviciul românesc al „Europei Libere“ a realizat practic anual emisiuni dedicate Unirii: în luna martie despre

cințele ce le-au avut evenimentele din 1940 asupra istoriei României.“ În acest context, autorii emisiunii fac referire la evenimentele din Rusia țaristă din 1905, 1917, la emanciparea basarabenilor, care prin ziarele *Basarabia* și *Cuvânt moldovenesc* promovau ideea de autonomie a Basarabiei. În cadrul emisiunii s-au prezentat și fragmente dintr-un interviu cu Pan Halippa, unul dintre făuritorii Unirii Basarabiei cu România. Totodată, este prezentată și poziția istoriografiei sovietice cu privire la eveniment, folosindu-se citate din lucrarea istoricului

sovietic Artiom Lazarev: „În anul 1918, România – folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei – a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni...“ Astfel, pe lângă faptul că se prezintă păreri diferite, autorii emisiunii arată cum regimul sovietic, pentru a-și justifica pretențiile teritoriale, a recurs la falsificarea datelor istorice. În aceeași manieră, istoricii sovietici prezentau Sfatul Țării ca „un organ ilegal“ și respectiv hotărârea Unirii Basarabiei cu România ca fiind „una ilegală“.

În același an, pe undele „Europei Libere“ s-a vorbit despre Basarabia și Bucovina de mai multe ori. S-a discutat despre contribuția românilor din afara granițelor la săvârșirea Unirii din 1918: „În această zi de 1 Decembrie 1980,

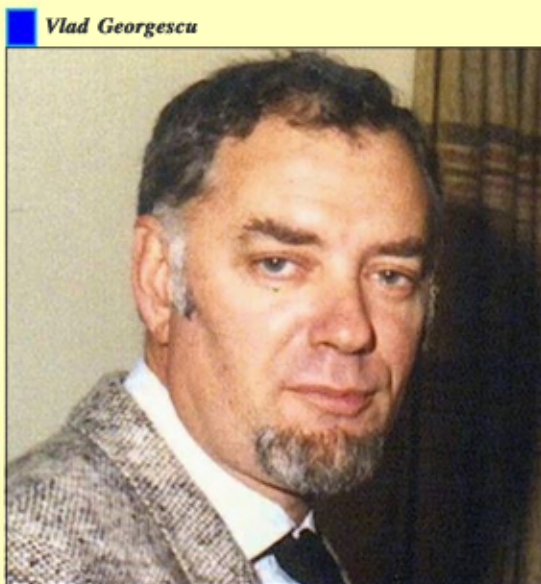
Alexei Mateevici

zentate în 1980. Emisiunea din 1 decembrie 1981 debuta cu afirmația: „Se împlinesc astăzi 63 de ani de la alipirea Ardealului la patria mamă, România, la 1 Decembrie 1918 – aniversare care este cinstită și în țara noastră. Despre alipirea Transilvaniei la România se poate spune că ea a fost timp de secole «visul de aur», idealul multor generații de români, dintre care unii și-au dat și viața pentru a-l vedea realizat. Ca și Unirea Principatelor, reunirea Transilvaniei la trupul

României a fost «un act energic al întregii națiuni române» – cum prea frumos spusese odată Mihail Kogălniceanu.“ După cum putem observa, chiar și anii ordinari erau considerați aniversari (63) în cadrul emisiunilor „Europei Libere“.

Trei etape

Emisiunea „Actualitatea românească“ din 27 martie 1983 era dedicată „Aniversării a 65 de ani de la reunirea

Vlad Georgescu

Nicolae Lupan, o colaborare complicată

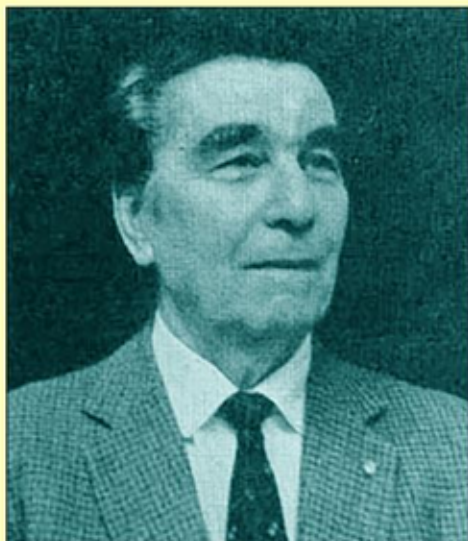
În altă emisiune dedicată aniversării Unirii Bucovinei cu România se menționa: „Acum 40 de ani, în toamna anului 1918, întregul popor românesc s-a adunat într-o singură țară, formând o unitate politică liberă și independentă, între Nistru, Dunăre și Tisa.” Autorii emisiunilor încercau să prezinte unirea regiunilor istorice cu România în contextul situației internaționale, dar pe alocuri intervențiile lor erau dominate de emoții patriotice.

Problema Unirii a continuat să fie discutată și în emisiunile din 1959. Astfel, emisiunea „Union Program” din 27 martie 1959, pe lângă comemorarea acestei date istorice, critică autoritățile române pentru faptul că au șters data de 27 martie din calendarul istoric. „La 27 martie, se împlinesc 41 de ani de când Sfatul Țării a proclamat la Chișinău realipirea Basarabiei la Patria Mamă. Este o comemorare sfântă pe care slugile Moscovei din R.P.R. au șters-o din calendarul național, dar care trăiește și va rămâne de-a pururi vie în sufletele noastre. Pentru că nimic, nici nedreapta ocupație sovietică de astăzi, nici amputarea vremelnică a teritoriului nu pot rupe din inimile noastre simțământul unității naționale și temeiul drepturilor istorice.” Unirea Basarabiei din 1918 era considerată de basarabeanul Talmațchi, realizatorul emisiunii, „nu numai un act de justiție, dar și încheierea unui lung și dureros capitol de istorie. Soarta a vrut însă altfel și poporul român așteaptă azi din nou să i se facă dreptate...”.

Pe lângă angajații originari din România, în cadrul Serviciului românesc al „Europei Libere”, în anii '70 – '80 ai secolului al XX-lea a activat ca liber angajat și Nicolae Lupan,

care a reușit să scape de regimul comunist de la Chișinău și să emigreze în Belgia, de unde a realizat mai multe emisiuni despre Basarabia și Bucovina. Unele dintre contribuțiile lui N. Lupan au fost încadrate în seria de emisiuni „Comorile spirituale românești din Basarabia și Bucovina”. Totodată, în cadrul emisiunilor „Europei Libere” s-a vorbit și despre Asociația Pro Basarabia și Bucovina, reanimată de Nicolae Lupan, sau despre cărțile publicate de el. Astfel, în emisiunea „Convorbiri istorice 0147 din 9 mar-

tie 1983 Vlad Georgescu vorbește despre lucrarea *Bessarabie – terre roumaine* (Basarabia – pământ românesc): „Nicolae Lupan a scris o carte de pasiune și tristețe.” Fiind un unionist înflăcărat, Nicolae Lupan a încercat să vorbească în intervențiile sale de la „Europa Liberă” despre dreptul României asupra Basarabiei, Bucovinei și Ținutului Herța și despre actele ilegale ale autorităților sovietice din 1940 și 1944. Fapt care a complicat colaborarea lui cu „Europa Liberă”.

Nicolae Lupan

Argumentele tovarășului Lazarev

În această perioadă, și ceilalți colaboratori ai „Europei Libere” au realizat un șir de emisiuni dedicate anului 1918. În cadrul emisiunii „Actualitatea românească” din 27 martie 1980, Emil Georgescu își începea intervenția în felul următor: „Doamnelor și domnilor, astăzi se împlinesc 62 de ani de când Basarabia s-a unit cu România. Programul nostru de astăzi, consacrat în întregime acestui eveniment, este un program documentar. În cadrul său, vă vom vorbi și mai ales vă vom prezenta documente din jurul anului 1918, care se referă la Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, apoi documente care se referă la dramaticul an 1940 și la conse-

BASARABIA ÎN RELATIILE ROMÂNŌ - SOVIETICE INTERBELICE

Dr. OCTAVIAN ȚĂCU,
Institutul de Istorie, Academia de Științe
a Republicii Moldova

*Mihail Ostrovski, ministrul U.R.S.S. la București, în trei ipostaze:
cu soția și ministrul român al Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu...*

Conferința de Pace de la Paris, care punea bazele unei noi construcții internaționale după Primul Război Mondial, dădea câștig de cauză României în problema Basarabiei; dar Puterile Aliate n-au putut ignora importanța factorului rus în relațiile internaționale. Prin urmare, situația Basarabiei în perioada interbelică s-a aflat sub auspiciile unei politici ezitante a Aliatilor. Aceștia, chiar dacă recunoșteau justetea actului din 27 martie 1918, nu doreau să provoace Rusia. Pe de altă parte, diplomația românească era îngrijorată de reacția Rusiei Sovietice față de Unirea Basarabiei cu România. Rusia rupsesse relațiile diplomatice cu statul român. Moscova a contestat permanent atât valabilitatea revenirii Basarabiei la România, cât și autoritatea diferitelor acorduri internaționale care confirmau acest fapt.

La Conferința de Pace, care și-a deschis lucrările la 18 ianuarie 1919, România mergea ca stat unitar național, constituit din teritoriile locuite dintotdeauna de români. Actele fundamentale, cu va-

loare de lege, care legitimau acest statut izvorau din hotărârile plebiscitare din martie, noiembrie și decembrie 1918, precum și din convențiile încheiate în august 1916 cu Antanta, în baza cărora România

participase la războiul unității naționale. În ceea ce privește Basarabia, atunci recunoașterea ei ca provincie românească nu trezea nicio îndoielă României, dacă luăm în considerare atitudinea Alia-

Basarabiei cu România". La începutul emisiunii, N.C. Munteanu menționa: „Astăzi se împlinesc 65 de ani de la Unirea Basarabiei cu patria mamă, prima dintre cele trei uniri care au dus la alcătuirea României Mari, în 1918. Iată de ce, în locul obișnuitei selecțiuni de actualitate românească, l-am invitat pe Mircea Carp să facă o reconstituire documentară a acelor evenimente.”

În aprilie 1983, Vlad Georgescu, într-una dintre emisiunile „Convorbiri istorice”, i-a oferit cuvântul lui Vladimir Socor (*Magazin istoric*, nr. 8/2008). El a vorbit despre Alexei Mateevici, unul dintre protagoniștii Unirii, care „a făcut parte din generația de tineri intelectuali basarabeni care au îmbrățișat cauza națională și au căutat să intre în legătură cu viața culturală din Regatul României, spre a rezista cu tărie sporită politici de rusificare practicate în Basarabia.” Astfel, numele lui Mateevici se înscrie în generația care a contribuit la săvârșirea Unirii Basarabiei cu România.

Radio „Europa Liberă” a jucat un rol important în perioada Războiului rece în promovarea libertății, drepturilor omului și combaterea regimurilor totalitare. Serviciul românesc al „Europei Libere”, pe lângă tematica de actualitate cotidiană, a contribuit și la promovarea culturii și istoriei românilor. În acest context, anul 1918 a fost dezbătut sistematic de jurnaliștii români, atât din perspectiva realizării unirii regiunilor istorice cu România, cât și a impactului asupra românilor. Conjunctura politică și schimbările de priorități geopolitice ale S.U.A. au influențat poli-

tica editorială a „Europei Libere”. În acest context, putem distinge câteva etape în ceea ce privește modul de abordare și numărul de emisiuni în care s-au discutat subiecte privind Unirea Basarabiei, Bucovinei și Ardealului cu România din 1918. Prima etapă reprezintă anii 1950 – 1975, a doua etapă anii 1975 – 1985 și a treia etapă anii 1985 – 1991. Odată cu căderea regimurilor totalitare din Europa Centrală și dizolvarea U.R.S.S. s-au modificat atât

programele, cât și structura postului de Radio „Europa Liberă”, care din 1995 își mută sediul de la München la Praga.

În cadrul primei etape observăm cel mai mare număr de emisiuni despre Unirea României din 1918. În contextul semnării Tratatului de la Helsinki, emisiunile care atingeau „probleme teritoriale” sau teme de ordin iredentist au fost

redate. Din aceste considerente, despre Unirea Basarabiei și Bucovinei s-a discutat mai rar în această perioadă. Odată cu venirea lui Mihail Gorbaciov la conducerea U.R.S.S. și îmbunătățirii relațiilor cu această țară, în emisiunile „Europei Libere” se discută din nou despre evenimentele din 1918, care au condus la Unirea regiunilor istorice cu România.

Datorită Serviciului românesc al „Europei Libere”, ascultătorii din R.S.S. Moldovenească au avut ocazia să asculte teme istorice interzise sau prezentate distorsionat în Uniunea Sovietică. Pentru o mai bună cunoaștere a rolului „Europei Libere” ca sursă alternativă de informare în perioada Războiului rece avem nevoie de o mai profundă cercetare a documentelor din arhiva acestei instituții. ■

Mircea Carp (director adjunct) și Edelinea Stoian, de la secția de știri, „sting lumina”, în seara de 30 iunie, când au încetat activitatea și emisiunile „Europei Libere” de la München

vigoare la ratificarea sa de către părțile semnatare. Cum Japonia nu l-a ratificat, nu a mai intrat în vigoare.

Pe de altă parte, valoarea Tratatului din 28 octombrie 1920 era redusă din cauza absenței unui acord prealabil cu Rusia Sovietică în această problemă. Protestul vehement al Moscovei în nota din 1 noiembrie 1920, prin care a respins valabilitatea protocolului basarabean și autoritatea Aliaților în problema Basarabiei, a fost doar începutul unei politici de contestare ce a marcat relațiile sovieto-române în perioada respectivă și a afectat profund procesul de integrare a provinciei.

Pozițiile celor două părți în problema Basarabiei erau ireconciliabile. Din punct de vedere al dreptului istoric, România a acceptat tratativele cu Uniunea Sovietică doar pornind de la faptul recunoașterii Unirii. Statul român considera problema Basarabiei definitiv soluționată în favoarea sa, primordială fiind tranșarea chestiunilor ce decurgeau din realizarea sa. În acest sens, partea română se lovea de refuzul guvernului sovietic de a recunoaște această realitate. Argumentele istorice, etnografice și geografice erau defavorabile Moscovei în susținerea pretențiilor sale asupra Basarabiei. Din acest considerent, U.R.S.S. și-a fundamentat revendicările pe două principii: litera dreptului internațional și tendința

de a se afirma în relațiile internaționale ca mare putere.

Juridic, România nu obținuse de la un guvern rus recunoașterea drepturilor sale asupra Basarabiei. Acest fapt l-au conștientizat și Puterile Aliate, care au lăsat în Tratatul din 28 octombrie 1920 o portiță pentru o eventuală înțelegere sovieto-română. După Conferința de la Viena din anul 1924, în care partea sovietică a contestat categoric Unirea Basarabiei cu România și a cerut plebiscit în provincie, puterile europene au înțeles interesele U.R.S.S. în această problemă și au devenit reticente în a-și asuma un angajament față de frontiera de est a României. În mediile politice și diplomatice occidentale s-a statuat concepția că o soluționare diplomatică a problemei Basarabiei era tot mai dificilă, în condițiile menținerii pretențiilor sovietice asupra acestui teritoriu. Explicația acestei atitudini își are locul în contextul creșterii treptate a influenței internaționale a statului sovietic, revenit pe prima scenă a politicii europene.

Cu excepția perioadei de după revoluție, când Uniunea Sovietică dădea semnne, din motive de oportunism, că ar putea renunța la pretențiile sale asupra Basarabiei, Moscova a dorit în permanență să mențină deschisă această problemă, pentru a o soluționa la momentul oportun în favoarea sa. Privind relațiile sovieto-române din această perspectivă, constatăm că perioada dintre cele două conflagrații mondiale nu a fost decât un lung armistițiu între cele două părți asupra problemei Basarabiei.

Posibilități pentru soluționarea acestei probleme au existat. În 1920 renunțarea la pretențiile sovietice asupra Basarabiei ar fi putut fi obținută în condițiile unui tratat prin care s-ar fi reluat relațiile diplomatice româno-sovietice. În 1921, la Conferința de la Varșovia, recunoașterea Unirii Basarabiei de către Rusia sovietică trebuia să includă un tratat de neutralitate și abandonarea pretențiilor privind restituirea tezaurului. După 1924 constatăm o evoluție treptată a poziției sovietice în problema Basarabiei de

la conciliatorism excesiv la intransigență absolută.

De altfel, în relațiile diplomatice cu România statul sovietic a dorit două forme de acord, care au alternat în funcție de interesele sovietice. Prima variantă prevedea încheierea unui acord pe un termen stabilit, cu păstrarea deschisă a tutu-

... și la Legația sovietică, cu (de la dreapta la stânga): Vinogradov (consilier de legație), Grigore Gafencu și Kozlovski (noul consilier de legație)

ților. Consimțământul Franței privind alipirea Basarabiei la România exista încă din momentul intrării trupelor române în această provincie, în 1918. La rândul lor, S.U.A., care s-au prezentat la Paris bine pregătite documentar, opinau în documentul din 21 ianuarie 1919 al Intelligence Section din Comisia Americană de experți: „Se recomandă ca întreaga Basarabie să fie alipită la statul român. Basarabia a aparținut în trecut României și este predominant românească după caracterul ei“. Foreign Office, la rândul său, la 10 februarie 1919, recomanda ca în tratativele generale de pace de la Paris „să se recunoască Unirea deja împlinită a Basarabiei cu România“.

Formula optimă de recunoaștere

Astfel era percepută Unirea Basarabiei cu România în cercurile aliate în ajunul începerii tratatelor de la Paris. Evoluția ulterioară a poziției acestora a arătat că opiniile inițiale intrau în contradicție cu principiile oportunismului politic.

Dualitatea de atitudine din politica Marilor Aliați a creat multiple fluctuații, dintre care două se desprind tranșant. Parte integrantă a revendicărilor românești, problema Basarabiei a figurat, într-o primă etapă, în politica generală a Aliaților față de Ru-

sia. Aceasta a durat până la 2 iulie 1919, când I.I.C. Brătianu, prim-ministrul României, părăsea Conferința de Pace de la Paris, iar problema Basarabiei era pusă în dependență de soluționarea generală a problemei românești, devenind un mijloc de presiune asupra guvernului de la București, atât în chestiunile privind tratatul minorităților și a ocupației românești în Ungaria, cât și ale celor privind celelalte probleme românești.

Începând cu anul 1920, problema Basarabiei devenea obiectul unor tratative pe care diplomația română le purta în două direcții. Pe de o parte, au continuat tratativele în cadrul Consiliului Suprem (Consiliul celor Zece, format din reprezentanții Statelor Unite, Franței, Marii Britanii, Italiei și Japoniei și miniștrii lor de Externe) între România și Puterile Aliate privind definitivarea statutului Basarabiei. Pe de alta, se făceau primele tatonări în vederea unor negocieri între statele interesate direct în problemă: România și Rusia Sovietică.

Grație eforturilor întreprinse de prim-ministrul Al. Vaida-Voievod, la 3 martie 1920, Consiliul Suprem remitea guvernului român „Hotărârea Consiliului Suprem asupra Basarabiei“, prin care se arăta că nu exista niciun motiv pentru a întârzia reglementarea chestiunii Basarabiei. Hotărârea Aliaților din 3 martie 1920 cuprindea formula optimă de recunoaștere a Basarabiei, deoarece acest lucru se făcea nu numai în baza dreptului la autodeterminare, ce dădea loc unei cerințe de plebiscit, dar și din punct de vedere istoric, înlăturându-se pe viitor necesitatea pronunțării plebiscitare, reclamată de emigrația rusă și de bolșevici.

La 28 octombrie 1920, după ce a semnat Tratatul colectiv asupra frontierelor, care stipula recunoașterea granițelor comune între statele ce obținuseră teritorii în urma dezmembrării monarhiei dualiste, România obținea din partea Consiliului Ambasadorilor tratatul care recunoștea Unirea Basarabiei cu România.

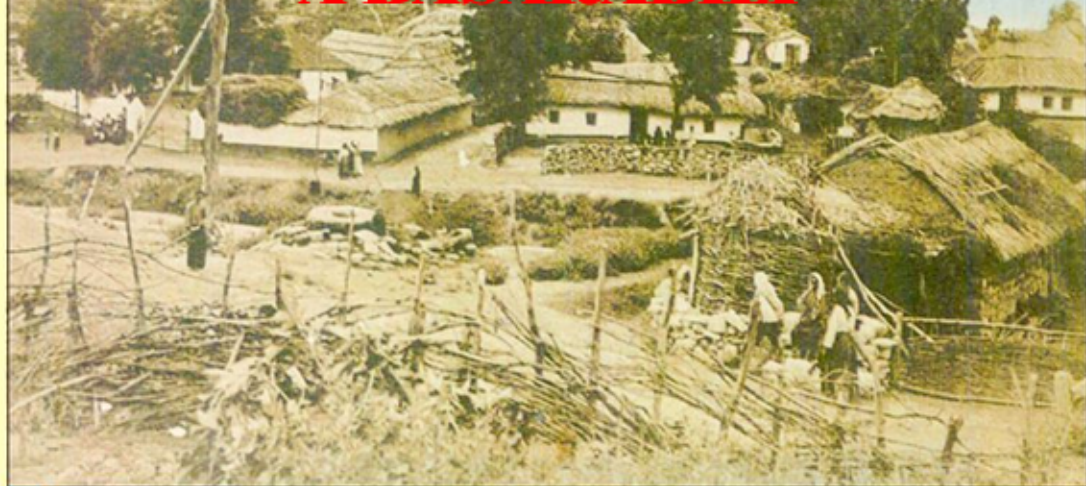
Un armistițiu îndelungat

Din păcate, aceste două tratate n-au soluționat definitiv problema Basarabiei, fapt ce a generat multiple complicații pentru statul român, dintre care două se desprind clar. Conform normelor de drept internațional, Tratatul din 28 octombrie 1920 urma să intre în

... punând piatra de temelie la noul sediu al misiunii diplomatice sovietice la București...

RECENSĂMÂNTUL IMPERIAL DIN 1897 ȘI EȘECUL POLITICII DE COLONIZARE A BASARABIEI

Sat basarabean în secolul al XIX-lea

Conf. univ. dr. LUCIA SAVA

Modificările survenite în componența etnică a Basarabiei, ca urmare a politicii de deznaționalizare dusă de țarism, constituie un aspect important al evoluției demografice a acestei provincii românești în perioada anilor 1812 – 1918, ale căror consecințe se fac resimțite până în prezent. Încercăm să facem o analiză comparată a situației demografice în Basarabia imediat după anexare și spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în baza datelor Recensământului imperial din 1897.

Autoritățile țariste au urmărit două scopuri principale în politica promovată în Basarabia. Primul presupunea integrarea cât mai rapidă a provinciei în structurile social-politice ale imperiului, lichidarea specificului național românesc și rusificarea populației autohtone. Cel de-al doilea scop ținea de interesele geopolitice și strategice ale Imperiului Rus în sud-estul Europei. Acesta viza cultivarea unei imagini atractive a modelului rusesc de bună guvernare în ochii popoarelor balcanice. Aceste două scopuri se aflau în permanentă contradicție. În primele două decenii după anexare, a fost preferată geopolitica, iar apoi va fi accentuată rusificarea.

În primii ani după anexare, pentru a crea senzația unei perpetuări a vechilor stări și pentru a asigura o tranziție lentă de la un regim la altul, autoritățile țariste au păstrat particularitățile de organizare administrativă și juridică locale ale Basarabiei. În acest scop, amiralul P. Ciceagov a

numit, la 23 iulie 1812, guvernator civil al Basarabiei pe un boier român, Scarlat Sturdza, refugiat de multă vreme în Rusia. În „Instrucțiunile” date de P. Ciceagov lui Scarlat Sturdza (primul și ultimul guvernator de origine română al Basarabiei), în 1812, se menționa: „Este necesar să se dea

posibilitate locuitorilor din Basarabia să resimtă avantajele unei administrații părintești și generoase și să se atragă, în chip ingenios, atenția popoarelor vecine asupra acestei provincii. Ultimul război a antrenat mințile și speranțele moldovenilor, sârbilor și ale altor popoare atașate de Rusia

ror problemelor nesoluționate. Acesta ar fi presupus o înțelegere cu România lăsând deschisă problema Basarabiei, de care se împiedicau relațiile sovieto – române. Exemplul cel mai elocvent au fost tratativele privind semnarea acordului de neagresiune sovieto – român din 1931 – 1932, însă formula sovietică privind păstrarea „deschisă” a problemelor a persistat la toate tratativele bilaterale între cele două părți.

Cea de a doua formă era un acord total pentru toate problemele, însă el trebuia să aibă ca rezultat, după părerea Moscovei, o altă viziune a întregii politici externe românești, fără acțiuni antisovietice. Rezultatul acestei variante a fost reluarea raporturilor diplomatice între cele două state la 9 iunie 1934 și tratativele privind pactul de asistență mutuală din 1935 – 1936.

Singura apărare, alianța româno – polonă

Apropierea constantă între România și Uniunea Sovietică cu această ocazie nu era însă decât o iluzie. Luând în considerare intransigența celor două părți în abordarea problemei Basarabiei până în acel moment, apropierea a devenit posibilă datorită a două circumstanțe: schimbările intervenite în situația internațională și intrarea U.R.S.S. în rândul statelor anti-revizioniste impu-

neau diplomației sovietice necesitatea readaptării la cerințele europene de politică externă, ceea ce a dus la schimbarea tonului și în relațiile cu România. Dar este la fel de adevărat că această concluzie s-a datorat și abandonării intransigenței românești în problema Basarabiei.

Tratativele de până la N. Titulescu au eșuat din cauza faptului că România nu accepta discuții asupra acestei probleme. Reluarea relațiilor diplomatice în 1934 a devenit posibilă datorită acordului diplomației românești de a nu mai pune problema recunoașterii Basarabiei drept condiție *sine qua non* în tratativele sovieto – române. România a știut însă că în spatele Pactului Briand – Kellogg sau Protocolului Litvinov, Convențiilor de la Londra privind neagresiunea sau actului din 9 iunie 1934, Uniunea Sovietică a considerat întotdeauna problema Basarabiei „deschisă”. Formulele juridice menite să servească drept echivalent recunoașterii Basarabiei ca teritoriu românesc nu aveau nicio valabilitate atâta timp cât Moscova continua să revendice teritoriul dintre Prut

și Nistru. Ele erau valabile doar în condițiile funcționării construcției internaționale create la Versailles.

Dacă frontierele României cu Ungaria și Bulgaria, stabilite prin Tratatul de Pace de la Trianon și Neuilly, fuseseră fixate în conformitate cu dreptul internațional, frontiera de răsărit a României cu Uniunea Sovietică nu era în totalitate recunoscută și nici garantată de marile puteri. Dacă împotriva eforturilor de revizuire făcute de Ungaria s-a ridicat Mica Înțelegere, iar împotriva unor tendințe similare din partea Bulgariei, în 1934, s-a încheiat Înțelegerea Balcanică, singura apărare împotriva unei acțiuni sovietice în Basarabia o constituia alianța româno – poloneză din 1921, reînnoită la fiecare cinci ani.

Corelată cu ezitarea puterilor aliate de a-și asuma vreun angajament în problema Basarabiei, securitatea frontierelor României era asigurată atâta timp cât raportul politic de forțe stabilit în sud-estul Europei, începând din 1919, nu era tulburat, adică atâta timp cât Germania și Uniunea Sovietică nu erau în situația de a promova o politică activă

în acest spațiu. Perturbarea acestui mecanism a dus la semnarea la 23 august 1939 a Pactului sovieto – german (*Magazin istoric*, nr. 12/1989), care transforma estul european într-o zonă de influență sovietică, fapt ce a permis anexarea Basarabiei la 28 iunie 1940. ■

Trupele sovietice forțează Nistrul, iunie 1940

suprem, compus din 11 membri, dintre care cinci erau numiți, iar șase aleși pe o perioadă de trei ani din rândul boierilor băștinași. În timpul votării, aceștia din urmă aveau preponderență numerică. Limba română era recunoscută drept oficială (alături de rusă) în instituțiile publice din Basarabia.

În scurt timp însă, țarismul procedează la suprimarea elementelor de autonomie locală. Tot mai frecvent sunt demisi din posturile de ispravnici boierii autohtoni, iar în locul acestora sunt numiți ofițeri ruși. În componența Consiliului Suprem au fost incluși doi membri permanenți din partea Coroanei. În consecință, boierii moldoveni pierd votul preponderent în luarea deciziilor. În 1820 guvernatorul general, care exercită funcția de președinte al Consiliului Suprem, obține dreptul de vot asupra deciziilor în toate problemele, cu excepția celor judiciare. În vara anului 1825, Înalțului Sfat i-au fost suprimate atribuțiile judecătorești, pentru ca, după încă aproape trei ani, să fie desființat.

La 28 februarie 1828, prin ucazul țarului Nicolai I, este anulat „Așezământul” din 1818 și promulgat unul nou, care a fost elaborat fără concursul boierilor locali. Autonomia Basarabiei era suprimată. În locul Consiliului Suprem a fost instituit un Consiliu provincial, membrii săi fiind numiți de guvernator. Atribuțiile acestui organism se rezumau la elaborarea unor rapoarte informative referitoare la chestiunile de ordin economic. Dintre cei șapte membri ai Consiliului provincial, doar mareșalul nobilimii era ales, ceilalți fiind numiți de țar. Tribunalele sunt reorganizate după

Frontispiciu al ziarului Basarabia, cu una dintre revendicările gazetei, în limba română, dar cu caractere rusești: „Тараніи вор школы молдовенешты”

modelul rusesc. În funcțiile de judecători sunt numite tot mai frecvent persoane de origine rusă. Limba oficială devine rusa, iar româna era utilizată doar în caz de strictă necesitate. Ultimele rămășițe ale particularităților naționale în viața social-politică a Basarabiei au fost anulate la 1874, odată cu transformarea regiunii în gubernie a Imperiului Rus.

Sosese coloniștii

Pentru consolidarea influenței ruse în Basarabia, un rol

important l-a avut politica de colonizare cu populații de altă etnie decât cea românească. În ajunul anexării Basarabiei, populația românească a provinciei alcătuiă o majoritate semnificativă (86%). Ca urmare a masivelor colonizări, ponderea acestora va înregistra o continuă scădere.

Majoritatea românilor era atât de clară în Basarabia, încât practic nu există niciun recensământ oficial rusesc care să o dezmință. Într-o publicație rusească din perioada țaristă, situația demografică a Basarabiei în primii ani ai anexării este prezentată astfel: „Populația rurală era constituită din locuitori români autohtoni și un număr neînsemnat de coloniști bulgari, cu excepția Bugeacului, care era pustiu după evacuarea tătarilor bucegeni. În orașe, pe lângă români, mai locuiau: greci, armeni, evrei și, parțial, fugari ruși.”

Pentru a stimula aflulul de noi coloniști, administrația rusă le garantează celor sosiți numeroase privilegii, cum ar fi: scutirea de impozite și alte prestații pentru o perioadă de zece ani, acordarea unor mari loturi de pământ (între 10 și 60 desetine), a unor credite avantajoase pe termen lung, scutirea de încartiruire și de

Imagine dintr-o piață din Chișinău

[...] Este necesar să menținem atașamentul acestor popoare și să-l ocrotim de influența dușmanilor noștri“.

Carantină pentru a opri exodul basarabenilor

Abia la 2 februarie 1813 este instituit guvernul provizoriu al Basarabiei, alcătuit din două departamente. Boierii moldoveni dețineau majoritatea funcțiilor în guvern. Celelalte funcții le dețineau foștii funcționari ruși care ac-

Scarlat Sturdza

tivaseră în Principatele Române în perioada războiului ruso – otoman (1806 – 1812).

La 17 iunie 1813, Scarlat Sturdza este eliberat, pe motiv de boală, din funcția de guvernator al Basarabiei și înlocuit de generalul I. Hartingh. Acesta, ignorând stipulațiile „Regulamentului privind administrarea provizorie a Basarabiei“ (23 iulie 1812) referitoare la menținerea legislației și obiceiurilor locale, accelerează procesul de transformare a Basarabiei într-o gubernie rusească. Ca urmare, are loc substituirea funcționarilor moldoveni cu funcționari ruși, este ignorată tot mai frecvent legislația locală.

Alarmați de aceste abuzuri, boierii moldoveni trimit, prin intermediul mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni, mai multe plângeri țarului Alexandru I, Consiliului de Miniștri și Consiliului de Stat, inclusiv solicitarea de a numi drept guvernator o persoană din rândul boierilor autohtoni, care sunt însă neglijate de autoritățile ruse.

Protestul față de anexarea Moldovei de răsărit, cât și față de politica de rusificare și-a găsit expresie în exodul masiv al populației din Basarabia în dreapta Prutului. Țăranii se temeau de introducerea șerbiei în provincia ocupată. Au fost înregistrate cazuri în care sate întregi, în frunte cu preoții lor, au fugit peste Prut. Abandonarea Basarabiei de miile de români era cauzată și de maltrătarile și umilirea la care erau supuși din partea autorităților țariste, de vexațiunile cazacilor și soldaților ruși, cazați pe la casele băștinașilor, comportamentul discriminatoriu al poliției rusești.

Autoritățile țariste au răspuns prin instituirea carantinei și întărirea pazei la hotarul pe Prut.

Transformată în gubernie

Pentru a calma populația, la începutul anului 1816 a fost luată decizia înlocuirii gene-

ralului I. Hartingh din funcția de guvernator. Prin ucazul din 1 aprilie, Alexandru I promitea așezarea cărmuirii noii provincii pe temeiul vechilor „ei obiceiuri și drepturi“. Astfel, prin rescriptul de la 1 aprilie 1816, adresat mitropolitului Bănulescu-Bodoni, Alexan-

**Mitropolitul
G. Bănulescu-Bodoni**

dru I se obliga să ofere acestei regiuni o cărmuire politică „potrivită cu năvăturile, obiceiurile și legiurile ei“. La 29 aprilie 1818, cu ocazia vizitei lui Alexandru I la Chișinău, este promulgată legea numită „Așezământul pentru înființarea regiunii Basarabia“. Potrivit documentului, provincia urma să fie administrată de un guvernator civil ajutat de Consiliul Suprem (Înaltul Sfat), care era organul administrativ, legislativ și judiciar

Clădirile carantinei de la Sculeni

**Așa
vă place
istoria?**

LUDOVIC CEL PIOS ȘI IUBITA SOȚIE

FLORENTINA DOLGHIN

Ludovic cel Pios, într-o miniatură contemporană lui (școala de la Mănăstirea Fulda, Hessen, 826) și Judith, într-un manuscris din 1510

În anul 815, la Curtea de la Aix-la-Chapelle – capitala Imperiului Carolingian, oraș aflat nu departe de cele două centre ale Uniunii Europene de azi, Bruxelles și Strasbourg – era o atmosferă de scandal. Curtenii, dar mai ales doamnele lor șusoteau pe culoare și prin grădinile palatului despre ultima aventură a împăratului, fiul lui Carol cel Mare: un drac de fată, care îi sucise mințile mult prea naivului lor suveran.

Ludovic, rămas în istoria Franței ca Ludovic cel Pios – sau cel Blajin –, care moștenise de la tatăl lui un imperiu prea mare pentru el – de la Elba la Atlantic și de la Mediterană la Marea Nordului – se comporta de la o vreme ciudat. După moartea tatălui, în 814, alungase din palat tinerele care i se părea lui că făceau negustorie cu farmecele lor și pusese ochii pe Judith, care era de o desăvârșită frumusețe, înzestrată cu mult spirit și bun simț. De altfel era fiica unui nobil bavarez, Welf. Ludovic, care avea 36 de ani, o remarcase, deși era căsătorit cu o tânără superbă, Hermengarde, de aceeași vârstă cu el.

Rivalul trebuie să dispară

În Franța nu era niciun sacrilegiu ca un monarh să aibă și o iubită, nici atunci, în secolul al IX-lea, nici în al XVIII-lea, când favoritele regale constituiau o instituție, recunoscută și acceptată. O spune chiar un francez, Guy Breton, în *Histoires d'amour de l'histoire de France à l'aube du Moyen Âge* (Povești de iubire în istoria Franței, în zorii Evului Mediu).

Și dacă 40 de regi au făcut Franța în 1.000 de ani, cum se spune îndeobște în cărțile de istorie, trebuie căutată întotdeauna acolo și

serviciul militar pentru o perioadă de 50 de ani (pentru etnicii germani pentru totdeauna), autonomie religioasă și culturală etc.

Primele colonizări cu populație bulgară și găgăuză în sudul Basarabiei s-au produs încă în timpul războiului din 1806 – 1812. Guvernul rus le-a acordat bulgarilor stabiliți în 1819 condiții similare cu cele ale germanilor. Cele mai multe colonii au fost înființate în anii 1820 – 1822. Până în 1826 – 1827 găgăuzii și bulgarii au întemeiat în Basarabia de sud 42 de colonii, care numărau 24.404 de locuitori. Colonizarea Basarabiei cu populație bulgară și găgăuză s-a amplificat în perioada și după terminarea războiului ruso – otoman din 1828 – 1829.

Colonizarea Basarabiei cu etnici germani a avut loc în anii 1814 – 1815. Către mijlocul secolului al XIX-lea numărul etnicilor germani atinsese cifra de 40.000 de persoane. Coloniștii germani se bucurau de cele mai largi privilegii. Guvernul rus le-a acordat suplimentar un credit în bani între 270 și 700 de ruble pe cap de familie, punându-le la dispoziție câte 60 de desetine de pământ (65 ha) și scutire de toate impozitele pe termen de zece ani. Între ani 1814 – 1842 în sudul Basarabiei au fost înființate 24 de colonii nemțești. Așezați la început în partea de sud a Basarabiei, cu timpul germanii se vor extinde și în regiunile centrale ale provinciei.

Politică duplicitară

Din Ducatul Varșovia și din alte gubernii rusești au fost transferați în Basarabia evrei care încercau să se salveze de persecuțiile administrației rusești. Țarul Nicolae I a emis un ukaz, prin care se permitea evreilor stabilirea în Basarabia, asigurându-le o scutire de orice impozite pe termen de doi ani. Coloniștii evrei se stabileau mai mult în orașe, încercările administrației țariste de a întemeia colonii eșuând. Cu timpul, cea mai mare parte a

Cel mai mare aflux de coloniști străini venea însă din guberniile rusești, pe două căi: în mod organizat și spontan. Inclusiv istoriografia sovietică moldovenească remarca politica duplicitară a guvernului țarist privind migrațiile în masă în Basarabia: „pe de o parte, le porunca autorităților locale să pună capăt prin măsuri de pedepsire adăpostirii fugărilor, iar aceștia să fie expulzați la locurile de trai de mai înainte sau să fie surghiuniți în Siberia; iar pe de altă parte, nu se permitea deranjarea lor, dacă s-au stabilit temeinic în Basarabia.”

În paralel cu stabilirea în provincie a fugărilor din guberniile ruse, autoritățile țariste decid strămutarea organizată, legală, a țăranilor ruși din guberniile interne ale imperiului. La propunerea guvernatorului M. Voronțov, în 1824, a fost aprobat proiectul de lege „Despre stabilirea în

Tărănci basarabence

regiunea Basarabia a 20.000 de țărani de stat din guberniile interne”. Potrivit documentului, fiecărei familii i se dădeau câte 30 desetine de pământ, fiind scutite de impozite timp de trei ani. Țăranii ruși au format circa 100 de localități, majoritatea în ținuturile Akkerman, Bender și Hotin.

Coloniștii ruși, sosiți în Basarabia în mod organizat, erau așezați, de regulă, pe imensele domenii obținute de înalți demnitari ruși, în special, în sudul provinciei, care duceau o lipsă acută de brațe de muncă. A existat și o imigrare spontană în Basarabia a țăranilor șerbi din guberniile rusești.

(Va urma)

Lothar I,
care la moartea tatălui,
în 840, a pretins a stăpâni
întregul imperiu

zitate periculoasă, contrară spiritului actului *Ordinatio*, pentru că cele două state erau considerate provincii în care Pepin și Ludovic nu erau decât administratori, sub o apăsătoare subordonare față de Lothar.

O altă moștenire de la Carol cel Mare! În toate teritoriile cucerite, spații imense, dar cu frontiere fragile,

acesta crease încă din 790 un corp special, așa-numiții *missi dominici* („trimișii stăpânului“), un soi de inspectori care, în numele suveranului, urmăreau să-i impună legea pe toată întinderea imperiului. În turneele lor de inspecție, care puteau dura și un an, ei profitau pentru a culege maximum de informații. Erau astfel un fel de ochi și urechi ale lui Carol cel Mare în teritoriu, iar acesta le mai încredințase o misiune: în fața lor, nobilii și oamenii liberi, toți, fără excepție, după vârsta de 12 ani, trebuia să depună jurământ de credință împăratului. Era o promisiune de fidelitate care îl lua ca martor pe Dumnezeu, deci care nu putea fi trădată. Carol cel Mare deținuse astfel un control absolut asupra elitelor.

Sosirea pe lume a micului Carol (viitorul Carol cel Pleșuv), în 823, avea să demoleze tot acest frumos edificiu politic din 817, prematur construit. O donație făcută de un părinte unui fiu nu putea aduce prejudicii unui alt fiu nou-născut. Era drept deci ca împăratul

Missi dominici depunând jurământul
față de împăratul Carol cel Mare

Încoronarea lui Ludovic cel Pios
de Papa Adrian I, în prezența lui Carol cel Mare
(miniatură dintr-un manuscris
al Marilor cronici ale Franței, secolul al XIV-lea)

să lase o parte de moștenire și lui Carol. Iar Judith a avut grijă să se ocupe de caz. Adică să demonstreze soțului ei că are și Carol drepturile lui. Și cum împăratul ezita să refacă actul succesoral din 817, ea i-a sugerat să nu schimbe nimic din împărțirea făcută, ci doar să reducă din teritoriile ce le reveneau celor doi băieți, formând astfel un al treilea stat, al cărui rege urma să fie într-o bună zi micul Carol. Soluția, cum era de așteptat, îi nemulțumea pe cei doi, iar Judith era convinsă că trebuia să se teamă de reacția lor. A avut atunci o idee ingenioasă: să-l roage pe Lothar să-i fie naș fiului ei. Fără să realizeze manevra în care intrase și care îl separa de cei doi frați ai lui, acesta a acceptat, ba chiar a făcut un jurământ să-l apere pe Carol de orice potențial dușman ar avea. Judith nu putea fi decât încântată. Ea nu voia decât ca fiul ei... și al lui Bernard să poarte o coroană.

Și așa s-a născut Franța

Exista însă la Curte un om care știa multe despre iubirile împărătesei: Wala (772 – 836), fost sfetnic al lui Carol cel Mare și văr al lui. Se căsătorise cu sora vitregă a lui Bernard și o antipatiza profund, din rațiuni familiale, pe Judith. Wala este cel care i-a șoptit lui Lothar că micul lui fin nu ar fi fiul împăratului și că deci n-ar avea niciun drept la moștenirea imperială. Cel din urmă, conștient acum de manevra lui Judith, socotindu-se înșelat, a considerat și el că poate fi dezlegat de jurământ. Numai câteva săptămâni mai târziu familia imperială avea deja împotriva ei o parte dintre curteni, așa-numitul „partid imperial“. Era

prezența femeii. Uneori ele au încoronat regi, alteori prin uneltirile lor ei au pierdut tronuri, pentru ele s-au declarat războaie, prin ele și cu ele s-au reunit provincii sub aceeași coroană, pentru ele s-a ucis, tot pentru ele au fost deco-rați eroi, distruse orașe, construite catedrale.

De altfel, Carol cel Mare, tatăl lui Ludovic, cel cu o domnie lungă de 46 de ani, din care numai în doi ani nu purtase războaie – de cum venea primăvara, pune pe picioare o nouă campanie militară –, avusese o tumultuoasă viață amoroasă. Se căsătorise de patru ori, iar ultimei soții (după deces) îi succedaseră cinci concubine. Descendența lui a fost de aceea greu de contabilizat; se pare că ar fi avut 20 de copii cunoscuți.

Cele două mari iubiri ale lui Carol cel Mare au fost Hildegard, o frumusețe suabă, care avea 13 ani când s-a măritat, în 772, și Fastrade, fiica unui conte franc, pe cât de frumoasă, pe atât de intrigantă, mariaj încheiat după moartea primei iubiri a lui Carol cel Mare. Succesorul lui, Ludovic cel Pios, a cărui poveste o urmărim, este rodul celei de a doua căsătorii. Carol adora să trăiască în mijlocul familiei, în jurul de soție și copii. Cele cinci fiice, pe care le iubea nespuse, nu-i lipseau niciodată din preajmă. El se opusese întotdeauna ideii ca fiicele lui să se căsătorească. Prefera să le vadă cu iubiți ocazionali. Nu accepta gândul că, urmându-și soții, ele s-ar putea separa de părinți.

Așadar, Ludovic („așa tată, așa fiu“) n-a scandalizat pe nimeni cu relația lui. Numai că el avea un rival: Bernard, care aparținea și el anturajului de la Curte.

Era un văr îndepărtat al lui Ludovic, pentru că tatăl lui, contele Guilhem, duce de Toulouse, cobora ca descendență din Carol Martel, bunicul lui Carol cel Mare. Judith nu o rupsesse cu el odată ce devenise iubita împăratului. Ludovic habar n-avea de natura legăturii dintre cei doi. Toată lumea îl socotea orb.

La 3 octombrie 818, împărăteasa Hermengarde a murit la Angers. Judith se afla în aceeași postură, iubita celor doi. Și deja

la Palat se vorbea că roșcata va fi luată în căsătorie de împărat. Într-adevăr, în februarie 819, în palatul de la Aix-la-Chapelle a avut loc nunta celor doi și poezii de Curte s-au întrecut în a scrie despre frumusețea desăvârșită a miresei, de numai 14 ani, devenită soția unui suveran de 41 de ani, adică de vârsta tatălui ei. În 823, spre fericirea împăratului, Judith a dat naștere unui băiat, pe care l-au botezat Carol. Era viitorul Carol cel Pleșuv. Bernard a trebuit să dispară: a primit cadou provincia Septimania (Narbonne) din sud, în Pirinei, și a părăsit Curtea.

Judith are un singur gând: moștenirea pentru fiu

Ludovic avea încă trei fii de la prima soție: Lothar, Pepin, Ludovic. Succesiunea o făcuse oarecum în grabă, fusese mai puțin gândită, pentru că atunci, în 817, nu împlinise nici 40 de ani. La moartea tatălui său, în 814, moștenise un teritoriu imens. Niciodată, de la Imperiul Roman, un suveran nu mai domnise asupra unui imperiu atât de vast: din Galia (fără Bre-tania, niciodată cucerită) în nordul Spaniei, în Pirinei, din Saxonia, trecând prin Bavaria, până în sud, la jumătatea Italiei, înglobând și o parte din Austria și actuala Ungarie (Pannonia), adică mai bine de un milion de kilometri pătrați, până la Dunăre. Catedrala din Monza păstrează astăzi legendara coroană de fier, încrustată cu emailuri, a lui Carol cel Mare.

Sfătuit de Biserică, de fapt, de Sfântul Benedict din Aniane – un reformator al Ordinului Benedictinilor și principal sfetnic imperial, până la moarte, în 821 –, să-și asigure indivizibilitatea acestui imperiu, Ludovic a promulgat un act faimos ulterior, *Ordinatio imperii*, care făcea imposibilă orice împărțire a imperiului. Actul mai prevedea ca la moartea lui, Lothar, fiul cel mare, să-i succedă ca împărat. Celor doi mai mici, Pepin și Ludovic, Ludovic cel Pios le lăsase unuia Aquitania, celuilalt Bavaria. O genero-

Împăratul Carol cel Mare cu fiul său, Ludovic cel Pios

UN ÎMPĂRAT AL BANCHETELOR ȘI AL EXTRAVAGANTELOR

ANA DARIE

Frescă de la Herculane cu o scenă de banchet

Numele împăratului roman Nero (54 – 68) este legat astăzi atât de incendierea Romei, cât și de unele dintre cele mai temute campanii duse împotriva creștinilor. A fost și un împătimit al luxului, al opulenței, al banchetelor și al arhitecturii sofisticate.

Pentru Angelo Bottini, unul dintre cei mai cunoscuți specialiști ai lumii romane, viața de zi cu zi a Romei imperiale, cu atât mai mult în perioada lui Nero, este foarte simplu de explicat: „inima vieții sociale la curtea imperială o reprezenta banchetul. Nero era precum Soarele, în timp ce restul supușilor se învâртеau pe orbite mai apropiate sau mai depărtate de împărat“.

Petrecherile prelungite îl făceau să trăiască fiecare clipă la maximum. Atunci își deschidea sufletul, dar și... baierile pungi. Generozitatea sa nu mai cunoștea limite. Le oferea prietenilor sau apropiaților daruri magnifice și uluitoare. Și, uneori, ele ajungeau și la muzicanții sau gladiatorii chemați să distreze invitații. Nu de puține ori, pentru a-și potoli atât nevoia de adrenalină, cât și mahmureala de după (a bea

condus de Wala și îi număra, cum era de așteptat, în primul rând pe cei ce se simțeau nedreptățiți: Lothar, Pepin, Ludovic, acum puși la curent cu adevărata poveste a micului Carol.

Împărăteasa l-a îndepărtat rapid pe Wala și a creat la Curte o partidă care să sară oricând în apărarea intereselor fiului ei. Apoi l-a rechemat la Aix-la-Chapelle pe Bernard. Să-l aibă aproape. Ba chiar a reușit să-l impună... camerist al împăratului.

În 829 Ludovic cel Pios și-a anunțat în Adunarea de la Worms decizia de a constitui un regat pentru Carol. Cei trei frați, împinși din spate de Wala, au declanșat o violentă campanie de denigrare a lui Judith, pe care au acuzat-o că era metresa lui Bernard. Ludovic, blândul Ludovic, care își iubea soția și o credea fidelă, a socotit că nu poate fi decât o calomnie ceea ce au inventat fiii lui.

Gruparea lui Lothar a pus la cale o răscoală armată pentru a o alunga pe Judith. Nefericita a ajuns în Mănăstirea Sainte-Croix de la Poitiers, iar soțul ei, împăratul, aflat acum la discreția celor trei băieți, a trebuit să se angajeze că va respecta *Ordinatio* din 817.

Un an mai târziu, Ludovic cel Pios a reușit să îndrepte oarecum situația și prima lui grijă a fost să o readucă la Palat pe Judith. Iar ea, pentru a se curăța de toate „calomniile“, i-a jurat soțului că nu l-a înșelat niciodată. Ludovic era fericit că Judith era din nou lângă el, o adora ca în prima zi și a acceptat și ideea de a reconsidera problema împărțirii imperiului. Și tot Judith a fost cea cu sugestia: să împartă teritoriul imperiului în patru, că doar avea patru copii, și niciunul dintre ei să nu moștenească titlul de împărat. Carol, care avea acum șapte ani, se afla, așadar, pe picior de egalitate cu frații lui.

În 831 această împărțire era deja o realitate. Iar cei trei fii ai lui Ludovic cel Pios au reluat lupta contra lui Judith. Din nou ea a fost

Iunie 841. Bătălia fratricidă de la Fontenoy-en-Puisaye, unde Ludovic și Carol l-au înfrânt pe Lothar

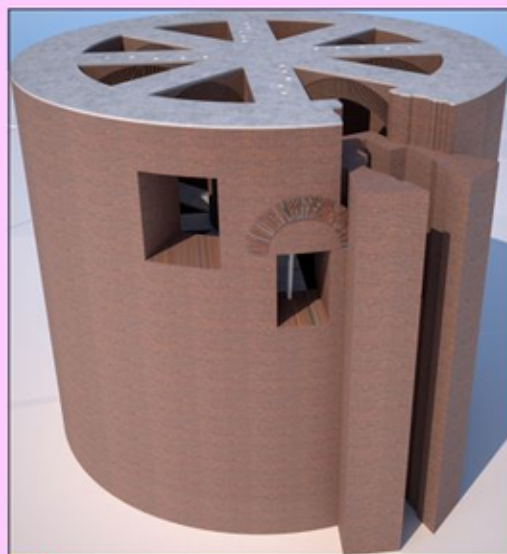
aruncată într-o mănăstire, din nou i s-au restabilit drepturile. De data asta însă, cu tenacitate, energie, șiretenie, abilitate, a reușit să-și învingă definitiv dușmanii, pe cei trei fii ai Hermengardei. Se putea concentra acum asupra gândului ce nu-i dădea pace: un regat pentru fiul ei. În iunie 840 Ludovic cel Pios a murit.

Pepin murise și el. Mai existau trei copii, Lothar, Ludovic și Carol. Iar Lothar cerea din nou imperiul și partea leului, în virtutea actului din 817. Ceilalți doi frați s-au unit, l-au bătut pe Lothar la Fontenoy-en-Puisaye, în 28 iunie 841, și și-au făcut jurăminte la Strasbourg, la 14 februarie 842, pentru a-și consolida alianța. Un an mai târziu, prin Tratatul de la Verdun, din august 843, semnat de toți cei trei frați, în sfârșit împăcați, lui Carol îi revenea Franța de la Escaut la Barcelona, un regat frumos, care va lua denumirea de Franța apuseană. Era, de fapt, Franța. Carol cel Pleșuv, fiul lui Judith, a fost primul rege al Franței, iar din 875 devenea și el împărat al Occidentului. Așa cum fratele lui, Ludovic, devenea primul rege al Germaniei, stăpânind peste teritorii de limbă germanică, aflate de cealaltă parte a Rinului. Imperiul lui Carol cel Mare se destrămase, în ciuda voinței lui Ludovic cel Pios.

În urma unei tuberculoze, Judith a trecut în lumea umbrelor la 19 aprilie 843. Opera ei de o viață, un tron pentru fiul ei, nu era atunci încheiată. Și, ca să sfârșim ca în orice poveste de dragoste tristă, să mai spunem că într-o zi, când Carol cel Pleșuv a aflat că nu este fiul lui Ludovic cel Pios, a poruncit să fie înjunghiat Bernard (Toulouse, 844). ■

Mănăstirea Sainte-Croix de la Poitiers (fondată în 557 de regina Thuringiei, Radegonde), unde își va găsi adăpost Judith

Reconstituirea turnului rotund...

Cu un diametru de peste 16 metri, ea era susținută de un stâlp de 4 metri în diametru și cu o înălțime de 10 metri, alături de patru mecanisme sferice, probabil alimentate de un flux constant de apă.

Echipa de arheologi, condusă de specialistă franceză Françoise Villedieu, s-a arătat extrem de uimită de detaliile arhitecturale. Era un adevărat mister – oare în subteran se găsea o structură de proporții menită a susține întregul ansamblu?! Săpând în continuare, au scos la iveală un turn rotund de 12 m înălțime și opt perechi de arce, pe care se ridicau două etaje. Astfel, apărea și o strictă departajare a invitaților – aristocrații ocupau baza de sus, de unde li se oferea o priveliște extraordinară atât asupra parcului și a palatului imperial, cât și a întregii Capitale.

Structura cu totul neobișnuită a generat numeroase întrebări. Primele indicii pentru răspunsuri au fost oferite de descoperirea, pe partea superioară a celor opt perechi de arce, a unor găuri semisferice, pe care se mai vedeau încă urme de clei uleios. Asemenea cavități, umplute cu substanțe lubrifiante, nu erau mecanisme unice în perioada lui Nero. Ele au fost utilizate mai ales pe navele mari și în porturi, unde, cu ajutorul unor strămoși ai rulmenților de astăzi, se realiza transportul greu de pe uscat pe nave și invers. La baza turnului de 12 m, au fost găsite și urme ale unor mecanisme dotate cu piese metalice. Cu toate că metalul a dispărut de mult, depozitele de calcit din piatră au indicat faptul că mișcarea continuă a podelei era datorată apei, condusă de un sistem de roți dințate. În apropiere, arheologii au des-

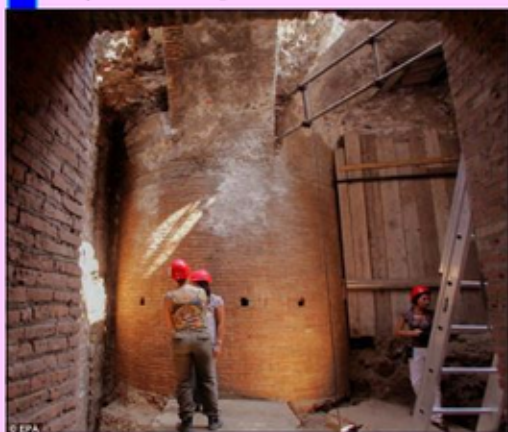
coperit și niște încăperi auxiliare, ce se pare că ar fi servit pe post de bucătării.

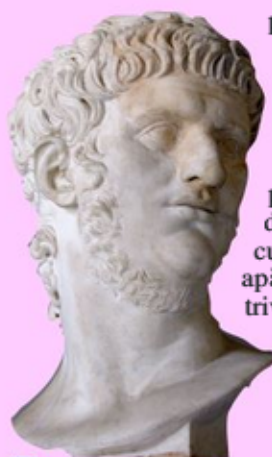
Într-o declarație de presă, Angelo Bottini, șeful Oficiului de arheologie din Roma din acea perioadă, a susținut că tavanul respectivei camere rotative ar putea fi cel descris de Suetonius, în *Viața celor 12 Cezari*. Iar un important reprezentant al școlii de arheologie romană din Marea Britanie, Andrew Wallace-Hadrill, a remarcat importanța descoperirii: „De veacuri, oamenii au încercat să descopere uimitoarea sală rotativă. Nu prea aveam multe detalii, decât cele oferite de istoricul roman Suetonius [...] Este o descoperire de excepție pentru echipa italo-franceză și pentru lumea arheologică în sine”.

Cu toate că ciudata construcție a fost scoasă la lumină în 2009, a fost nevoie de ani buni pentru ca specialiștii să reușească o reconstituire a mecanismului care făcea sala să se rotească. Inițial, o echipă coordonată de Jean-Marie Gassend a oferit o asemenea machetă, ce uimește și astăzi prin ingeniozitate. În 2013, compania Edikom, în parteneriat cu cele mai importante institute de arheologie din Franța, a realizat o animație 3D, grație căreia principiile de funcționare, dar, mai ales, imaginea de ansamblu a celebrei săli rotative au prins mult mai mult contur.

Pentru Maria Antonietta Tomei, cea care a supravegheat din partea statului italian săpăturile din 2009, descoperirea Sălii rotative aruncă o nouă lumină asupra personalității unuia dintre cei mai controversați și detestați împărați romani. Cu toate că Nero a rămas în istorie ca un personaj detestabil, acum el poate fi reconsiderat... Pasiunea pentru mecanisme și sofisticări arhitecturale, demonstrează o altă fațetă a personalității complexe a conducătorului roman, ca și aplecarea spre cultură și artă.

... și ceea ce s-a păstrat

**Nero, bust aflat
în Muzeul Capitoline
din Roma**

până la starea de greață urmată de vomă! devenise o adevărată regulă comportamentală la banchete), încheia agapele în forță, aruncându-se, în compania curtenilor, în bazine cu apă caldă sau, dimpotrivă, rece ca gheața.

O petrecere pe lac

7 iunie 64, cu doar câteva zile înaintea marelui incendiu al Romei.

Prefectul pretorian Ophonus Tigellinus (10 – 69), unul dintre principalii consilieri ai lui Nero, vine cu o propunere interesantă. Cum împăratul anunțase că va părăsi Capitala, pe parcursul verii, pentru o călătorie în îndepărtatul Egipt (de care era atât de pasionat!), ce-ar fi dacă nobililor romani li se va oferi un banchet pe măsură?! Mai ales că erau și zilele închinatze zeiței familiei, Vesta (7 – 15 iunie), când femeia, frumusețea și bucuria mergeau mână în mână...

Viclean curtean, dornic să-și impresioneze împăratul (care, spera, îi va încredința conducerea Romei pentru perioada cât va lipsi), cât, mai ales, să iasă în evidență, eclipsându-i pe ceilalți, Tigellinus i-a propus lui Nero să plătească el însuși petrecerea. Împăratul nu avea de ce să refuze. Mai ales că prefectul pretorian a ales un loc ce părea perfect pentru distracție și extravaganță: așa-numitul lac al lui Agrippa, de pe Câmpul lui Marte. Marcus Agrippa (63 î.H. – 12 d.H.), bunicul pe linie maternă al lui Nero, pusese prima cărămidă a impresionantului complex destinat uzului public, un complex ce cuprindea o grădină spectaculoasă, un templu și un lac artificial, alimentat cu apă, prin intermediul unui mic canal, tocmai din Tibru.

Pentru banchet, Tigellinus a construit în mijloc o plută. Mici ambarcațiuni, ce păreau poleite cu aur și nestemate, străbăteau lacul în lung și în lat, făcând legătura cu pluta, asemenea unui serviciu de calești de lux.

Aproape de căderea serii, și-a făcut apariția și împăratul, însoțit de o importantă suită. Erau aceleași figuri ce le puteai întâlni la orice festin: împărăteasa Poppaea Sabina (30 – 65), consiliul Laecanius și Licinius, însărcinați cu

problemele legate de aprovizionarea cu apă, grâne sau cu tăierea de drumuri, dar și cunoscuții Vespasian (viitorul împărat, 9 – 79), Petronius Arbiter (27 – 66, autorul romanului *Satyricon*, renumit arbitru al eleganței din acea perioadă), Cluvius Rufus (un important istoric și guvernator al Hispaniei) sau Titus Flavius Sabinus (prefectul orașului, d. 69).

Pentru deliciul unor oaspeți sau conster-narea altora, s-au adus crocodili sau păsări provenite din ținuturi îndepărtate, cu penaj colorat și triluri aparte.

Pe maluri, au fost ridicate pavilioane speciale, pentru a le adăposti pe frumoasele soațe ale nobililor. Și, cu o acidă ironie, Tigellinus a comandat ca, pe fiecare pavilion în parte, să troneze la loc de cinste însemnul unui... bordel un penis erect!

Nu putem spune cu siguranță dacă doamnele care au primit invitația și au fost conduse în acele stabilimente le-au și înțeles semnificația. Probabil că inițial nu, iar, când au făcut-o, au resimțit pe propria piele cruzimea... glumei.

Față în față, pe malul celălalt, prefectul pretorian a instalat prostituate, complet goale, aduse să „condimenteze” petrecerea, făcând toată seara gesturi și mișcări obscene.

Ca la toate agapele celor cu dare de mână, vinul a curs din belșug, iar mâncărurile, alambicat aranjate și prezentate, au stârnit curiozitatea invitaților. Căci, era un joc foarte apreciat, și în acele vremuri, încercarea de a ghici ingredientele sau rețeta în sine.

Primul restaurant rotativ din istorie?!

În ultimii ani, arheologii italieni au scos la iveală destule mărturii ale excentricităților lumii romane. Printre cele mai spectaculoase poate fi considerată descoperirea, în 2009, de pe colina Palatină a unei săli de banchet rotitoare, ce imita mișcarea Pământului.

Lacul lui Agrippa, reconstituire

Istoria prin detalii

GUSTAVE DORÉ ȘI FAIMA EUROPEANĂ A LUI IANCU DE HUNEDOARA

ȘTEFAN LEMNY

Un palat demn de Nero

Sala rotativă era parte a așa-numitului *Domus Aurea* – palatul imperial construit între anii 64 – 68, pe colina Oppius, aflată între Palatină și Esquilin, în nordul orașului, un ansamblu monumental de 240 metri lungime, construit din cărămizi și beton, având aproximativ 300 de încăperi.

După cum am arătat mai sus, istoricul roman Suetonius (69 – 130) este cel care a oferit una dintre cele mai detaliate imagini ale palatului, ca și a sălii de banchet rotative.

„În vestibul se ridica o statuie colosală a lui Nero, înaltă de 120 de picioare, sculptată de grecul Zenodorus, care se dorea o imitație a Colosului din Rhodos; reședința era atât de vastă, încât includea portice cu trei rânduri de coloane, lungi de o mie de pași, un bazin asemănător unei mări, înconjurat de case asemănătoare vilelor, unde se vedeau culturi, viță de vie, fânețe și păduri [...] În restul edificiului, totul era acoperit cu aur, pus în evidență de pietre prețioase și de cochilii cu perle; plafonul sălii de banchete era făcut din plăci de fildeș mobile și străbătute de deschideri, pentru a putea arunca de sus, deasupra oaspeților, flori sau parfumuri; sala principală era rotundă și se rotea, zi și noapte, asupra ei înșese, asemenea lumii; în sălile de baie curgea apă de mare și cea adusă din Albula (Tîbru)“. Atât de îndrăgostit a fost Nero de *Domus Aurea*, că ar fi declarat (conform aceluiași Suetonius) că a început să trăiască precum o ființă umană superioară doar după ce palatul a prins contur!

Pereții din marmură multicoloră, bolțile și tavanele bogat ornate cu fresce realizate de

... și cea a etajului superior rotitor

Fabullus (despre care Plinius, în a sa *Istorie naturală*, povestește că venea constant să lucreze pentru a-și termina migăloasă misie, utilizând la maxim lumina), zidurile decorate cu nestemate, aur sau fildeș rar sau grădinile în care puteai admira statui impresionante aduse din Grecia sau din spațiul asiatic – totul a fost gândit să aducă vizitatorului la uimire totală. Mai ales că, în cea mai mare parte, complexul a fost destinat petrecerilor – pasiunea împăratului. Dintre cele circa 140 de încăperi din cea mai bine păstrată până astăzi secțiune, aripa vestică, cele mai multe au fost menite banchetelor.

Opulența era cuvântul de ordine al epocii. Ea apare și în scrierile lui Tacitus, pentru care „pietrele prețioase și aurul mirau mai mult decât câmpiile, iazurile așa cum se văd în câmpiile deschise, pădurile, spațiile deschise, perspectivele“, istoricul roman fiind, la rândul-i impresionat de ingeniozitatea și originalitatea arhitecților lui Nero, Celer și Sever.

Palatul „se întindea pe patru dintre cele șapte coline ale Romei, oferind o vedere panoramică asupra Forumului Roman și a unui lac, ce a fost ulterior secat de succesorii lui Nero, pentru a construi o altă minune a Romei, Colosseumul“ (Angelo Bottini).

Chiar dacă nici Nero și nici romanii nu s-au putut bucura prea mult de complexul și spectaculosul ansamblu (Nero punându-și capăt zilelor chiar în anul în care s-a terminat, în mare, construcția, 9 iunie 68; iar succesorii la tron au dorit să ștergă și cea mai mică amintire a împăratului, *Domus Aurea* devenind, astfel, victima perfectă), tainele și legendele sale, ca și parfumul banchetelor de altădată dăinuie până astăzi. ■

Secțiune prin reconstituirea structurii rotative...

„MILENIUL ÎNTUNECAT” ȘI VECHIMEA STATALITĂȚII LA ROMÂNI

MIHAIL E. IONESCU

Revolta condusă de Asan și Petru, care a dus la constituirea celui de Al Doilea Țarat Bulgaro-Vlah; tablou de pictorul bulgar Vasil Goranov

Vom prezenta două exemple de loialitate față de propriul stat – Bizanțul – ale vlahilor/latinofonilor/românofonilor, care sunt confirmate de izvoare scrise, dar trebuie extrapolate și pentru o perioadă mai veche, pentru că în momentul emiterii lor consemnau o tradiție, veche de secole. Așa funcționează logica istorică. Nu apare brusc o situație, în care sunt actori bine individualizați, fără ca istoria lor să fie mult mai îndelungată, astfel încât să avem nevoie de consemnarea lor scrisă. Mai ales că nu știm dacă aceste evoluții nu au fost chiar consemnate și au dispărut sau mai există încă și așteaptă să fie descoperite (sunt oare arhivele Vaticanului îndeajuns explorate în ceea ce ne privește, facem destul în această privință?).

Cel dintâi se referă la consemnarea lui Skylitzes, cronicarul bizantin din a doua jumătate a secolului al XI-lea, care reconstituie împrejurări ale încercărilor bulgare de refacere a statului în fața unui Bizanț în acțiune energetică de recuperare im-

perială. În anii '70 ai secolului al X-lea, patru frați bulgari se ridică împotriva Bizanțului, unul dintre ei fiind ucis de vlahii „chelatori” (chervanagii) – gărzile care păzeau drumurile imperiului în zona lor de reședință –, la localitatea Stejarii Frumoși.

Interpretarea cea mai obișnuită a acestui eveniment este că vlahii/românii în cauză, care exercitau obligația lor publică de pază a drumurilor între Castoria și Prespa (vechea Via Egnatia romană, între Dyrachion, în Albania, și Constantinopol), și-au mani-

Începând cu acest număr, ne propunem să prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric unele curiozități descoperite, adesea întâmplător, în cursul diferitelor cercetări întreprinse în „Gallica”, prestigioasa bază digitală a Bibliotecii Naționale a Franței. E vorba mai ales de detalii care, singure, nu fac istoria, dar care oferă adesea sugestii pentru a reflecta pe marginea sau pentru a invita cititorii și cercetătorii să descopere interesul documentar al acestei surse virtuale pentru istoria românilor și cea universală.

Aproape niciun detaliu din temele ce rețineau atenția epocii sale n-a scăpat atenției lui Gustave Doré, talentat desenator, caricaturist și ilustrator renumit al operei marilor clasici ai literaturii franceze și universale. Așa se face că în bogata colecție de desene aflate în posesia Bibliotecii Naționale a Franței se află și o stampă intitulată, în traducere aproximativă, *Vitejiile lui Huniade și ale călugărului Capistran* (în franceză: *Exploits d'Hunade et du moine Capistran*; *Magazin istoric*, nr. 4/2007), într-o gravură realizată de Paul Jonnard-Pacel (sursa: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b103195140?rk=21459;2>)

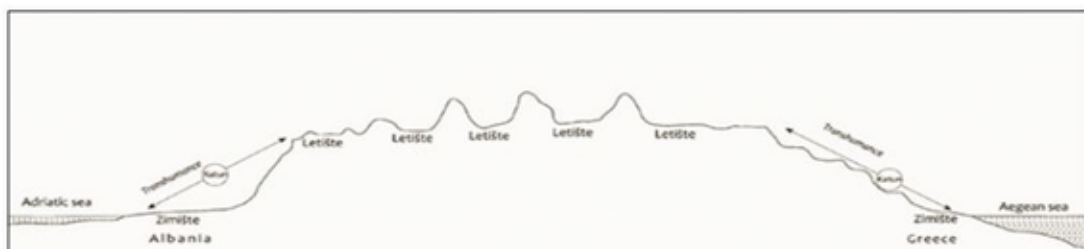
Ilustrația e destinată unei noi ediții a *Istoriei cruciadelor* de Joseph-François Michaud, scriere binecunoscută în Franța în secolul al XIX-lea și reeditată chiar în anul 1877, în contextul războiului Rusiei și României contra Imperiului Otoman. Multe dintre figurile românești ale luptei antiotomane revin cu această ocazie în atenția lumii occidentale prin intermediul marilor scriitori, pe calea deschisă încă din 1859 de un Victor Hugo, în *Legenda secolelor*! Dar, în raport cu Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș sau Mihai Viteazul, exemplul lui Iancu de Hunedoara este deosebit. Puțini conducători ai principatelor române au avut o rezonanță europeană atât de importantă, adesea umbrată de discuții contradictorii în jurul temei identității sale naționale.

Lucrarea lui Charles-Louis Chassin, publicată în 1856, *La Hongrie, son génie et sa mission, étude historique, suivie de Jean de Hunyad, récit du XVe siècle* (Ungaria, geniul și misiunea sa, studiu istoric, urmat de Iancu de Hunedoara, povestire din secolul al XV-lea), una dintre primele evocări monografice ale lui Iancu de Hunedoara în istoriografia europeană, a consolidat, de exemplu, ideea unui erou maghiar, pomenind doar din fuga condeiului originile sale românești. Autorul știa însă că afirmația sa era discutabilă. Se mulțumea doar să constate că ea e lipsită de interes față de importanța lui Iancu de a fi o figură reprezentativă a întregii Europe Orientale, capabilă să unească în secolul al XIX-lea toate popoarele Dunării în lupta pentru afirmarea libertății lor naționale, așa cum ele s-au dovedit unite în perioada medievală sub Iancu pentru apărarea creștinătății.

Dincolo de inexactitățile pe care le propagă, o asemenea nobilă imagine a propulsat numele lui Iancu de Hunedoara în imaginarul lumii intelectuale franceze. Merită să semnalăm în acest sens manuscrisele muzicale inedite din colecțiile Bibliotecii Naționale a Franței: proiectul unei opere *Jean Hunyade* de Emmanuel Chabrier (început în 1867) sau o simfonie, cu același titlu, de Vincent d'Indy (1874). În acest filon de preocupări se înscrie și Gustave Doré, cu desenul aici evocat. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

Map 3. Transhumance routes (author Miloš Luković).

Reproducem din studiul lui Miloš Luković consacrat ius valachorum o schemă și o hartă care ilustrează traseele transhumanței în zona Munților Dinarici

amenințate regiuni ale Bizanțului. De notat că Niculitzas a primit dregătoria de archon după ce anterior fusese *domestikos* al exkubiților din Hellada, așadar un vlah care comandase unitatea de cavalerie a themei compusă cu probabilitate ridicată din vlahii Thessaliei.

In 1025, împăratul Vasile al II-lea al Bizanțului a concentrat o mare armată în sudul Italiei, pentru a îndepărta dominația arabă, în rândurile căreia se aflau, potrivit izvoarelor scrise, „Russorum, Guandalorum, Turcorum, Bulgarorum, Vlachorum, Macedonum aliorumque”. Alexandru Madgearu, istoricul din cercetările cărui am luat aceste date, scrie că „este de observat că armata era formată atât din locuitori ai themelor (bulgari, macedoneni), cât și din străini din afara imperiului (turcii sunt ungurii, iar guandalii sunt eventual vikingii). Printre aceștia, românii puteau fi chiar cei din Thessalia, deoarece la Bari a staționat o vreme unitatea de exkubiți, astfel că nu este ex-

Statul vlahilor/românilor în „mileniul întunecat”: Bizanțul

clus ca vlahii să fi venit odată cu aceasta, de la Larissa (Thessalia)“.

Izvoarele scrise menționează, de asemenea, prezența unor unități de vlahi (din altă Vlahie, cea megleno-română din sudul Traciei, de unde se vor ridica mai târziu Asăneștii) și în 1091, la bătălia de la Lebounion, purtată victorios de Bizanț împotriva pecenegilor (e de notat că Ana Comnena îi numește pe acești latinfoni *Areimanes* aromâni, după unele interpretări, contestate de altele, prima mențiune a acestui nume al lati-

nofonilor sud-dunăreni). Din anul următor al bătăliei menționate (1091) provine și sigiliul descoperit la Isaccea, pe malul Dunării, aparținând unui anume Georgios, „strateg al vlahilor”, probabil exilat aici sau, se poate specula cu îndreptățire, aflat ca sprijinitor al comandantului provinciei Paradunavon, în Dobrogea, atât de aproape de Vlahia de la nord și est de fluviu. Iar în anul 1095, din această Vlahie provine, probabil, sau oricum de pe malul fluviului unde se afla, știrea unui băștinăș român, Pudila (Bădilă sau Budilă), care avertizează că o masivă armată de cumani a trecut fluviul către Constantinopol.

Așadar, din secolul al X-lea cu siguranță provin știri nu

festat loialitatea față de imperiu, confruntând și ucigând pe unul dintre capii insurecției bulgare. Este ușor de dedus că această loialitate trebuie să fi presupus, în cazul expus, o ciocnire militară cu însoțitorii liderului bulgar, nicidecum – așa cum anumite traduceri au încercat să inducă subliminal – un act de brigandaj sau tâlhărie. O mențiune specială în acest episod pentru marele istoric Nicolae Iorga, care și aici a dat cel dintâi această interpretare, împărtășită azi de majoritatea experților, privind prima știre scrisă despre vlahi cunoscută până acum.

Dar este și alt fapt care stă închis ca o nestemată în acest eveniment. Vlahii/latinofonii/românii exercitau paza drumurilor pe una dintre căile de acces de mare importanță strategică ale Bizanțului, adică pe cea care

Via Egnatia, azi

lega Constantinopolul de Marea Adriatică. Cu alte cuvinte, pe o porțiune a acestei comunicații strategice, latinofonii aveau ca misiune asigurarea pazei, deci a securității imperiului.

Logica istorică impune să accepți că o geneză a unei anumite poziții/situații/eveniment, care consumă timp, secole chiar – deci și această misiune –, nu este întâmplătoare și, mai ales, nu este singura pomenită în izvoare. Cercetări recente arată că în

secolul al XI-lea, Bizanțul trimitea în războaiele pe care le purta pentru păstrarea Siciliei și sudului Italiei sub propria dominație unități militare alcătuite din vlahi sau vlahi și cumani (cei din urmă aflați atunci în majoritate la nord de Dunăre, într-o veritabilă conviețuire cu românii).

In 980, potrivit istoricului bizantin Kekaumenos – care relatează evenimente din urmă cu aproape două generații înaintea vremii sale –, este menționată o unitate militară de vlahi comandată de Niculitzas, care primise și titlul de duce (*archon*), în thema (districtul) Hellada din Thessalia (nordul Greciei). Știrea a fost interpretată, pe bună dreptate, de istoricul George Murnu ca dovadă a existenței unei Vlahii cu un statut special în cadrul districtului Helladei. Se afirma că Niculitzas era comandantul unei unități de elită a armatei bizantine, recrutate dintre vlahi, anume de călăreți (*exkubiți*) din thema Hellada, una dintre cele patru tagmate (corp de armată de cavalerie) create de Constantin al V-lea (741 – 775) pentru apărarea celor mai

Agenda problemei formării poporului român a fost impusă în secolul al XVIII-lea, atunci când redeșteptarea românilor din Transilvania, care au revendicat locul firesc în alcătuirea acestei țări, datorită numărului, vechimii și continuității în vechea Dacie, din care fuseseră excluși inițial prin cucerirea maghiară, apoi prin cea austriacă (habsburgică), a determinat o veritabilă reacție de respingere din partea politicului dominant (*unio trium nationum* de sorginte medievală). Teza formării în Balcani a poporului român, într-un loc încă nestabilit/negăsit în izvoarele invocate exclusiv poate fi oriunde unde se găsesc Vlahiile Mari (în Marea Vlahie din Thessalia sau în Marea Vlahie din Haemus) și apoi migrarea lor prin transhumanță în Ardeal – fenomen nepomenit în izvoare, în pofida dimensiunilor lui presupuse! – se include unei agende științifice cu evidente motivații politice. O astfel de agendă trebuie abandonată, la aproape 300 de ani de la lansare, păstrând bineînțeles cuceririle veritabile științifice, care nu lipsesc din producția ei.

autogovernare și guvernarea centrală a statului". A se observa coincidența de organizare cu cnezatele din Banat, dar și cu alcătuirile în obști de moșneni sau răzeși în alte părți ale spațiului nord-dunărean. Alte surse coincid în a arăta că această organizare este străveche și numesc pe unii dintre acești vlahi, oarecum misterios pentru istoricii sârbi, „imperiali“.

Secunda instituție, *ius valachicum* sau cu termenul sârbesc *kanon vlahom*, stabilește organizarea și obligațiile vlahilor față de puterea centrală. Potrivit unui *zakon* (lege) al unei mănăstiri sârbești din secolul al XII-lea, „vlahii au obligații identice și doar unele dintre acestea erau specifice unor anume mănăstiri. Acest lucru depindea, între altele, de categoria și forța financiară a vlahilor, care erau împărțiți în două categorii: soldați și «chelatori». Așa-numiții «chelatori» erau mai numeroși, dar ei erau o clasă socială mai săracă decât soldații. Vlahii aparținând categoriei soldaților aveau de asemenea obligații militare: ei slujeau în cavalerie în campaniile militare ale seniorilor. Totuși, în pofida acestor diferențe între categorii, atât soldații, cât și «chelatorii» păzeau caravanele transportând sare și alte bunuri pe seama mănăstirilor“.

Cumulând știrile ajunse la noi, se poate

Evoluția latinofoniei estice nu diferă de cea a celei din vestul Europei

afirma că obligațiile militare ale vlahilor în Bizanț, moștenite și de care au beneficiat apoi statele care s-au organizat pe teritoriile bizantine în secolele următoare, erau bine sta-tornicite și vechi de secole. Soldații erau cei recrutați de armata bizantină și alcătuiau cu deosebire unități de cavalerie, iar „chelatorii“, mai numeroși, alcătuiau un gen sui-generis de trupe teritoriale, care acționau în teritoriul lor de locuire, îndeobște pentru paza drumurilor strategice. Este de subliniat, pentru a reliefa vechimea și perenitatea acestei organizări de autogovernare a comunităților române/vlahe față de puterea centrală în cazul anterior în regatul sârb, moștenitor al Bizanțului în aria menționată, că instalarea puterii otomane a menținut această stare de fapt, practic rezistentă până în zorii erei moderne.

Același istoric sârb, Miloš Luković, conchide: „Kanu-

nurile și defterele [legile și condicele – *n.n.*] otomane ne arată că vlahii au intrat în mod colectiv în sistemul otoman, conservând propria veche organizare socială și de autogovernare“. De la Bizanț la Regatul Serbiei și de aici la cuceritorul otoman al Balcanilor, vreme de secole, vlahii/românii – acolo unde nu s-a putut extinde propriul stat al dinastiei românești a Asă-neștilor întemeiat la sfârșitul secolului al XII-lea, cum a fost în teritoriile sârbești – și-au conservat vechea organizare bazată pe autogovernare. Odată cu fărâmițarea statului bizantin și declinul statului vlaho-bulgar, ei și-au păstrat cu înverșunare, la adăpostul propriilor munți, în Thessalia sau în Pind, autonomia și dreptul de a se autogoverna.

Asemănarea acestor Vlahii, care dăinuiesc în sudul Dunării vreme de secole după retragerea aureliană, cu „Romaniile populare“, codificate de N. Iorga în spațiul nord-dunărean pentru perioada „mileniului întunecat“, pentru a demonstra continuitatea românilor și organizarea lor social-politică la nord de Dunăre, este frapantă. Dar aceste două instituții străvechi permanente pe toată întinderea marii țări/cuprinderi a latinofonilor din Estul Europei – autoconducerea și *ius valachicum* – arată cum a străbătut poporul ro-

... și curteni ai împăratului bizantin, miniaturi ce ilustrează un manuscris al scrierii lui Skylitzes

Normanzi din armata bizantină, ...

doar despre existența unor unități militare ale vlahilor/românilor, care desfășoară lupte de sine stătător – lupta de la Stejarii Frumoși, din 976 – sau acționează în armata bizantină, dar și despre faptul că șefii acestora dețin titluri nobiliare în regiunile (Vlahiile) unde sunt staționați și de unde recrutează trupele. Ei sunt trimiși în campaniile armatei bizantine în Italia în unități organizate, probabil și în alte părți ale imperiului. Aceste unități militare vlahae/românești nu erau încă independente, dar comandanții lor aveau demnități în statul bizantin, care era statul lor ocrotitor. Odată însă cu Cruciada a IV-a și accelerarea fragmentării Bizanțului la sfârșit de

secol XII, această organizare de tip militar în unele Vlahii ale imensului spațiu din spațele limesului roman va fi suportul apariției propriiei statalități suverane. În mai puțin de un secol acest eveniment istoric va avea loc.

Al doilea exemplu se referă la organizarea vlahilor în Serbia medievală (începând din secolul al XII-lea), care specifică două instituții sociale reglementate prin lege pentru vlahii locuind între Adriatică și Egee (adică Albania, Muntenegru, Macedonia, Bosnia, sudul Traciei), anume „cătunul” și *ius valachicum*.

Cea dintâi, „cătunul”, este, potrivit istoricului sârb Miloș

Lukovici, „organizarea corporatistă a vieții sociale și economice a crescătorilor de vite transhumanți. El este unitatea de bază a comunității lor, alcătuită din mai multe duzini de case (*kletiste*), legate prin rudenie, câteodată cu rude pe linie feminină (nepoți, rude prin căsătorie) [...] conduse de un bătrân (ales de o autoritate autoguvernantă) [...] Sub influența sistemului bizantin, în statul medieval sârb, în ariile apropiate de imperiu, în secolul al XIV-lea a fost tendința ca regele sau boierul să desemneze cătunari, numiți primicuri (din latinescul *primus ceræ*) [...] Există un organ autogovernat o adunare, o întrunire a bătrânilor (cătunari sau primicuri) din mai multe cătune. Totuși, în ariile centrale și vestice ale Balcanilor, conducătorul numea un cneaz (cu acest nume de la începutul secolului al XIII-lea, pentru că anterior se numea jude), ca lider al unui grup de mai multe cătune, care era unul dintre cătunarii deja în funcție. Instituția cătunarului/primicurului și cneazului asigură autogovernarea, iar cneazul era legătura dintre sistemul de

... împăratul Vasile al II-lea, învingător împotriva unui rege georgian...

dine mai ample decât în Est –, latinofonii (viitorii francezi sau hispanici ori alții) acoperind punctiform vasta întindere a fostului imperiu, până la recoagularea/recuperarea de putere imperială a întemeietorului dinastiei carolingiene (sfârșitul secolului al VIII-lea).

Ceea ce scoate în relief latinofonia românească din estul bizantin al Europei, preponderent rural, de la Marea Egee până în Bucovina, unitară în trăsăturile similare ale răspândirii ei punctiforme, este că cei care îi aparțin se numesc ei înșiși români sau etnonime înrudite (aromâni, armâni), fenomen aproape unic în imperiu (cazul romanșei, urmașii latinei vorbite din Elveția actuală, fiind și o dovadă a unei unicități a procesului de formare a limbilor romanice pe întinsul întregului Imperiu Roman). În cazul românesc, dacă alții ne-au numit altfel – vlahi –, toate Vlahiile din Bizanț au avut vorbitori care s-au numit cu încăpățănare pe ei înșiși, ca un zid de apărare, români, semnificând descendența străveche și ilustră vădită și prin limbă.

Prin această prismă privit, un uriaș fenomen istoric al decantării din latinofonia rezilientă a acestui areal continental de mari dimensiuni, atât a poporului român, cât și a rudelor sale apropiate – aromânii, meglonoromânii etc. –, problemă care a electrizat generații de savanți, „enigma și miracolul” menționate de Gheor-

Când Bizanțul nu a mai fost o pavază, românii s-au strâns în jurul Vlahiei Mari de lângă Transilvania supusă de unguri

ghe Brătianu, așadar formarea poporului român, leagănul lui original, își găsește o explicație rațională, logică și legitimă istoric. Vatra sa de formare este pretutindeni unde au fost latinofoni la adăpostul limesului roman, cu deosebire dovadă persistența lui în vechea Dacie – la nord de Dunăre. Cine vorbește despre sau încearcă să demonstreze o așa-numită migrație către nord a românilor dintr-un anumit areal imperial face abstracție că, de pildă, Pannonia nu doar că adăpostea *pastores romanorum* (menționați expres în surse scrise și făcând referire la secolul al V-lea), dar era înconjurată punctiform de Vlahii oriunde fusese stăpân legitim imperiul, locuite de latinofoni și rezistente în timp și chiar crescând numeric atunci când vremurile erau prielnice. Și o precizare în acest punct: nu chiar departe de Pannonia, către est, în Galiția sudică montană, exista un *ius valachicum* amintitor de Vlahiile balcanice, iar în vest, în Croația, lângă Dubrovnik, este o situație similară. Spațiul este uriaș, dar chiar această dimensiune evidențiază importanța „umbrelor” limesului roman și a munților din spatele acestuia pentru protecția latinofonilor.

Românii sunt așadar urmașii latinofonilor, de origine

etnică variată, treptat coagulați ca popor băștinaș, supuși/cetățeni ai Imperiului Roman, prezenți în epoca imperială romană și bizantină pe un vast teritoriu în spatele limesului roman, urmând avaturile istorice ale imperiului care le-a dat limba, păstrând propria identitate, nu doar lingvistică și antropologică, prin secole și având ferma conștiință a apartenenței imperiale romane și bizantine – prin chiar numele cu care se cheamau ei înșiși: români.

Acest spațiu imperial (roman și bizantin apoi) era propria lor țară condusă, prin vaste vicisitudini istorice, care nu o dată au părut de netrecut, de la Roma și apoi Constantinopol. Împrejurările istorice au impus din secolele XII – XIV o altă evoluție acestui popor băștinaș în estul Europei, titlu împărțit doar cu grecii și albanezii, ceea ce deosebește aceste trei popoare de toți vecinii lor actuali. Fărămițarea statală, întâi a Bizanțului, grăbită de înaintarea și cucerirea otomană în Balcani, și amplificarea procesului de disoluție a statului Asăneștilor au determinat poporul român să se coaguleze în siguranță lângă o altă Vlahie Mare, de această dată lângă cea din Transilvania, consistentă numeric și având temeiul robust al simbiozei daco-romane, formând Țara Românească (la început de secol XIV) și apoi, la circa o jumătate de secol, „descălecând” din Transilvania, în Moldova.

(Va urma)

mân epoca marilor migrații, într-un spațiu așadar uriaș din spatele limesului roman, nicidecum într-o patrie anume de unde ar fi plecat către alte țări, într-un elan și sub un impuls cuceritor, prin transhumanță.

Acest proces de coagulare firească la nord de Dunăre nu a implicat o migrație de proporție a vlahilor din sudul Dunării. Ei au rămas în teritoriile vechilor Vlahii, mai mari sau mai mici, din Grecia până în Bulgaria și din Bosnia și Croația până în Banat. La nord de fluviu existau ducatele știute din cronică regilor unguri, „romaniile populare” statornice menționate de Iorga, dezvoltate la adăpostul Carpaților. Despre ele vorbesc mai multe cronici ale secolului al XIII-lea, precum și documentele care arată la sfârșitul acestui secol că aveau locul cuvenit în Dieta Transilvaniei în secolul al XIII-lea. Aici au venit o parte dintre elitele vlah/române din Balcani, odată ce statul Asăneștilor a intrat în disoluție și Bizanțul era pe cale de a fi cucerit ceea ce și explică numele menținut de ele în noile state de sine stătătoare ale Moldovei și Țării Românești: boieri, boierime, la fel ca la sud și s-au consolidat, de această dată definitiv, pe teritoriul vechii Dacii.

Aspectul punctiform al acestor Vlahii

La nord și la sud de Dunăre, organizare și legi identice pentru latinofoni

care acoperă teritoriul pe care l-am menționat inițial vădește și o altă caracteristică, făcând de înțeles cele de mai sus. Vlahiile se sprijină pe munți, cetăți naturale de apărare în fața invaziilor, în fapt sunt în mijlocul lor, iar prin transhumanță asigură cele necesare traiului, fie în Grecia de azi, fie în Bulgaria, Serbia, Macedonia, Muntenegru, Bosnia sau Albania și Croația, fie în Carpați de la nord de Dunăre până departe către Nistru, Bug și Caucaz. Așa se explică și faptul că primele știri scrise despre vlahi/români se referă la aceste trăsături antropologice, modul lor caracteristic de viață fiind cel montan, iar îndeletnicirea principală creșterea oilor, păstoritul, ceea ce i-a determinat să cir-

cule pe toată această întindere, dar regionalizat. Prin această circulație anuală transhumanța – latinofonii nu doar că au păstrat trăsăturile principale ale limbii moștenite de la romani, dar au dat și un caracter distinct propriei latinofonii dincolo de esențialul similar tuturor. Limba română este principala rezultată a procesului de dezvoltare lingvistică a latinofoniei imperiale în acest vast areal central și sud-est european, pentru că adăpostul benefic al Carpaților de la nord de Dunăre a permis un salt demografic și o dezvoltare a limbii mai rapidă și mai uniformă. Dialectele limbii române din Balcani s-au structurat regional, dar tot la adăpostul munților ocrotitori în fața invaziilor, pe măsura transhumanței practicate, care nu putea să aibă decât dimensiuni limitate la arealuri uni-

tare regional: aromână, în principal, dar și istro-română, megleno-română.

Tot în acest fel se vor fi petrecut lucrurile și în alte părți ale Imperiului Roman, în Peninsula Iberică sau în Galia, unde diversitatea lingvistică este evidentă pe fondul latinofon, în plin Ev Mediu. Iar, în fața invaziilor migratorilor, și aici în Imperiul de Vest a avut loc o izolare în jurul orașelor – avantajul unei dezvoltări cita-

Împăratul Vasile al II-lea

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **ARTIȘTII ROMÂNI ÎN STRĂINĂTATE (1830 - 1940). CĂLĂTORIA, ÎNTRE FORMAȚIA ACADEMICĂ ȘI STUDIUL LIBER** (Gabriel Badea-Păun, Virginia Barbu, Ioana Beldiman, Roxana Beldiman, Ramona Caramela, Adrian-Silvan Ionescu, Oana Marinache, Olivia Nițș, Corina Teacă, Ioana Vlasu)

Editura Institutului Cultural Român, București, 2017, 472 pp.

● **TETRAEVANGHELUL IEROMONAHULUI SPIRIDON. CALIGRAFIAT ȘI MINIAT LA MĂNĂSTIREA PUTNA ÎN 1502, DIN PORUNCA LUI ȘTEFAN CEL MARE** (Ediție anastatică, precedată de o parte introductivă bilingvă, în română și engleză, având în prim plan un studiu istoric și evaluarea fizico-chimică a materialelor care compun cartea de cult; editor și studiul istoric Ginel Lazăr)

Editura Oscar Print, București, 2017, 44 pp. plus 272 facsimile

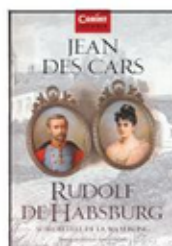
● **Dana Jenci - GOTICUL ÎN TRANSILVANIA. PICTURA** (cuvânt înainte de acad. Răzvan Theodorescu)

Editura Oscar Print, București, 2016, 240 pp.

● **1862 - 2012. DIPLOMAȚIA ROMÂNĂ** (sub egida Ministerului Afacerilor Externe, Institutului Diplomatic Român)

Editura și Tipografie Monitorul Oficial, București, 2012, 70 pp.

● **Jean des Cars - RUDOLF DE HABSURG ȘI SECRETELE DE LA MAYERLING** (prefață de Diana Mandache; traducere din limba franceză de Diana Morărașu)

Editura Corint, București, 2018, 632 pp.

● **William Taubman - HRUȘCIOV: OMUL ȘI EPOCA SA** (traducere din limba engleză de Dan Criste)

Editura Meteor Publishing, București, 2017, 960 pp.

● **Ion Holban - BINELE ȘI RĂUL**

Biblioteca IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2016, 16 pp.

● **MEDIAȘ - 750. VOLUMUL III - OMAGIAL** (sub egida Forumului Democrat al Germanilor din Mediaș, Asociației Istoricilor din Mediaș și a primăriei municipiului Mediaș; volum îngrijit de Vasile Mărculeț și Helmuth Julius Knall)

Editura Crisserv, Mediaș, 2017, 265 pp.

● **Dr. Constantin Dobrescu, Daniel Dimache, Traian D. Lazăr, Mihai Ciobanu - MONOGRAFIA COMUNEI SCORȚENI ȘI A SATELOR COMPONENTE**

Editura Editgraph, Buzău, 2018, 282 pp.

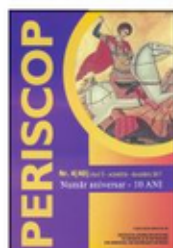
● **ACADEMICA**

Revistă editată de Academia Română, Nr. 5 - 6 mai - iunie 2017, Anul XXVII, 319 - 320, 85 pp.

● **REVISTA DE ISTORIE A EVREILOR DIN ROMÂNIA** (sub egida Federației Comunităților Evreiești din România și a Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România - Cultul Mozaic; editor Anca Tudorancea)

Editura Hasefer, nr. 2(18), 2017, 313 pp.

● **PERISCOP** (Publicație trimestrială a Asociației Cadrelor Militare în rezervă și în Retragere din Serviciul de Informații Externe)

Nr. 4(40), Anul X, octombrie - decembrie 2017, 145 pp.

Exclusivitate

Regele Mihai și regina Ana, în ziua nunții, 10 iunie 1948, la Palatul Regal din Atena; în medaliaone: I.V. Stalin și Petru Groza

SE CERE PERMISIUNEA TOVARĂȘULUI STALIN...

TATIANA A. POKIVAILOVA (Moscova)

În noiembrie 1947 Mihai, tânărul rege al României, a fost invitat la Londra, la nunta vișoarei sale, prințesa Elisabeta, fiica regelui George al VI-lea și viitoare regină a Marii Britanii, cu prințul Filip. Invitația a fost analizată de guvernul român, iar președintele Consiliului de Miniștri, Petru Groza, a acordat permisiunea de călătorie regelui Mihai la Londra. Undeva, în adâncul sufletului, Petru Groza spera că regele va rămâne în Anglia și că situația negativă care s-ar fi creat în jurul palatului regal și monarhiei, în general, se va rezolva de la sine. Situația politică în țară în a doua jumătate a anului 1947 era, într-adevăr, tulbură și deloc în favoarea monarhiei. Comuniștii veniseră la putere și țara se afla la un pas de a abroga monarhia și a proclama republica.

La Londra, în timpul unei reuniuni, Mihai a cunoscut-o pe prințesa greacă Anna, în vârstă de 24 de ani. Tânăra era frumoasă, elegantă și Mihai s-a îndrăgostit de ea. Sentimentele au fost reciproce. Regele Mihai s-a decis să o ceară în căsătorie pe Anna. Dar, conform rânduielilor din România, permisiunea de căsătorie era acordată de guvernul României. Întors la București, după nunta din 20 noiembrie, Mihai, conformându-se legilor românești, s-a adresat guvernului, solicitând permisiunea. După ce regele a revenit în București, premierul Groza a avut o întrevedere cu monarhul. S-ar putea ca, între alte probleme pe care le-au abordat cei doi, să fi fost și căsătoria.

Guvernul a ezitat, nu a putut lua singur o decizie. Prin intermediul Ambasadei sovietice de la București, s-a adresat direct lui Stalin, la Moscova. Consilierul Ambasadei, F. Gusev, la 13 decembrie 1947, a prezentat lui I.V. Stalin rugămintea Guvernului român, precizând că acesta are îndoieli, nu știe cum trebuie să procedeze în situația dată. Prezentăm scrisoarea adresată lui Stalin.

„Tovarășului Stalin I.V.

Regele României Mihai s-a adresat Guvernului român cu rugămintea de a i se permite să se căsătorească cu prințesa Anna de Bourbon-Parma, fiica principelui René de Bourbon-Parma și a principesei Margareta a Danemarcei. Prietenii români [conducerea Partidului Comunist Român – n.n.], după dez-

baterea problemei, au luat următoarea hotărâre: Având în vedere situația internațională actuală, căsătoria regelui Mihai cu Anna de Bourbon-Parma să fie considerată inoportună. Să fie desemnat premierul Petru Groza, în numele Guvernului, să transmită regelui următorul răspuns: Problema necesită o discuție serioasă, sub toate aspectele, după revenirea regelui în țară. Poporului român și Guvernului nu le este indiferent cine va fi regina României. Luând în considerare și conjunctura internațională actuală, Guvernul consideră căsătoria regelui cu Anna de Bourbon-Parma inoportună. Prietenii roagă să li se comunice opinia Guvernului sovietic în ce privește hotărârea adoptată. Problema căsătoriei a fost discutată în Guvernul român la 10 decembrie.

Consider posibil a fi de acord cu opinia prietenilor și a le răspunde că la Moscova decizia lor a fost socotită corectă.

13 decembrie 1947. F. Gusev. Rog confirmați.“

Urmează o notă despre prințesa Anna.

„Prințesa Anna s-a născut în 1923. Mama ei este mătușă de văr a actualului rege al Danemarcei, Frederic al IX-lea, iar pe linie paternă vară a regelui danez Christian al X-lea.

Tatăl Annei este prințul René de Bourbon-Parma. Pe linie maternă prințesa Anna este înrudită cu familia regală greacă.

În ultima vreme Anna a locuit cu părinții ei, la Copenhaga.“ ■

Continuăm cu a patra parte a articolului în care fostul diplomat își examinează dosarul pe care i l-a alcătuit în anii 1983 – 1987 Securitatea, cât s-a aflat la post la București.

DOSARUL DE LA SECURITATE AL UNUI ATAȘAT CULTURAL AMERICAN

ERNEST H. LATHAM Jr.

Din când în când îmi răsfoiesc dosarul pentru propriul amuzament, mai degrabă decât pentru vreun scop academic. Am observat că supravegherea se intensifica atunci când călătoream în provincie, de exemplu când deschideam o expoziție sau vizitam vreun bursier Fulbright american la universitatea unde funcționa. Când eram la București, supravegherea se întetăea înainte și după o călătorie în străinătate. Dosarul confirmă ceea ce știam ori bănuiam: telefonul era ascultat, eram deseori urmărit, trăgeau cu urechea la multe dintre conversațiile mele și utilizau o întreagă armată de informatori, toți angajații români de la ambasadă și o mulțime de alți români pe care-i întâlneam oficial sau neoficial. Mulți dintre colegii mei de la ambasadă se simțeau inconfortabil sub această permanentă supraveghere. Eu mai puțin, probabil pentru că mă pregătisem, știam la ce să mă aștept, consideram că era prețul când lucrezi în Europa de Est.

O excepție la indiferența mea a existat, totuși. La scurtă vreme după sosirea la București, în 1983, am observat instalarea unui obicei supărător. În fiecare seară telefonul suna la 20.30 și era întotdeauna greșeală. Foarte deranjant pentru mine, dar și mai mult pentru fiica mea, care dormea la ora aceea. Cum știe orice părinte al unui copil de trei ani, dacă scoli copilul când tocmai a adormit, începe o agitație întreagă. Întâi îi e sete, vrea apă, apoi mai

vrea să-i citești o poveste, pe urmă vrea la oliță și la sfârșit, iar, rugăciunea. Fetița mea adormea din nou abia pe la 22.00. Și nu era numai deranjul de seară. Dimineața, când s-o pregătesc de grădiniță, era obosită și ursuză. Sigur că-mi dădeam seama ce se întâmplă. Verificau dacă sunt acasă la încheierea zilei și cine era responsabil cu mișcările mele putea să-și încheie tura și să plece liniștit(ă) acasă. Asta a durat o vreme, până mi-am ieșit din

fire. Când am ridicat receptorul în seara respectivă, am amintit cu glas tare, cui era la celălalt cap de linie, situația în care mă aflu în casă și, apelând la vocabularul învățat în anii de marină, i-am urat persoanei o viață de apoi cât se poate de incomodă; când să-i abordez și viața prezentă, am auzit cum închide telefonul. A doua zi telefonul a venit la șapte seara și s-a repetat asemenea de mai multe ori, până când au încetat jocul.

MĂRTIȘOR

5

1839. Îngrijorat de degradarea ideii de familie, de multele divorțuri, mitropolitul Veniamin Costache al Moldovei îi adresează lui vodă Mihail Sturdza un memoriu în care îi descrie situația: „Cu sufltească durere, văzând mărimea răului următor din adesea disperțenie a căsătoriților care din zi în zi sporește, lăundu-se ca și o epidemie fără stavilă de la cei mari până la cei mici a norodului, și iarăși prevăzând că înfiorătorul acest rău va să aducă pe norodul acestei țări la cea mai mare demoralizație și sleire, dacă Înălțimea Voastră ca Domn și Stăpânitor, ca ocrotitorul, apărătorul și sprijinitorul legii nu veți binevoi a pune stavilă mărginitoare înfricoșatului acestui rău“. Concret, mitropolitul cere suspendarea proceselor de divorț pe o perioadă de un an: „în curgerea unui an, până la viitoarea sesie, să nu se sloboadă nicidecum cărți de despărțenie“.

16

1914. În această zi de luni, doamna Henriette Caillaux, istoric de artă, a doua soție a ministrului francez de Finanțe Joseph Caillaux, așteaptă o vreme la ușa directorului ziarului *Le Figaro*, Gaston Calmette, apoi, când este invitată, intră în biroul acestuia și slobozeste în el șase gloanțe, dintr-un revolver pitit în manșon. Henriette este la capătul răbdării. De mai bine de patru luni, publicația, sub semnătura directorului ei, duce o tenace campanie sub centură (138 de articole, spune ea) contra soțului ei, care, pentru echilibrarea bugetului, lucrează la o reformă a impozitului progresiv pe venit, dublându-l, de fapt. La 10 martie Calmette a început să publice corespondența intimă dintre Caillaux și fosta soție, din care actuala, Henriette, în calitatea ei de amantă pe atunci, nu iese prea bine. Iar ea știe că Joseph se tot gândea de câteva zile cum ar putea „să-i închidă gura“ acestui Calmette. Așa că se decide să rezolve cazul, nu înainte de a-și respecta, în aceeași zi, ora la manichiură, la coafor, la dentist, unde își ia și următoarea programare. Henriette va ieși liberă din Palatul de Justiție, achitată pentru crimă, patru luni mai târziu, chiar în preajma izbucnirii Primului Război Mondial, 28 iulie, ziua atentatului de la Sarajevo.

22

1429. „Faceți voia Celui de sus. Predați Fecioarei, care este aici trimisa Domnului, cheile tuturor măndrelor orașe pe care le-ați cucerit și le-ați prădat în Franța“ așa își începe Ioana d'Arc scrisoarea amenințătoare adresată regelui Angliei. Este un ultimatum, lansat în numele lui Dumnezeu, de cea convinsă că avea misiunea de a-i alunga pe englezi din întreaga Franță. În procesul de la Rouen, din 1431, judecătorii Ioanei vor face din această misivă, aproape fără niciun comentariu, articolul XXII din actul de acuzare.

26

1328. Cneazul Moscovei Ivan Danilovici, poreclit Kalita, „Sac de bani“ (1328 – 1341), întotdeauna atent să aibă bune relații cu Hoarda de Aur (după unele surse, ar fi făcut șase vizite hanului), primește însărcinarea de a aduna tributul pentru han de la alți cneji ruși. Ivan Kalita (Ivan Turbincă), în care căpetenia mongolă are mare încredere, va rămâne în istorie ca un cneaz econom, înzestrat cu talent financiar și administrativ, preocupat să cumpere pământuri de la alți cneji, pentru a mări teritoriul statului său. Pe lângă Vladimir, și Tverul, Pskovul, Novgorodul, Riazanul, Ugliciul, Galiciul ajung sub influența marelui cneaz al Moscovei, grație politicii abile a lui Ivan Kalita, care face din Moscova capitala religioasă a Rusiei. După căderea Kievului, mitropolitul Petru „al Kievului și al întregii Rusii“, care murise în timp ce se afla la Moscova, a fost canonizat, mormântul lui conferind Moscovei statutul de oraș sfânt. În plus, marele cneaz l-a convins pe succesorul acestuia, Theognost, să se stabilească la Moscova, devenit centrul spiritual al Rusiei. Copiii lui Ivan Kalita, rezultați din cele două căsătorii, cu Uliana și Elena, între care Simeon cel Mândru (1341 – 1353), care i-a urmat, vor continua politica tatălui, adică strânse legături cu Hoarda de Aur (Simeon a fost de cinci ori la han), întru extinderea și stabilitatea teritoriilor statului moscovit.

litate, multor români, știind că nu-i vor da curs. Curând a devenit clar că prietenia lor nu era una simplă, ei sperând că mă voi deda cu ei la o prietenie mult mai complicată. Le-am făcut cafeaua promisă și am antamat o conversație oarecare, întrebându-mă cum să pun capăt vizitei lor atât de incomode. Mi-a venit în minte că pot rapid delimita teritoriul naturii mele, declarând că trebuie să verific dacă Charlotte și-a făcut bagajul, așa că le-am propus să le fac cunoștință cu fiica mea. Este clar că nu fuseseră informați suficient despre mine, fiindcă au fost total surprinși să audă cuvântul „fiică”. Băieții cei dragălași au luat-o iute spre ușă, fără să-și mai bea cafeaua. Fiica mea n-a mai avut plăcerea să facă cunoștință cu ei și nici eu n-am mai avut plăcerea să-i văd vreodată.

Acestea erau jocuri de rutină ale Securității, de care eram perfect pregătit

În două ipostaze (și în p. 69) surprinse de filajul Securității
(fotografiile ne-au fost puse la dispoziție de domnul Vadim Guzun)

să mă feresc. Au fost și ocazii în care a trebuit să protejiez români nevinovați, naivi uneori. Într-o seară de decembrie mă uitam prin cărți într-un anticariat de pe Ștefan cel Mare, spre Dorobanți. Mai fusesem aici și anticarul știa interesul meu pentru istoria României. De aceea s-a oferit să-mi facă

cunoștință cu un alt client, care avea și de vânzare cărți de istorie. M-am întâlnit cu domnul și, după ce am stat puțin de vorbă, el m-a invitat acasă, în apartamentul lui tapetat cu cărți, într-un bloc de pe Dorobanți. Mi-a făcut un ceai și am început să discutăm despre cărți. Am observat pe biroul lui fotografia unui bărbat în uniformă albă, de vară, a unui ofițer de marină. Era, cum mi-a spus gazda mea, fratele lui, ofițer în marina comercială a României, dar dispăruse pe mare. Fără să mă gândesc, am spus că și eu am fost ofițer de marină. Vedeai bine, după accent, că sunt străin și i s-a părut că limba mea maternă trebuie să fie germanică. M-a întrebat, natural, dacă era vorba de marina Germaniei de Est, Germania comunistă. I-am răspuns: „Credeți-mă, domnule, mai bine să nu știți.” Eram în casa lui, mă servise cu ceai, exclamația mea bruscă părea un răspuns total nepoliticos la

Notă a Serviciului III (Contraspionaj) din Inspectoratul Județean Cluj al Ministerului de Interne către Direcția a III-a privind vizita lui Ernest Latham.

Este de remarcat că și la 28 mai 1985, aflându-se la Cluj-Napoca, în perioada deschiderii expoziției americane „Teatrul american azi”, diplomatul E. LATHAM a vizitat magazinul „Consignația” și a intrat la Librăria Universității, de unde a cumpărat mai multe cărți.

Față de această situație, în viitor, măsurile noastre vor viza o mai bună controlare, inclusiv cu aparatură tehnică, a activității pe care o va desfășura în librăria respectivă, în vederea depistării unei eventuale legături impersonale.

Dintre persoanele cu care a luat contact diplomatul american numai RADU BĂDILĂ, secretarul literar al Teatrului Național, a fost într-o vizită de documentare în S.U.A. În dimineața sosirii la aeroport, în timp ce cei doi americani luau micul dejun la restaurantul „Continental”, a intrat în sală LIVIU MAIOR, conferențiar la Facultatea de Istorie, fost lector în S.U.A., dar care nu a luat legătura cu ei, căutându-l pe șeful localului.

Împreună cu Kiki Munshi

Uneori atenția Securității era cusută cu ață albă sau era chiar amuzantă. De exemplu, ne-am dus la munte într-un weekend. Când ne-am întors duminică acasă, în Strada Plantelor, în dormitorul fiicei mele, pe jos, erau chiștoace de țigări, greu de imaginat să fi fost aruncate de o fetiță care nu împlinise șapte ani – un memento, dacă

mai era nevoie, că în România Securitatea era ubicuă.

Nu mai puțin amuzant a fost un incident petrecut la mine la birou, în timp ce aveam o întâlnire de lucru cu asistenta mea Kiki Munshi. Garda m-a sunat să-mi spună că la intrare s-a prezentat o femeie care vrea să vorbească cu atașatul cultural. Am coborât și am adus-o sus în birou. Era o tânără atrăgătoare, care mi-a spus că dorește să-i scrie filosofului Mircea Eliade. Aveam *Who's Who*

in America și m-am dus la raft să-i dau adresa profesorului. Când m-am întors, tânăra a scos din geantă un plic mare și a schimbat vorba. Voia acum să-i spun ce părere am despre șansa ei de a face modeling în Statele Unite. În sprijinul întrebării, a scos din plic mai multe poze cu ea, nud, zben-guindu-se undeva pe o plajă, imagini care au făcut-o pe

Kiki Munshi să roșească la față ca sfecla. După ce am acordat fotografiilor atenția cuvenită, am tras concluzia că tânăra era calificată pentru cel puțin două alte profesii pe lângă modeling, dar secția culturală a ambasadei nu era locul potrivit pentru a explora opțiunile respective. Am condus-o jos pe scări și am lăsat-o la ușa Consulatului, unde să se intereseze de viză și angajări în Statele Unite.

Dată fiind nereușita încercării, Securitatea și-a îndreptat eforturile în altă direcție. Într-o sâmbătă dimineața, când eu și Charlotte ne făceam bagajul să plecăm la Timișul de Jos, unde ambasada avea o vilă, cineva a sunat la ușă. Când am deschis, doi tineri, cu care stă-tusem de vorbă la Biblioteca Americană la un eveniment recent, au pășit, siguri de ei, înăuntru. Îi luasem drept prieteni, le-am dat cartea mea de vizită și i-am poftit să treacă pe la mine la o cafea, invitație pe care o făceam, din amabi-

08.11.1984

Plan de măsuri în D.U.I. „Lascu“

[...] 3) Din semnalările organului operativ, cât și ale unor surse de informare a rezultat că diplomatul „LASCU“ se folosește în activitatea sa de spionaj de metoda vizitării unor librării și mai ales anticariate, metodă folosită și de o parte din predecesorii săi.

Recent „LASCU“ a vizitat în condiții foarte suspecte anticariatul din Calea Moșilor, rămânând singur într-o încăpere a anticariatului mai mult de o jumătate de oră, fiind

asigurat la intrare de diplomata „MELANIA“, semnalată cu comportament suspect și dând dovadă de neliniște pe perioada între-gii acțiuni. Din analiza datelor rezultă că „LASCU“ folosește anticariatele pentru legături în sistemul de obținere de informații.

Pentru documentarea activității sale și depistarea trădătorilor din rândul cetățenilor români se vor lua măsuri de supraveghere strictă a activității diplomatului, cât și a cetățenilor români care vizitează anticariatul la scurt timp după plecarea diplomatului și care au comportări suspecte.

Va fi verificată și luată în lucru vânză-toarea de la anticariatul respectiv.

POETUL VASILE VOICULESCU ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Medicul și poetul Vasile Voiculescu a făcut parte, alături de Alexandru Mironescu, Paul Sterian, Anton Dumitriu, Olga Greceanu, Alexandru Elian, Ștefan Todirașcu, Paul Constantinescu, Ion Marin Sadoveanu, Gheorghe Dabija etc., din grupul mirenilor care participau la întâlnirile Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim.

Viața acestuia este destul de cunoscută în liniile sale principale, regăsindu-se și în cărțile care i-au apărut. Vom insista pe viața sa duhovnicească și pe fapte mai puțin cunoscute. Mărturiile confrăților întru căutarea isihiei sunt cele mai prețioase, întrucât aceștia îl cunoșteau și îl înțelegeau cel mai bine pe marele poet mistic Vasile Voiculescu.

Și-a dorit să fie preot

Una dintre problemele biografice este chiar nașterea, căci Vasile Voiculescu s-a născut în realitate, conform mărturiilor surorilor sale mai mari, Maria și Ana, în noaptea de 24/25 octombrie 1884 (în ajunul sărbătorii Sf. Parascheva, adică 12/13 octombrie pe stil vechi), dar a fost înregistrat în acte abia la 27 noiembrie 1884, cu numele Vasile Costache Voicu. Cercetătoarea Roxana Sorescu, care este principalul editor al operei lui Vasile Voiculescu, precizează că prietenii îl numeau simplu „doctorul”, iar pseudonimul cu care a semnat V. Voiculescu a fost înregistrat și în actele de identitate ale „medicului fără de arginți” în anul 1950. Locul nașterii este localitatea Pârscov (Buzău), într-o casă de țărani a căror familie număra șapte copii. Tatăl lui Vasile Voiculescu a fost oier și negustor.

Fire smerită, Vasile Voiculescu va fi întreaga viață un căutător și trăitor retras. Crede din

copilărie în Dumnezeu și a intenționat chiar să se facă preot, așa cum relatează peste ani într-o confesiune autobiografică: „Cel mai plăcut joc al meu a fost de-a biserica. Nu o maimuțareală și nici o batjocură, ci o reală și sinceră practică copilărească a marilor mistere. Puteam să ne jucăm de-a orice altceva; de ce numaidecât să botezăm mieii priori din curte? Sub un nuc imens aveam biserica, și altarul după niște perdele. Clopotele ne erau crengile. Însăși mama consimțea să vie uneori la slujba mea și să mă asculte. Pe atunci se scoteau pui de pasăre cu sutele. Și mureau foarte mulți... Credeți că a pierit vreunul necreștinește, fără slujba înmormântării și neîngropat?”.

Fiindcă începe să citească încă de la cinci ani, una dintre primele lecturi care l-au marcat a fost din Viețile Sfinților. Ulterior, Biblia a devenit cartea sa de căpătâi: „Sfinții mei favo-

ospitalitatea lui, ceea ce l-a derutat cu totul. După câteva clipe, dându-și seama de motiv, un zâmbet larg i s-a așternut pe față și a spus, simplu: „Mulțumesc!“ Astfel l-am lăsat în situația comodă să poată nega, plauzibil, în caz că aș fi fost urmărit, și nu în situația evident problematică cum că ar fi știut că a adus în

sitațiile erau ambianța cea mai naturală pentru un atașat cultural. Dincolo de interesul și afecțiunea mea pentru cărți, curând după ce mi-am început munca în România, a apărut și un al doilea motiv puternic pentru mine să colecționez cărți. Mi-a devenit clar că regimul era pus pe eliminări radicale mai ales

în privința istoriei țării, dar și a culturii românești în general. De exemplu, cei 80 de ani buni ai monarhiei Hohenzollern-Sigmaringen erau aproape complet eliminați ori distorsionați. Rolul lui Carol I în crearea statului modern român era total trecut sub tăcere, ca și eroismul regelui Mihai I în retragerea României din alianța cu

meu era să le scot din România și să le plasez într-o instituție americană care să le facă accesibile publicului. Vreau să precizez că nu mă văd în postura măreață a unei Ioane d'Arc, în fruntea armatei adevărului și integrității, spre apărarea culturii române, dar este îndreptățit să spun că am făcut efortul de a mă afla în rândurile acestei armate.

Pe scurt, piața cărților de anticariat se afla sub control guvernamental. Volumele pe care oamenii doreau să le vândă erau mai întâi adunate într-un depozit central, unde se examina acceptabilitatea lor, după care volumele aprobate luau calea diverselor anticariate din oraș. La depozit, fotografiile cu problemă erau extrase și pasajele neconvenabile se înnegeau. Când intervenții simple de acest gen nu erau suficiente, volumul se retrăgea din circulație și dispărea undeva, în gaura neagră ideologică. Evident că planul meu, pentru a reuși să fac rost de cărțile periclitare, era să mă infiltrez în punctul de gătuire, la depozit. Ceea ce am și făcut, la un depozit de lângă Hotel „Union“. Treceam pe acolo o dată la câteva zile și vedeam materiale sortite să piară în gaura neagră. Aranjamentul era prea bun ca să dureze. După vreo două luni, am primit un mesaj de la depozit să nu mai vin. Presupun că Securitatea m-a urmărit într-o zi până la depozit și a hotărât să-mi răstoarne carul bibliofil.

(Va urma)

casă, nepermis, un diplomat și ofițer american în marina militară, ceea ce putea să-i complice viața atât de mult. Am cumpărat câteva cărți de la el. Spre regretul meu și, sunt sigur, ușurarea lui, nu ne-am mai văzut niciodată.

Dragostea mea pentru librării și anticariate de toate felurile și orele nevinovate pe care le petreceam în prăvăliile de cărți ori cercetându-le vitrinele au atras în mod special atenția și speculațiile Securității. De ce, n-am înțeles niciodată. Aș zice că librăriile ori anticariatele, ca și bibliotecile, teatrele, univer-

puterile Axei. Am în biblioteca mea volume din care fotografiile familiei regale au fost răzuite și numele interzise înnegrite. Ca diplomat, eram în poziția de a păstra și proteja elemente ale patrimoniului național, așteptând vremuri mai bune. În circumstanțele date, n-aveam altceva de făcut decât să încerc, pe cât se poate, să contracarez eforturile oficiale antiintelectuale, utilizând oportunitățile oferite de profesiunea mea. Printre cărți eram acasă și am început să achiziționez volume pe teme românești considerate inacceptabile după standardele oficiale. Scopul

sionale, dar și mediatizării – ținea deja conferințe la Radio pe teme medicale –, a ales să fie aproape de oamenii cei mai simpli, fără a le lua bani, fapt care se petrecea și după ieșirea la pensie, când o ducea foarte greu financiar. Iată motivele pentru care a fost numit „doctorul fără de arginți”.

Vasile Voiculescu și soția, Marioara Mitescu

A refuzat colaborarea cu noul regim

După ce a debutat cu poezie în revista *Convorbiri literare* (1912), V. Voiculescu, scrie numeroase povestiri și nuvele de inspirație folclorică și magică, dată fiind ascendența sa țărănească. Va publica poezie și proză în principalele reviste culturale ale țării. Este premiat. Spre exemplu, în anul 1928 a primit premiul Societății Scriitorilor Români pentru volumul *Poeme cu îngeri*, iar în anul 1941 primește Premiul Național pentru Poezie.

Este o evidență că un om care nu este dedicat lui Hristos cu întreaga sa ființă nici nu ar fi putut scrie unele dintre cele mai frumoase și valoroase poezii mistice ale literaturii noastre creștine, cum sunt cele ale lui V. Voiculescu. O altă dovadă a dedicației sale creștine este aceea că după moartea timpurie a soției (1946), conform mărturiei fiicei poetului, Gabriela Defour-Voiculescu, Vasile Voiculescu a intenționat să intre în monahism, dar a renunțat în urma presiunilor familiei.

comuniste, se va reîntâlni cu prietenii săi în diverse locuințe, la Alexandru Mironescu, în special.

Tot lui Alexandru Mironescu i se datorează o altă prețioasă mărturie referitoare la rafinamentul și profunzimea căutării duhovnicești pe care o avea Vasile Voiculescu: „(20.III.1968) Miercuri. În vremea Postului Mare, Miercurea și Vinerea, dimineața, se oficiază una dintre cele mai tainice slujbe ale Bisericii, așa-numita *Liturghie înainte sfîșită*, cu citiri din *Psalmi* și din *Cartea Facerii*. Liturghie cu semnificative tăceri, cu înge-nunchieri meditative încărcate de taina misterului covârșitor. De Liturghia aceasta e cazul să spun – foarte, foarte mulți creștini intelectuali habar nu au. Doctorul Voiculescu o avea mult la inimă, această inițiativă și concentrată Liturghie, și ani de zile am participat împreună la ea. El m-a dus

la câteva biserici unde erau preoți bătrâni care o slujeau cu detalii de ritual care îl emoționau cu deosebire, căci el avea probleme speciale în legătură cu această liturghie suprasaturată de mister. De atunci mă însoțește un soi de prezență a lui în afecțiune și aducere-aminte”.

Poetul și părintele Gala Galaction (dreapta)

riți, afară de arhangheli, îndeosebi focosul Mihail, sfinții mei au fost Avram și Iacob; am dormit cu ei cu capul pe piatră și am așteptat sub agudul din fundul grădinii îngerul pentru luptă. Am ciulit urechea ca să aud glasul Domnului, ca Samuel. Am luptat împotriva filistenilor ca Samson, am cântat cu David păzind oi și am plâns cu profeții“.

Conștient de vocația sa literară, V. Voiculescu începe Facultatea de Litere și Filosofie la Universitatea București, dar în urma presiunilor familiei renunță după un an și urmează

aristocrate și ajunge să-i trateze chiar pe membrii Casei Regale. Deoarece participase ca doctor la campania militară din Bulgaria (1913), a fost decorat cu medalia „Avântul țării“. Mai

târziu, fiind șef al spitalului de ră-

niți din Bârlad, transformat în spital de contagioși, dă dovadă de un devotament și de spirit de sacrificiu ieșite din comun în timpul Primului Război Mondial: fiind el însuși bolnav de tifos exantematic, de febră tifoidă și de icter, alege să continue munca, alături de bolnavi, refuzând concediul fapte pentru care a fost decorat cu „Steaua României“.

Căutarea spirituală a impregnat întreaga viață a doctorului Vasile Voiculescu, care considera că „medicul trebuie să fie profund recunoscător pacientului, care i-a prilejuit să facă o faptă bună“ (conform prietenului său dr. Constantin Daniel). Devenit foarte cunoscut, mai ales grație succeselor profe-

Coperta Antologiei de poezie mistică

Manuscrisul Rugăciunii pentru călătorie la locul inimii, de Vasile Voiculescu

medicina. Natura sa simplă, țărănească, dar și mistică, totodată, îl determină să respingă disecțiile la care era obligat să ia parte în facultate. Întreaga viață va fi apropiat mai degrabă de medicina naturistă, chiar dacă specializarea sa va fi medicina internă, igiena și epidemiologia. Ba chiar V. Voiculescu va fi autorul unei cărți cu remedii naturiste, puțin cunoscută astăzi, intitulată *Toate leacurile la îndemână* (Editura Fundației Regale). Termină medicina în anul 1910 și tot atunci se căsătorește cu Marioara Miteșcu, ea însăși studentă la medicină, cu care va avea cinci copii. V. Voiculescu va cutreiera ca medic prin mai multe sate din Ilfov. Ulterior, fiind un doctor foarte bun, este chemat în mediile

Poetul (stânga) împreună cu Antonie Plămădeală (în centru) și părintele Andrei Scrima

Deși apreciat de Carol al II-lea, în vremea căruia a condus Fundațiile Regale, Dimitrie Gusti era urmărit de structurile informative ale statului. Nu a avut de suferit în vremea regimului lui Ion Antonescu, dar nu i s-a permis să dea curs unei invitații venite din S.U.A. pentru a preda cursuri de sociologie.

Din 1948, Securitatea îi deschide dosar de urmărire informativă.

DIMITRIE GUSTI SUPRAVEGHEAT DE TREI DICTATURI

Dr. IOAN C. POPA

● Are o puternică organizație cu caracter subversiv, informație neverificată ● Exclus din Academie ● De ce nu a rămas în străinătate ● Petru Groza îi trimite memoriul la dosarul de urmărire ● Alungat din propria casă ● Este un nemulțumit ● Obiectivul decedat, se păstrează în evidența elementelor dușmănoase

„Probele“ erau însă insuficiente, trebuia găsit ceva grav și de actualitate stringentă pentru a motiva măsurile de represiune.

La 17 martie 1948, „organele“ fabricau o scurtă „Notă Informativă“, cu următorul conținut: „Din sursă neverificată suntem informați că profesorul Dumitru Gusti, curând întors din America, astăzi președintele Institutului Social Român, are o puternică organizație cu caracter subversiv [s.n.], în întrunirile și ședințele ținute chiar în sediul Institutului. Informatorul nostru urmează ca în cursul acestei săptămâni să fie prezentat prof. Gusti, urmând apoi a reveni cu detalii.

Sursa. I.S.C.“.

În decurs de zece zile, Nota menționată, calificată „secret“, cu nr. 070732/18 martie 1948 și parafată cu ștampila

„Direcția Generală a Siguranței Statului – Direcția Informațiilor“, a trecut pe la mai multe eșaloane, care au pus ordine rezolutive de genul „urmărește“ sau „se întocmește dosar special“.

Exclus din Academie, savantul concepe, la jumătatea lunii iunie 1948, un Memoriu, pe care îl adresează cu încredere și speranță președintelui Consiliului de Miniștri, dr. Petru Groza. Pe parcursul celor patru pagini dactilo, D. Gusti se străduiește să demonstreze, cu fapte concrete, meritele sale incontestabile puse în slujba națiunii, în special prin cercetările monografice întreprinse asupra lumii satelor, a țărănimii, aceeași categorie socială atât

de năpăstuită din vremuri străvechi. În timpul regimului legionar și al celui antonescian, menționa în continuare savantul, „am suferit toate rigorile dezlănțuite de ele, fiind declarat dușman al lor“. De asemenea, D. Gusti ține să explice cu lux de amănunte motivele deplasării sale în S.U.A., la Adunarea Generală a O.N.U., unde reușise să pună bazele unui Institut Social al Națiunilor, după un concept românesc. „Deși am fost deseori invitat să rămân în New York, [...] fiind profund legat de poporul în mijlocul căruia am trăit, m-am reîntors în țară. A fost, cred, un sincer omagiu de încredere și prețuire pe care l-am adus noului regim românesc

Chiar dacă nu a făcut explicit politică, fiind cu totul dedicat profesiei sale, scrierilor și căutărilor de ordin duhovnicesc, trebuie subliniat că Vasile Voiculescu și-a păstrat conștiința nepătată, refuzând orice colaborare cu regimul comunist. Iată una dintre

mărturii. Undeva, la începutul instalării comunismului, activiștii noului regim încercau să ajungă la sate folosindu-se și de scriitori, pe care-i cooptau în așa-numite șezători literare (puternic deformate ideologic). Răspunsul lui V. Voiculescu la o astfel de invitație a

fost foarte ferm: „Eu nu mă expun, nu sunt piesă de muzeu. Nu vreau să-mi etalez rănile, pentru că fiecare poezie este o rană a mea. Sunt prea multe și prea dureroase pentru a le arăta și altora... Nu iubesc niciun fel de spectacol. Sunt împotriva șezătorii, a războiului, și pentru singurătate!” (Virgil Carianopol, *Vasile Voiculescu*, revista *Steaua*, nr. 8/1967).

Din păcate, Vasile Voiculescu a fost arestat în noaptea de 4/5 august 1958 (cu o zi înainte de Sărbătoarea Schimbării la Față), în lotul Rugului Aprins, la 74 de ani. Suportă foarte greu ancheta, semnează, în urma presiunilor și bătăilor, acte în care „recunoaște” că ar fi fost legionar (fapt neadevărat), că ar fi avut activități împotriva noii orânduiri sociale ceea ce era o imensă minciună întrucât această uriașă personalitate a culturii și a Bisericii noastre nu greșise cu nimic, nici măcar din această perspectivă deformată a realității. Singurul său „păcat” era că participase alături de prietenii săi (părintele Daniil Sandu Tudor, Al. Mironescu, părintele Benedict Ghiuș – *Magazin istoric*, nr. 2/2018 –, Paul Sterian etc.) la întâlniri private în care discutau probleme de ordin cultural și duhovnicesc. Este eliberat în ziua de 2 mai 1962, fiind grav bolnav de tuberculoză lombară. Va mai trăi un an, până în aprilie 1963, trecând prin imense suferințe.

Experiența sa isihastă este adesea ilustrată în minunate versuri. Iată de ce Vasile Voiculescu va rămâne deopotrivă în cultura română și în Biserica noastră ortodoxă marele poet al Rugului Aprins. ■

Fotografia poetului în dosarul de la Securitate

Prizonierul

Uneori, calcă cineva în inima mea,
Calcă aprins, parcă s-o ia.
O măsoară în jos și-n sus.
Eu tac, ascult, adast supus:
O fi boala, o fi moartea
Nu mă răzvrătesc, asta mi-e partea.
Mă doare, dar nu mi-e frică
Numai inima se face mică, mică...
Într-o noapte pașii largi, tot mai largi...
– Domol, inimă, că te spargi.
Strig la ea – ești nebună?
Ea-mi bate-n urechi să-mi spună:
– Omule, scoală, este El!
– Care El? Cine? Stai nițel!
El, Domnul, găfăie ea,
Ne măsoară cu pas de stea...
Eu dintr-o dată-mi încordez tăria
Cataractă mă inundă bucuria:
– Oho, Te-am prins, Doamne, nu mai
scapi, Te țin prizonier...
– „Bine, zâmbi El, ține-Mă o clipă”
– Ah, gemui, pier...
O clipă, inima mi se făcuse Cer.

A.R.L.U.S., mi-a povestit în mai multe rânduri ce a văzut. Despre banchete, câtă atenție li s-a acordat, despre vizita la Institutul Marx – Engels, aspectul Moscovei, Leningradului. Cu umor, dar niciodată dușmănos”.

Așadar, „organele” continuau să caute cu asiduitate eventuale noi dovezi de culpabilizare a profesorului Gusti, folosind orice ocazie din anchetarea unora dintre cunoștii sau foștii săi colaboratori. În 1950, D. Gusti încă mai credea că își va putea recăpăta liniștea și demnitatea, grav încălcate de noul regim. Situația nu doar că nu s-a ameliorat, dar chiar s-a agravat. Dintr-o Notă întocmită de organe (nr. 141/27 mai 1950) aflăm că profesorul D. Gusti a fost plasat cu „domiciliu forțat” și pus sub paza a doi agenți. „Profesorul Dim. Gusti pretinde că Guvernul a interpretat greșit când l-a trecut în categoria oamenilor politici ca «ostili regimului», deoarece el nu a făcut și nu face niciun fel de politică, fiind în același timp primul care a creat A.R.L.U.S. în țară. În acest sens a intervenit prin soția sa la cumnatul său, anume Mitileanu [Miletineanu – n.n.], care este președintele Comisiunii de Standardizare, pentru a i se ridica restricția la care este supus prin domiciliu forțat și paza a doi agenți în jurul său. După câte s-a aflat, Mitileanu nu vrea să facă nicio intervenție, susținând că, dacă se dovedește absolută nevinovăție, toate restricțiile la care este supus vor fi ridicate și el se va bucura de toată libertatea. De altfel a arătat sorei sale, prin mama ei, că tov. ministru TEOHARI GEORGESCU s-a interesat de «ca-

zul Gusti» și că aceasta se va rezolva cât de curând”.

Pe baza unor informații suplimentare, la 8 iunie 1950, organele întocmesc o „Notă Informativă” în care consemnează noile evoluții în caz. „După ce i s-a ridicat măsurile de domiciliu forțat, prof. Gusti Dumitru, în ziua de 22 mai a.c., însoțit de dr. Leonida a fost la Institutul Dr. PARHON, pentru diferite analize medicale, fiind bolnav. În discuțiile cu dr. prof. Parhon, prof. Gusti i-a împărtășit satisfacția că «măsurile polițienești» împotriva sa au fost ridicate.

Dr. Parhon nu-și poate explica de ce au fost necesare aceste măsuri, el cunoscând pe prof. Gusti de ani de zile și cu care este prieten foarte bun, fiind sprijinit de acesta în fața persecuțiilor la care a fost supus de regimurile reacționare.

Acum prof. Gusti vrea să se adreseze tov. ministru TEOHARI GEORGESCU printr-o cerere, pentru a i se restitui un geamantan ce a fost ridicat de

organele de Securitate pentru cercetări, precum și un anumit material printre care trei rol-filme, reprezentând munca monografică în satul Șanț din Ardeal și o serie de fotografii familiare făcute la expoziția din Paris și New York.

În ceea ce privește felul cum s-au comportat organele de miliție, prof. Gusti arată că nu are nimic de reproșat, deoarece s-au purtat frumos cu el”.

Nota mai poartă o rezoluție „Dosar Diverse”, datată 1 iulie 1950 și semnată indescifrabil de o persoană cu gradul de locotenent-major.

Se pare că aducerea „cazului Gusti” în atenția ministrului de Interne Teohari Georgescu, unul dintre oamenii puternici ai zilei care, până la intrarea în dizgrație în 1952, cumula funcțiile de membru al Biroului Politic și al Secretariatului C.C. al P.C.R./P.M.R. și pe cea de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, precum și prietenia exprimată de dr. C.I. Parhon (care în perioada aprilie 1948 – iunie 1952 a fost și președinte al Pre-

Inaugurarea noului local al Institutului Academic român din Roma; de la stânga la dreapta: Benito Mussolini, prim-ministrul Italiei (cu jobenul pe cap), Emil Panaitescu, directorul Institutului, D. Gusti, ministrul Instrucției Publice, și Stelian Popescu, directorul ziarului Universul

și guvernului prezidat de d-voastră.”

În fine, Gusti nu uita să amintească și de vizita în U.R.S.S., și de faptul că și-a exprimat public impresiile, scriind (în *Adevărul* din 26 octombrie 1946) că acolo se profilează „ imaginea unei noi civilizații ”.

„Mult stimatul” președinte al Consiliului de Miniștri nici măcar nu i-a răspuns. În schimb, a dat dispoziție șefului de cabinet să transmită memoriul, cu o adresă din 18 iunie 1948, lui Marin Jianu, adjunct al ministrului de Interne, în care se preciza: „Domnul prim-ministru doarește ca memoriul alăturat al profesorului D. Gusti să fie atașat ca material documentar la dosarul numitului”.

Adresa poartă patru ordine rezolutive, primul semnat, la 21 iunie 1948, de Marin Jianu: „Se va păstra la dosarul personal al profesorului Gusti”. Ultimul ordin, semnat indescifrabil la 23 iunie 1948, consemnează sec: „la dosarul personal al prof. Gusti”.

Lucrurile au căpătat rapid o turnură dramatică: exclus din Academie, profesorul Gusti este izgonit și din propria locuință și lăsat fără

Dimitrie Gusti
cu tineri căsătoriți, 1935

mijloace de întreținere. Despre situația lui din acei ani aflăm din dosarul de anchetă al unuia dintre elevii săi favoriți, Anton Golopenția, fost director general al Institutului Central de Statistică, arestat în ianuarie 1950 în „procesul Pătrășcanu!”. Într-o declarație dată în fața organelor, la 10 aprilie 1950, acesta menționa: „Profesorul D. Gusti e un *ne-mulțumit* [cuvânt subliniat de anchetator]. Pensiunea lui și a soției lui nu-i ajung spre a face față cheltuielilor lunare.

Este nevoit să vândă cărți, mobilier, îmbrăcăminte. Scos din Academie și după desființarea Institutului Social, n-are unde se manifesta și-și pare condamnat la arest la domiciliu [...] Știindu-și vârsta (70 ani) și boala de inimă, profesorul Gusti este foarte precaut în conversații [...] Din același motiv se ferește de relațiile cu diplomați străini, de când nu mai face parte din Academie, adică din 1948. Faptul că împrejurările nu-i îngăduiesc să dea urmare invitațiilor la diferite Congrese internaționale pe care le primește constituie unul din motivele lui speciale de mahnire. În vara trecută a prezentat Președinției (d-lui președinte P. Groza) invitația personală, pe care a primit-o de la UNESCO, să participe la un Congres de sociologie de la Oslo și cele două reveniri stăruitoare, care i-au mai sosit, de vreme ce el a păstrat tăcerea. N-a primit autorizația de a participa”.

La cererea anchetatorilor, Anton Golopenția revine în ziua următoare (11 aprilie 1950) cu noi detalii despre profesorul Gusti și relațiile dintre ei: „Îl vizitam acasă la el, o dată pe lună sau o dată la două luni, dintr-un fel de pietate de elev. Era preocupat după 23 August 1944 de Academie, Institutul Social și de Asociația Româno – Americană al cărei președinte era d. președinte Parhon [președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale – n.n.], fiind vicepreședinte... După vizita sa la Moscova la (bi)centenarul Academiei sovietice, la care a participat ca președinte al Academiei și vicepreședinte

Cu săteni din Nereju, Vrancea

BĂTĂLIA DE LA LISSA

DORINA MIHALCEA

În 2016, când plaja din golful Stiniva de pe Vis (în italiană, Lissa), una dintre cele mai îndepărtate insule populate aparținând Croației, a fost votată drept cea mai bună alegere pentru vacanță, probabil puțini știau câtă istorie se ascunde în spatele aceluia peisaj aproape neatins de amprenta modernității.

● Visul lui Napoleon se împiedica de o micuță insulă dalmată ● Un căpitan francez capturat de mai multe ori de englezi ● Fantoma lui Nelson ● Un bilanț tragic pentru ambele tabere

Cu două veacuri în urmă, micuța insulă din Marea Adriatică (aproximativ 90 km²) a fost martora tăcută a două confruntări navale ce au adus față în față cele mai importante forțe ale continentului european. Într-un prim episod, un francez și un englez se vor bate până la moarte. Era luna martie a anului 1811...

Posesiune britanică din 1807 și, câțiva ani mai târziu, bază a unei mici flote (1810), ce le-a servit foarte bine și corsarilor englezi, decizi să pună câte piedici reușeau comerțului maritim al mării rivale Franța, Lissa devenise, pentru un Napoleon aflat aproape la apogeul puterii, un adevărat ghimpe în coaste.

Imperiul său care se întindea de la gurile Elbei și până la Tiberiu ajunsese să numere 130 de departamente, cu 44 milioane de suflete. Ca rege al Italiei (din martie 1805), Bonaparte stăpânea și alte 24 de departamente și șapte provincii ilire. Dar totul se putea prăbuși rapid, dacă îngâmfații englezi reușeau să scape neînfrânți, atât pe uscat, cât și pe ape. Un gând

nu-i mai dădea pace împăratului: să le ruineze comerțul, lăsându-i pe britanici să se sufocă în propria insulă. Se născuse astfel blocada continentală instaurată prin decretele date la Berlin (noiembrie 1806) și la Milano (noiembrie și decembrie 1807). Și, pentru a-i spori eficacitatea, insula Lissa, bastionul cel mai avansat din arhipelagul dalmat, devenea extrem de importantă.

Spre sfârșitul anului 1810, Napoleon a ordonat ocuparea insulei. Și, pentru a avea un bun punct de pornire, a stabilit ca una dintre diviziile navale din Veneția să preia operațiunile și să stabilească o bază franceză pe insulă. Ministrul Forțelor Maritime, Denis Decrès (1761 – 1820), l-a pus pe căpitanul Bernard Dubourdieu la dispoziția prințului Eugen, viceregele Italiei (1805 – 1814). Era 18 octombrie 1810.

Experimentatul marinar, acum aproape de 40 de ani (se născuse în 1773), înfruntase încă

zidiului Marii Adunări Naționale) au avut un anumit rol în temperarea zelului anchetatorilor. Așa se poate explica lunga tăcere care se instalează în legătură cu situația profesorului. La dosarul său nu se mai regăsesc alte materiale până în 1961, când acesta a fost clasat, la aproape șase ani după moarte.

Ceea ce nu înseamnă că anii 1951 – 1955 au fost mai buni pentru soarta savantului. Complet izolat, bolnav și sărac, alungat din propria locuință (proprietate personală, construită după modelul casei de la Weimar a lui Goethe), departe de bibliotecă și cărțile sale, Dimitrie Gusti are totuși puterea de a scrie, în ultimii doi ani de viață, o voluminoasă autobiografie (intitulată *Autosociologia unei vieți. 1880 – 1955*), pe care o lasă în manuscris. Publicată pentru prima dată în 1971, la Editura Academiei R.S.R., cu o serie de intervenții ale cenzurii, autobiografia reprezintă o ultimă încercare a savantului de a se justifica

Hotărârea de clasare a dosarului

în fața istoriei și a conaționalilor care i-au rezervat un final de carieră atât de trist. „Nu vreau nici bani, nici onoruri, vreau să creez!”, scria el în introducere, după care adăuga: „Cine nu spune Ade-vărul, când cunoaște Ade-vărul, se face complicele minciunoșilor și falsificatorilor. Opera este Personalitatea. În opera ta trebuie să te cunoști. Opera devine însăși viață”.

În 1961, la 19 mai, un „lucrător operativ” cu gradul de

locotenent-major, din cadrul Direcției a II-a din Ministerul Afacerilor Interne, completează o Hotărâre de clasare a „dosarului de obiectiv (problemă) nr. 310”, întocmit pe numele profesorului Dimitrie Gusti, domiciliat în București, str. V. Roaită nr. 79, pentru motivul că a fost „președinte al Asociației pro-americane Y.M.C.A.”. Drept motive ale clasării dosarului, cuprinzând 92 de file, se invocă: „Depășire de vârstă, decedat”. La rubrica „Propuneri” se solicita scoaterea materialului de la dosarul de obiectiv (problemă) și clasarea lui la arhiva Serviciului „C”. Rubrica conținea precizarea: „cu menținerea individului în evidență sau scoaterea din evidență elementelor dușmănoase”. Lucrătorul operativ completează: „cu menținerea în evidență”. Așadar, la șase ani de la moartea sa, profesorul D. Gusti încă era menținut în evidență ca „element dușmănos”.

Ulterior, printr-o Notă a Serviciului „C” din M.A.I. (Secția I, Biroul 2) se confirmă clasarea dosarului de obiectiv nr. 310 al Direcției a II-a al „numitului Gusti Dumitru-Dimitrie, fost președinte al asociației pro-americane I.M.C.A.” și transferarea materialului (92 de file) în arhiva Serviciului „C” „spre păstrare și menținerea în evidență deoarece a decedat” (!)

După un deceniu, la sfârșitul anilor '70, opera sociologică a lui Dimitrie Gusti începe să fie publicată și recunoscută în România. Peste dosarul său de urmărire informativă și umilințele la care a fost supus în ultimii ani de viață s-a așternut o tăcere absolută. Până astăzi. ■

Așezați, de la dreapta la stânga: Ion Pella, Paul Gusti, Iancu Brezeanu, Gheorghe Carussi

falgar (21 octombrie 1805). Hoste a strâns rândurile, încurajându-și oamenii cu strigătul: „Să nu-l uităm pe Nelson!”, primit cu urale de echipajul ce-și amintea foarte bine în demnul nefericitului învingător dintr-una dintre cele mai cunoscute lupte navale din istorie: „Țara își dorește anihilarea totală a dușmanului, nu doar o victorie răsunătoare!”.

Studiind mai atent situația, căpitanul francez a descoperit că planul inițial nu avea cum să mai fie pus în aplicare. Linia britanică nu putea fi ruptă, căci ambarcațiunile erau poziționate foarte aproape una de alta. S-a decis să atace în forță cele două fregate *Amphion* și *Active*, bazându-se, oarecum, pe elementul surpriză. Numai că, odată ce operațiunea s-a declanșat, câteva șarje de tun au măturat puntea corăbiei *Favorite*, făcând ravagii printre soldații ce se pregăteau de abordaj. Și, din păcate, cea mai importantă pierdere – Dubourdieu însuși, ucis de un obuz. Cu câteva minute înainte de moarte, i-ar fi mărturisit, dezolat, colonelului Giffenga: „Doamne, ce zi frumoasă se arăta! Iar eu m-am grăbit așa de prosteste...”.

Trecuse puțin peste o oră de la începutul ostilităților. Căpitanul Antoine François Xavier de la Mare de Lamellerie a preluat comanda și, încăpățânat, a încercat din nou manevra lui Dubourdieu. *Amphion* scapă încă o dată, în schimb, de Lamellerie, împreună cu alți ofițeri ai primei fregate franceze, cad victime. Aproape de prânz, *Favorite* se adăpostește lângă coasta sud-estică a Lissei.

La cârmă ajunge colonelul Alexander Giffenga, un apropiat al prințului Eugen, ofițerul căruia i-ar fi revenit comanda garnizoanei franceze din Lissa, dacă operațiunile se terminau cu o victorie. Confruntarea continuă, iar forțele împăratului încasează lovitură după lovitură: căpitanul Jean-Alexandre Périodier (1767 – 1826, aflat la cârma corăbiei *Flore*) își pierde un braț; italianul de la conducerea navei *Bellone*, Duodo, este omorât. Însă dezastrul nu se termină aici: câteva ore mai târziu, fregata *Corona* cade în mâinile englezilor.

Ambarcațiunile lui Hoste se îndreaptă cu

Debutul confruntării...

fruntea unei mici trupe, de vreo 200 de suflete, Giffenga s-a îndreptat spre portul Sf. Gheorghe, inima insulei Lissa. Acolo, pune stăpânire pe o clădire mai răsărită și reușește chiar să cucerească o insulă învecinată Lesina (astăzi, Hvar).

Nici celelalte nave franceze nu au avut cum să scape iureșului britanic. Cu avarii importante, *Flore* și *Danaé* acostează în Lesina, unde sunt așteptate de corveta italiană *Corona*.

Bilanțul s-a dovedit dezastruos pentru forțele lui Napoleon: mai bine de 700 de oameni scoși din luptă (pe când, englezii nu înregistraseră decât 45 de morți și 145 de răniți), *Favorite* incendiată, *Flore* într-o stare deplorabilă, iar alte două ambarcațiuni italiene capturate.

Confruntarea a lăsat urme serioase și în tabăra adversă, Hoste (rănit, destul de serios, la rându-i) fiind conștient că nu mai putea continua vânătoarea. Într-un raport publicat la 14 martie consemna sec: „Avariile corăbiilor mele sunt extrem de serioase; nu cred că, în scurt timp, ele vor mai putea fi lăsate la apă!”. Poate tonul era puțin excesiv, dar William Hoste nu avea cum să nu țină cont de costurile uriașe pe care le presupunea continuarea luptei.

Cu toate că eșecul a ajuns imediat la urechile lui Napoleon, nu l-a afectat prea mult. Căci, după cum declarase în mai multe rânduri, „am ambarcațiuni, dar nu am o adevărată flotă!”. Și câteva zile mai târziu, la 20 martie, venea pe lume Napoléon François Charles Joseph Bonaparte, viitorul Napoleon al II-lea, regele Romei.

Încrâncenarea i-a marcat pe viață pe mulți

dintre supraviețuitori. Comandantul Phipps Hornby (1785 – 1867), aflat la bordul lui *Volage*, a mărturisit: „Am trăit mulți ani după bătălia de la Lissa, dar nicicând nu am mai resimțit asemenea momente la fel de glorioase și pasionante”. ■

... și sfârșitul, cu corabia *Favorite* incendiată

William Hoste (stânga) și Bernard Dubourdieu

din adolescență (de la 16 ani) vitregiile apelor și ale depărtărilor. În tulburii ani 1793 – 1801 a căzut de câteva ori în mâinile inamicului britanic (cel mai mult petrecând în captivitate 17 luni (1797 – 1799), mereu însă dovedind un spirit neînfricat.

Neîntâmpinând nicio opoziție (căci trupele britanice erau cantonate spre sud), la 24 octombrie 1810, Dubourdieu își trecea în cont prima victorie: forțase intrarea în portul principal al insulei Lissa, unde a debarcat soldați italieni care au avut ca obiectiv distrugerea depozitelor britanice și a zonelor de acostare, reușind chiar să facă destul de mulți prizonieri – 300. Majoritatea locuitorilor, speriați, s-au refugiat în zonele deluroase din împrejurimi. Dar mica invazie nu a durat decât vreo jumătate de zi, italienii retrăgându-se cu bogata pradă.

Și astfel a devenit comandantul diviziei franco-italiene a Veneției, compusă din șase ambarcațiuni importante – trei fregate franceze, dotate cu 44 de tunuri: *Favorite* (nava amiral), *Danaé* și *Flore*, respectiv alte trei italiene, fregata *Corona* și corvetele *Bellona* și *Carolina*, însumând aproximativ 2.000 de oameni.

La 11 martie 1811, din Ancona, aproape de miezul nopții, bucurându-se de vreme bună, pe două coloane, navele au pornit la drum. În aproximativ 24 de ore, soldații au reușit să ajungă în preajma insulei din arhipelagul dalmat. Dubourdieu și-a trimis câțiva oameni în recunoaștere,

în timp ce grosul trupelor a rămas la câteva mile depărtare.

Zorii zilei de 14 martie au schimbat însă totul... Primele raze de soare au dezvăluit că tabăra adversă își desfășurase forțele de-a lungul coastei nordice, la scurtă distanță de țărm. Un suspin de ușurare la o primă vedere era inferioară numeric franco-italienilor, cu doar patru fregate (*Amphion*, *Active*, *Cerberus* și *Volage*).

Dubourdieu se confrunta cu câteva necunoscute... Oare cine se afla în fruntea marinierilor englezi și care va fi tactica abordată?!

La prima întrebare, răspunsul l-a primit privind prin ochian: căpitanul William Hoste, aflat la bordul lui *Amphion*. Puțin mai tânăr decât francezul (născut în 1780), dar cunoscut mai ales ca unul dintre cei mai dragi protejați ai lordului Nelson (cu care și participase la multe bătălii importante), Hoste putea fi considerat un adversar de marcă. Mai ales că se dușese repede zvonul că englezul cunoștea apele Adriaticii ca pe propriul buzunar.

Si la a doua întrebare răspunsul părea clar. Cei doi combatanți au optat pentru o așezare, pe poziții, față în față.

La 8 dimineața a început nebunia! *Favorite* a dat semnalul luptei. Intențiile francezilor de a tăia linia inamică și a o zdrobi, prinzând-o sub foc încrucișat, păreau evidente. Dar Hoste nu avea cum să uite lecția predată cu asemenea succes de mentorul său Nelson la Tra-

Flota britanică aliniată

Istorie și film

ȘAPTE SECRETE ALE UNUI FILM CARE A FĂCUT ISTORIE

THEO STĂNESCU-STANCIU

La 2 martie 1933, în sălile Roxy și Radio City Music din Manhattan era anunțată, simultan, proiecția a ceea ce a fost de atunci considerat, de către critici și nu numai, „a opta minune a lumii” producția nord-americană King Kong.

Cu toate că povestea înspăimântătoare a gorile a făcut de atunci aproape fiecare generație să tremure, grație atât istoriei originale, cât, mai ales, a numeroaselor

remake-uri, puțini dintre noi mai cunoaștem astăzi detalii despre producția care, în 1991, a fost numită de Library of Congress „un moment cultural, istoric și estetic semnificativ”, fiind selectată pentru a fi conservată în Arhiva Națională de Filme a S.U.A.

1. Buget de austeritate câștiguri fabuloase

King Kong a pornit la drum ca o producție cu buget extrem de restrâns. Nu numai că erau anii grei ai Marii Crize, dar studioul RKO (Radio-Keith-Orpheum), compania independentă care se înhămasă să ducă la capăt nebunescul proiect, se afla la un pas de faliment.

Fondată cu doar cinci ani în urmă (la 23 octombrie 1928), de un emigrant rus, David Sarnoff (1891 – 1971), unul dintre pionierii radioului și televiziunii americane, părinte al cunoscutului post NBC, RKO se lupta din greu să rămână pe o piață din ce în ce mai complicată. Pentru a realiza *King Kong*, Merian C.

Cooper și Ernest B. Schoedsack au lucrat zi lumină în timpul primăverii și verii lui 1932. S-a filmat foarte mult în interior, utilizându-se și decoruri create pentru pelicule anterioare (în mare parte, de la *The Most Dangerous Game*, Cel mai periculos joc, povestea lui Robert Rainsford, un celebru aventurier și scriitor care naufragiază pe o insulă plină de pericole, lansat în 1932).

Încă de la început, filmul a cunoscut un succes uriaș. Cu toate că a fost prezentat în același timp în două dintre cele mai mari săli de teatru din New York, cu o capacitate totală de aproximativ 10.000 de locuri, biletele au fost vândute integral pentru cele zece repre-

zentății zilnice. Astfel, în doar primele patru zile, *King Kong* a înregistrat un record de câștiguri 89.931 de dolari. Și asta cu bilete ce au plecat, inițial, de la prețuri cuprinse între 35 și 75 de cenți. Însă la porțile sălilor de spectacole s-au format repede cozi uriașe. Iar cererea a generat și... ofertă pe măsură. După unele surse, pentru locuri mai bune, spectatorii au scos din buzunare și 10 dolari. O sumă fabuloasă, dacă luăm în calcul că, pentru un meci al celebrelor echipe New York Yankees, avându-i în formație pe Babe Ruth și Lou Gehrig, împătimitii de baseball plăteau 35 de cenți...

Anul a fost încheiat pe plus, filmul ocupând poziția a treia în box-office, după producțiile

Telex Telex Telex Telex Telex

PE URMELE LONGOBARZILOR

O necropolă longobardă a fost descoperită în Italia, în cătunul Belcreda, pe drumul care leagă Vigevano de Pavia, în timpul lucrărilor pentru instalarea unei conducte de gaz. Arheologii care însoțeau muncitorii au oprit desfășurarea activității imediat ce și-au dat seama despre ce este vorba. Până acum au fost găsite 11 morminte, dar zona „mai are multe de arătat”, a declarat pentru *Corriere della Sera* Nicola Cassone, directorul grupului de arheologi care a supravegheat șantierul. Necropole longobarde similare celei descoperite aici mai pot fi găsite doar în apropierea Dunării, continuă Cassone.

După ce i-a înfrânt pe gepizi, în 567, regele longobarzilor, Alboin, a decis să pornească spre Italia, slăbită de luptele dintre ostrogoți și bizantini. Au cucerit nordul Italiei rapid, dar și unele provincii din centru și sud, pe care le-au organizat în ducate, sub conducerea unui monarh ce își avea reședința la Pavia, devenită capitala regatului longobard, după ce a fost cucerită de la bizantini în 572. Istoria regatului longobard s-a încheiat în 774, când a fost cucerit de Carol cel Mare.

Primul mormânt studiat este al unui războinic, identificat pentru că la picioarele lui au fost descoperite arme. În toată necropola au fost găsite topoare, pumnale, cataramă și vârfuri de săgeți ale „oamenilor cu barba lungă” – cum erau cunoscuți longobarzii –, ce datează din secolul al VI-lea.

Situl este păzit de carabinieri, pentru a evita furturile de artefacte, iar firma care se ocupă de instalarea conductei a dat asigurări că va muta traseul lucrărilor pentru a nu afecta patrimoniul arheologic.

Locul de înhumare este aproape de Pavia, dar și mai aproape de Lomello, locul unde regina Theodolinda s-a căsătorit cu Agilulf, rege al longobarzilor între 591 și 616.

Obiecte descoperite la Belcreda

CULTUL LUI KIM PHILBY

La Moscova s-a deschis, în toamna anului trecut, o expoziție consacrată memoriei lui Kim Philby, unul dintre cei cinci membri ai rețelei de spioni sovietici din Marea Britanie care au furnizat, câteva decenii, informații sovieticilor (*Magazin istoric*, nr. 8 – 12/1996). În Galeria de Artă Națională i-a fost expus și un portret. Expoziția s-a deschis la câteva zile după ce la Moscova fusese dezvelită o statuie a lui Mihail Kalașnikov, creatorul puștii cu asalt cu același nume. Potrivit unui comentariu din *New York Times*, sunt tot atâtea dovezi ale politicii Kremlinului de a face din ideea de mândrie națională reconfigurată în jurul serviciilor secrete și a armatei piatra de temelie a renașterii Rusiei ca mare putere. În plus, se încearcă lustruirea imaginii KGB, instituție căreia i-a aparținut și actualul președinte al Federației Ruse. În expoziție și în comentariile unor foști ofițeri KGB, Philby nu a spionat pentru Stalin, ci a fost un patriot rus, care iubea Rusia și voia să lupte contra nedreptății și a fascismului. A acelui fascism pe care Moscova îl vede renăscând acum în Ucraina.

Imagine din expoziție

Expoziția este organizată de Societatea Istorică Rusă, al cărei conducător este Serghei Narișkin, șeful SVR, serviciul de spionaj rus. Ceea ce nu spune în cadrul expoziției direct este că abia după trecerea a 14 ani de la fuga lui Philby în U.R.S.S., în 1963, i s-a permis acestuia să intre în sediul KGB.

În expoziție este expusă și scrisoarea adresată de Philby ofițerilor KGB la aniversarea nașterii lui Dzerjinski din 1977, în care scria, printre altele: „Să apucăm ziua când vom vedea fluturând drapelul roșu deasupra Buckingham Palace și a Casci Albe”. O profeție din fericire neîmplinită.

„Câte șmecherii au fost făcute cu o cameră de filmat... nu le putem contabiliza, dar, ceea ce este cert este că, de la primul cadru, descoperi că imaginația nu mai are limite“. Tot în aceeași lună, un articol din *Movie Classic* încerca să dezvăluie metodele de realizare, însă, după cum autorii au dorit să sublinieze încă de la început, fără a știrbi nimic din fascinația filmului.

Una dintre cele mai impresionante scene – cea în care eroina principală se cațără într-un copac pentru a se feri în timpul luptei dintre King Kong și T-Rex – a fost analizată cadru cu cadru, demonstrând cum totul a fost realizat cu ajutorul mai multor machete miniaturale reprezentând animalele preistorice. Prima dată, figura speriată a Annei Darrow (personajul lui Fay Wray) a fost fotografiată ținându-se printr-ramurile unui copac. Fundalul era reprezentat de o draperie verde, de mătase. Apoi, așa-numita tehnică *stop-motion* și-a intrat în pâine. Bucăciică cu bucăciică, din desene și combinații de imagini, după o muncă intensă, de șapte săptămâni, Willis O'Brien a dat naștere atâtor emoții.

Un alt moment plin de tensiune a fost și cel în care Anne este apucată de Kong. Pentru a-l realiza, a fost utilizată o mână gigant. Un tehnician trebuia să o așeze cât de strâns putea în jurul corpului actriței. Groaza pe care o putem descoperi și astăzi în ochii lui Fay a fost una... reală! Căci, cu cât acesteia i se spunea să se zbată, pentru a crea suspansul, falsele degete i se

strângeau în jurul taliei, lăsând-o aproape fără suflare.

Multe dintre secrete au rămas însă nedezbănuite. Foarte adesea, întrebare de jurnaliști, producătorul Merian C. Cooper se ferea să răspundă, mărșălind pe

Fiorosul King Kong de pe ecran... o invariabilă variantă:

„Au fost realizate cu ajutorul oglinzilor!“.

4. ... dar și dintre Escadrila Kosciuszko, bandele de cartier și King Kong

Viena, sfârșit de an 1918 doi americani de aceeași vârstă se regăsesc departe de casă, pe fundalul finalului de prim conflict mondial: Merian C. Cooper (1893 – 1973) și Ernest B. Schoedsack (1893 – 1979), două spirite libere, la fel ca și O'Brien, mereu în căutare de aventură, dar și de consacrare. Dar nu era nici prima și nici ultima dată când destinul le hărăzise să își intersecteze drumurile!

Pentru primul, războiul a reprezentat consacrarea.

Familia i-a hărăzit, încă de la început, o carieră militară. Dar Academia Navală nu a fost deloc alegerea înțeleaptă. Doar după câteva luni, a fost exmatriculat pentru comportament neadecvat. Și-a încercat apoi norocul ca jurnalist, iar în 1916, ca membru al Gărzii Naționale din Georgia, a luat calea Mexicului, pentru a ajuta la prinderea lui Pancho Villa. La întoarcerea în țară, un an mai târziu, a fost atras de zbor. A terminat primul cursurile școlii de aeronautică și a fost trimis în Franța, unde, la Clermont-Ferrand, a învățat tainele pilotajului de bombardiere.

La 26 septembrie 1918, avionul, lovit, i-a fost cuprins de flăcări. A reușit o aterizare de urgență, dar a fost prins de trupele germane și, din cauza numeroaselor răni, a rămas prizonier într-un spital de campanie. Între 1919 și 1921, neputând sta prea mult departe de zona de conflict, îl regăsim voluntar în Escadrila Kosciuszko (numită după eroul polonez Tadeusz Kosciuszko), luptând alături de armata poloneză împotriva sovieticilor. În iulie 1920, din nou își vede avionul doborât,

... și placidul manechin de pe platoul de filmare

Queen Christina (Regina Cristina, povestea reginei Suediei, interpretată de Greta Garbo) și *I'm no Angel* (Nu sunt un înger, în rolul principal Mae West).

2. O lansare oficială cu dansatoare voo-doo, coruri de negri și animale

Succesul obținut la New York i-a determinat pe producători să organizeze, la 24 martie 1933, și o lansare de gală. De astă dată, într-un decor mult mai... exotic, la Graumans Chinese Theater din Hollywood, clădirea decorată într-un stil tradițional asiatic de pe Hollywood Boulevard, inaugurată în 1927 și, de atunci, gazdă a celor mai importante producții cinematografice.

Cu bilete ce porneau de la 3,30 dolari, puteai să pătrunzi în lumea ciudată a lui King Kong. Pentru a crea atmosfera perfectă au fost invitate nu numai vedetele peliculei – Robert Armstrong (1890 – 1973, cel ce i-a dat viață căpitanului Carl Denham, care îl capturează pe Kong pentru a-l duce în America), Bruce Cabot (1904 – 1972, interpretul lui Jack Driscoll, cu totul vrăjit de farmecele eroinei principale) sau voluptuoasa Fay Wray –, ci și alte staruri ale Hollywoodului (precum Gloria Gilbert, 1920 – 2002, cunoscută pentru roluri din filme muzicale), pe lângă dansatoare voo-doo, coruri de negri sau chiar animale sălbatice, aduse din îndepărtata junglă.

3. Legătura dintre dinozauri și... Thomas Edison...

Dar cum s-a ajuns la un asemenea succes?! Chiar dacă banii pentru producție au fost atent chibzuiți, rețeta s-a bazat aproape exclusiv pe inovație:

efectele vizuale au făcut legea. Și nu au fost deloc puține... În opinia unor specialiști de astăzi, întreaga echipă ar fi trebuit nominalizată la Oscar, însă, din păcate, în acele vremuri nu exista categoria Efecte Speciale!

Willis O'Brien s-a aflat la originea multora dintre ele. Un american în adevăratul sens al cuvântului, născut în Oakland, în 1886, și care încă din adolescență a încercat să-și dovedească spiritul liber și să găsească succesul. Pe rând, de la 11 ani, de când și-a părăsit familia, Willis a lucrat ca grăjdar, ajutor de fermier, cowboy sau barman. Rodeo-urile organizate în zona Parcului Național Crater Lake i-au scos la lumină și o altă pasiune – cea pentru dinozauri. Tururile alături de paleontologi i-au adus nu numai destul de bunicile câștiguri materiale, dar și informații valoroase despre animalele care au populat în vechime regiunea.

Dar O'Brien nu-și găsisese încă menirea... A traversat America, lucrând pe ici și pe colo, ca desenator pentru

rubrici sportive, frânar, ajutor de sculptor în piatră sau de arhitect. La un moment dat, zeița Fortuna părea să îi surâdă – talentul de a împărți pumni l-a făcut cunoscut, reușind să câștige, ca boxer profesionist, nouă lupte, dar a zecea a fost cu ghinion!

Anul 1915 l-a găsit în stafful organizator al impresionantă Expoziții Universale Panama-Pacific. Unul dintre expozanți i-a comandat realizarea unui filmuleț despre dinozauri, cu un buget de 5.000 de dolari. Vizionându-i pelicula, Thomas Edison ar fi rămas profund impresionat și n-a ezitat să îl angajeze pe vizionarul tânăr.

Meritele au început destul de rapid să îi fie recunoscute. Încă din primele luni ale anului 1933, în multe dintre gazetele de specialitate de la Hollywood, numele lui O'Brien își făcea serios loc. Pentru *Hollywood Reporter*, „King Kong este cea mai impresionantă realizare bazată pe trucuri cu camera de filmat din toată istoria filmului”. Ediția din mai același an a publicației *Motion Picture* titra, entuziast:

Un succes uriaș, chiar de la început, pentru un film cu un buget de criză

6. Secretele gorilei...

Asistentul lui O'Brien, Marcel Delgado (1901 – 1976), este considerat adevăratul părinte al monstrului Kong. Macheta inițială măsura aproximativ 46 cm și a fost realizată dintr-un schelet de metal, care a fost îmbrăcat cu un amestec de plastic, pentru musculatură, ce i-a conferit contracții speciale la mișcare. Crea-tura a fost apoi acoperită cu un strat de latex și blană de iepure.

Înălțimea... oficială (așa cum reiese din afișele vremii) a monstrului trebuia să fie de circa 4,6 m. Dar, în funcție de cadrele în care apărea, regi-zorul s-a gândit să îl prezinte mult mai impresionant pe străzile din New York (7,6 m), în comparație cu jungla îndepărtată (5,8 m). După istoricul de film Rich Corell, Cooper ar fi replicat: „deoa-rece New Yorkul este atât de mare și maimuța noastră tre-buie să fie pe măsură!”

În fiecare noapte, de pe machetele create pentru a re-prezenta gorila era îndepăr-tat stratul de latex, pentru ca Delgado să reajusteze armă-tura metalică și să îi confere din nou mobi-litatea dorită.

Pe lângă aceste mo-dele de gorilă la scară redusă, Willis O'Brien a creat și alte câteva piese separate spe-ciale. Multă îndemă-nare a necesitat con-strucția unui cap uriaș; pentru a-i schimba expresia facială a fost nevoie de trei oameni care să opereze scrip-tei din spate.

Ernest B. Schoedsack și Merian C. Cooper

Atât de mult a „prins” King Kong mania, încât la o licita-ție ce a avut loc în 2009, una dintre machetele gorilei de 56 cm s-a vândut cu 203.000 dolari. Și trebuie să ținem cont că nu mai era deloc în-tr-o stare excelentă: bum-bacul, latexul și blana de iepure ce îi dăduseră formă altădată dispăruseră aproape cu totul!

7. ... care l-a impresio-nat pe Hitler, dar nu și pe naziști

Poate mulți își amintesc faptul că Adolf Hitler era un pasionat consumator de filme. Și, în special, de cele cu... Mickey Mouse. La Crăciunul lui 1937, s-a arătat extrem de bucuros de darul lui Josef

Goebbels o colecție de 12 producții avân-du-l ca erou pe șori-celul năzdrăvan.

Însă puțini știu că și uriașa gorilă Kong l-a impresionat peste poate. Îi plăcea să se uite la film iarăși și iarăși, mai ales cele mai încărcate scene de dramatism îl atrăgeau ca un magnet.

În schimb, la nivel oficial, discursul s-a schimbat radical. Mu-

zica de jazz, ca și marea ma-joritate a producțiilor cine-matografice americane au fost condamnate cu tărie de propaganda nazistă, catalo-gându-le sec și dur: artă de-generată.

Mai mult chiar, atât *Tarzan, the ape man* (Tarzan, omul maimuță, lansat în 1932, de studiourile MGM), cât și *King Kong* au fost înfierate, fiind considerate „a leza instinctele rasiste germanice”, fiind de-a dreptul periculoase. Imaginea gorilei dezmiardând, cu du-ioșie, trupul firav al blondei Ann a fost vehement criticată în Germania nazistă, ajun-gându-se chiar să fie interzisă. Pentru profesorul Heinrich Zeiss (1888 – 1949), părintele așa-numitei *geo-medicine* (ra-

mură ce studiază in-fluența climatului și a condițiilor de mediu asupra sănătății), o peliculă precum *King Kong* „ne provoacă instinctele rasiale, mai ales când se bazează pe imaginea unei fe-mei blonde de tip ger-manic strânsă în la-bele unei maimuțe. Pentru nația noastră germană este cu to-tul și cu totul de ne-digerat”!

Robert Armstrong și Fay Wray

iar el cade prizonier în mâinile comuniștilor. Pentru faptele de arme, Jozef Pilsudski îi oferă cea mai înaltă recunoaștere: „Virtutea Militară“.

Născut într-un orașel din Iowa, lui Ernest nu i-a plăcut nicicând viața tihnită. A fugit de acasă încă de la 14 ani și s-a alăturat unor găști de cartier ce făceau legea prin zonă. S-a înrolat, a ajuns în Serviciul de Informații al Armatei și a fost trimis, în 1916, în Franța. Anii '20 l-au găsit implicat alături de Crucea Roșie în ajutorarea refugiaților din Polonia și, mai târziu, din spațiul greco-turc.

Merian și Ernest și-au unit talentele abia în 1925, multe dintre producțiile realizate de noul tandem având subiecte legate de junglă și supraviețuire în condiții vitrege. Nu au precupețit niciodată nimic pentru a-și duce la bun sfârșit operele. De pildă, pentru *Chang: A Drama of the Wilderness* (1927, Chang: Drama sălbăticiiei), cei doi au petrecut 18 luni în jungla din Siamul de Nord, pentru a filma unele scene și a-și face imaginea de ansamblu a filmului care, într-un final, a fost nominalizat la categoria Cel mai bun film,

la prima ediție a Academy Awards (1929).

5. O carieră sub semnul lui King Kong

Atât Merian C. Cooper, cât și Ernest B. Schoedsack au fost încă de la început convinși că, pentru a avea succes, trebuie

Scenele de groază (aici în luptă cu T-Rex)...

să se bazeze și pe actorii momentului. Eroina principală, pentru a fi extrem de convingătoare, așa cum o cerea scenariul, și a frânge inimile spectatorilor, trebuia să fie una dintre divele Hollywoodului. Așa că, prima alegere a fost Jean Harlow (1911 – 1937), sex simbolul anilor '30. Dar aceasta a refuzat rolul...

A doua alegere a fost una firească, Fay Wray (1907 – 2004), cu care cei doi colaboraseră și la alte producții. Nu a fost nevoie de prea multă muncă de lămurire, mai ales că, după unele relatări, Merian C. Cooper i-ar fi spus: „Îl vei avea alături pe cel

mai bine făcut și măsliniu personaj de la Hollywood!“. Fay s-a simțit imediat flatată cine putea să fie dacă nu șarmantul Cary Grant?! Numai că, în loc de Cary, actrița s-a ales cu... Kong, dar și cu 10.000 de dolari (aproximativ 200.000 dolari la valoarea actuală).

Și, se pare, fie pentru a oferi cât mai mult contrast, fie pentru a rivaliza cu Jean Harlow, a insistat ca personajul pe care trebuia să îl interpreteze să fie blond, personal mergând să-și aleagă o perucă de la deja celebrul magazin Max Factor (cunoscut și pentru că o avea pe Harlow printre clienți!).

În plus, cea care avea să fie considerată o regină necoronată a filmelor horror, a petrecut ore bune în studioul pentru a înregistra cel mai impresionant... țipăt de groază. Întrebată cum de a reușit să scoată asemenea sunete, a replicat: „Mi-am imaginat că sunt într-un pericol de moarte și singura salvare se află la o milă depărtare“.

Și, cu toate că actrița de origine canadiană a apărut în longeviva carieră în peste 100 de filme, numele i-a rămas mereu legat de *King Kong*. Mai mult, ea însăși ar fi declarat, spre sfârșitul vieții, că a simțit cum „Kong a devenit un simbol spiritual pentru mulți, inclusiv pentru mine“ și că povestea dintre fragila Ann și uriașa gorilă „a afectat viețile bărbaților de orice vârstă. Zilele trecute, un băiețel de șase ani m-a oprit pe stradă, mărturisindu-mi că dorea să mă cunoască de o... viață!“.

... era creația lui Willis O'Brien

Avanpremieră editorială

Editura Corint publică scurta confesiune pe care Evghenia Iaroslavskaia-Markon a scris-o la 3 februarie 1931, pe când era arestată. Manuscrisul de 39 de pagini, acoperite cu un scris dens, a fost descoperit în 1996 în arhivele Direcției FSB din regiunea Arhanghelsk de Irina Fligue, directoarea Asociației „Memorial” din Sankt Peterburg, specializată în cercetări istorice privind perioada stalinistă. În volum sunt cuprinse și documente din Dosarul de instrucție al Evgheniei.

Publicăm câteva fragmente din povestea stranie a vieții unui personaj puțin obișnuit. Valoarea istorică vine din reconstituirea unei adevărate „curți a miracolelor” existente în patria socialismului biruitor. Am adăugat și o relatare despre cum a sfârșit rebela care afirma: „În lupta împotriva puterii «sovietice», consider că toate mijloacele sunt permise”.

O REVOLTATĂ FĂRĂ PARTID, FĂRĂ DUMNEZEU ȘI FĂRĂ STĂPÂN

EVGHENIA IAROSLAVSKAIA-MARKON

Vă avertizez: m-am dus la borfași nu ca la niște „frați mai tineri” ca să-i învăț, nu, m-am dus ca să învăț eu de la ei meseria de hoț, etica lor de pungăși. Și nu intenționez să le duc niciun fel de nouă învățătură, ci să consolidez chiar în rândurile lor vechile lor „legi tâlhărești”, care se cam clătinau în ultima

vreme: ura neîmpăcată față de „copoi” și „sticleți”, „mărinimie” tovărășească (și întrajutorare) între borfași etc. Un timp m-am jucat chiar cu ideea excentrică a „faptei bune de o singură zi” (mai bine zis „a unei singure nopți”): „o prostituată pentru un infractor”. Chiar pe atunci mai bine de jumătate din hoții de pe

FOTOGRAFII DE LA CITITORI

NICOLAE GOLGOJAN

Sunt un cititor fidel al revistei. După ce am răsfoit prin arhiva personală am descoperit un document intitulat „Pentru instruirea practică la locul de muncă“. M-am gândit să vă scriu și să vă cer ajutorul.

Acum 65 de ani, pe când aveam doar 20 de ani, eram calificat în meseria de excavatorist la Sectorul 11 Stânca Ovidiu, la Canalul Dunăre – Marea Neagră.

Ulterior, am ajuns și în postură de instructor, având misiunea să calific și pe alții în meseria de excavatorist. Pentru mine era un mare motiv de mândrie, deoarece nu puteam să uit că în urmă cu cinci ani, eram doar o slugă în sat.

Șantierul unde lucram era intitulat A+B (comasat) din Sectorul 11 Stânca, din care mai făcea parte și Șantierul C, unde lucrau doar deținuți.

În luna aprilie am fost desemnat să instruiesc doi noi angajați. În fotografia atașată acestei scrisori îl puteți vedea pe unul dintre ei, Eftei Amelian (cel din stânga), alături de un consătean, Maraz Maxim. Cei doi erau lipoveni. Fotografia are data 9 aprilie 1953 notată pe verso.

Al doilea ucenic a fost Ion Rădoi, mult mai în vârstă decât Eftei, fost controlor în cadrul C.F.R. și ulterior

dat afară. N-am avut noroc, nici eu, nici ei ca să ne ducem programul până la capăt.

În luna mai am fost transferat la Șantierul 9 Culme. Cei de acolo erau în urmă cu planul de excavații. Până am ajuns în acel loc, a venit luna iunie. La 18 iunie am fost anunțați că se închide Canalul.

La despărțire, am făcut schimb de poze. Eftei Amelian și Maraz Maxim urma să plece în U.R.S.S., să lucreze la canalul Volga – Don. Mă gândesc că după publicarea acestei scrisori și a fotografiiei voi putea afla vești despre ei. ■

MITOLOGICĂ

(Triverb: 5, 2, 7)

Laurian BUTURE – Bacău

Soluția integralei PORECLE DOMNEȘTI ÎN TARA ROMÂNEASCĂ, din nr. 2/2018

I – CP – TOT – CC – ANCHETE – ELEA – T – EL
 – PUP – RL – REFLEXE – ESCU – MAUS – LIS – EG
 – PE – L – BUN – ALA – IS – CASETA – R – NEOFIT
 – CE – SU – TIR – REA – NUL – COMUNA – TAUR
 – RAM – NA – G – DD – HURON – MARE – R – L –
 SAL – SALBA – C – O – D – LAR – RC – TURCITUL
 – RAU – UZURPATORUL

Soluția jocului DRUM... DE ȚARĂ, din nr. 2/2018

CAIMACAM BĂLEANU

(CA – I – M / – A – CA – M / – BA – LE / – A – NU)

„Mujiți duri, bărboși“...

Acum două luni, Consiliul Comisarilor Poporului a emis un decret secret: cei care refuză să muncească să fie împușcați. În conformitate cu acest decret, în fiecare lagăr s-a constituit o „troică“ a cekiștilor. Pentru fiecare refuz de a munci, șeful echipei de supraveghetori cekiști elaborează un document. Troica își pune avizul pe document și recalcitrantul este expediat în zona de izolare a Muntelui Sekimaia. Și de acolo la groapa comună.

[...] Dar lucrul cel mai cumplit se desfășura acolo, în pridvorul bisericii, în fața celei de izolare de jos. Condamnaților li se legau deja mâinile la etajul de sus. Vă puteți imagina această mulțime de mujiți duri, bărboși, cu mâinile legate la spate? Ieșiseră afară și acum stăteau nemișcați, într-o tăcere profundă. Călăii încă nu erau gata și victimele așteptau.

[...] Și dintr-odată, ușa s-a deschis, dându-se de perete. Doi călăi au intrat în pas alert: uitaseră o victimă în celula de sus o altă condamnată la moarte. Au adus-o pe sus, femeia scotea strigăte sfâșietoare, se împotrivea, pur și simplu scuipa cuvintele. Au târât-o prin pronaos, au aruncat-o pe jos, apoi au plecat trântind ușa. Femeia a încetat imediat să urle. La vederea mulțimii de mujiți tăcuți, cu chipuri mohorâte și cu mâinile legate la spate, a înțeles de abia acum totul și i-a fixat cu priviri stupefiate.

[...] Și iată că femeia aceea dintr-odată se prăbușește cât este de lungă pe pardoseala cu dale. Au lăsat-o nervii. Este văduva poetului sovietic Iaroslavski, împușcat recent pentru tentativă de evadare. În curtea fortăreței aruncase cu o piatră în Uspenski, cel care îl executase pe soțul ei. Iar acum va muri pentru aceasta.

Aud zgomot de cizme afară. Sosesc călăii. O mână viguroasă trage brutal de ușă; primul care intră este călăul amator, însuși directorul lagărului, tovarășul Uspenski. [...] Între timp, Iaroslavskaia își revenise. S-a ridicat anevoie, rezemându-se de zid, apoi

s-a dus drept la Uspenski. Acesta a părut încântat de ocazia care i se oferea să iasă din starea de angoasă și a înjurat-o în termeni cei mai abjecți.

Ei, cum e? Acum ți-a venit și ție rândul să te duci pe calea lui bărbatu-tău! Uite, cu revolverul ăsta am băgat un glonț în capul de imbecil al lui Iaroslavski al tău.

Dintr-odată, femeia a început să urle și să tragă de legături. Uspenski s-a uitat la ea și a plecat râzând forțat. Un răs fals: nu-i venea deloc să râdă.

Dezleagă-mi mâinile, mortăciune răpănoasă ce ești! urla Iaroslavskaia, isterică, apropiindu-se de el cu spatele, ca și cum chiar s-ar fi așteptat să-i dezlege mâinile legate la spate. Apoi s-a răsucit brusc, a urlat isteric și l-a scuipat în față.

Uspenski a devenit cumplit la vedere. Vomita înjurături din el, a doborât-o pe femeie cu patul revolverului și a început s-o piseze cu picioarele după ce aceasta a căzut inconștientă la pământ.

Și atunci a început... Luau oamenii din primul rând și îi duceau afară. Nu vedeam scena execuției, nu auzeam decât împușcăturile seci ale călăilor și un murmur neînțeles de voci. Din când în când, câte unul dintre cei care erau uciși striga:

Blestemat fie Antihrist!

Versiune în limba română:
Anca Irina IONESCU

Radio
România
Cultural

**Știința în
cuvinte potrivite**

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

Bătăie pe o stradă din Leningrad între copii fără părinți și casă

Strastnaia au fost adunați de poliție; așa că am propus: o noapte prostituatele să lucreze pentru a se trimite pachete tovarășilor arestați! Dar ideea s-a dovedit irealizabilă, deoarece erau cunoscuți numai după numele lor „conspirative“, nu sub cele adevărate... Atunci pe ce nume să se predea pachetele la MUR [echivalentul Poliției Judiciare pentru Moscova]?

Ideile mele mai serioase constau în următoarele: visam – nu dintr-odată, firește, ci printr-o răbdare îndelungată, infinită, după eșecurile dure și înfrângerilor grele care se vor produce fără îndoială – să organizez un comitet al deținuților politici fără partid, care să reunească toate elementele antisovietice și pur și simplu infracționale, comitet care să-și propună drept scop eliberarea din locurile de detenție, în primul rând a celor condamnați la moarte și după aceea, în general, a celor mai mari delincvenți, atât de drept comun, cât și politici... Pentru aceasta, firește, este nevoie de mijloace financiare uriașe, pe care le vom procura cu ajutorul „atacurilor tâlhărești“, al „exproprierilor“, nu contează cum le numim... Politicii – îmi spuneam eu – vor veni alături de noi din considerente ideologice, cei de drept comun vor fi suficient de cointeresați material: că doar un condamnat la moarte căruia comitetul îi aranjează evadarea nu va refuza „să mulțumească“ comitetului cu prima sa „afacere“ reușită [...]

Până la urmă m-am instalat într-o locuință permanentă într-o gheretă de sticlă de la tramvaie... De fapt, noul meu apartament nu se putea numi o locuință chiar permanentă, căci era când ghereta acarului de la Ohotnii Read, când cea de la Piața Revoluției... Mă alungau dintr-una mă duceam în cealaltă. Câteodată mi se întâmpla să schimb trei gherete într-o singură noapte. Eram mulți dintre aceștia fără adăpost care ne petreceam noaptea în gheretă, așa că uneori era cam înghesuală... Erau cerșetori, hoți mărunți, prostituate fără locuință... Aici îmi găsisem

adevărata familie, în cel mai deplin sens al cuvântului. O dată pe săptămână mă duceam în vizită la mătușica; se întâmpla să zăbovesc mai mult și atunci insista să rămân peste noapte... Aproape că mă speriam:

Nu, în niciun caz, nu pot, trebuie să mă duc „acasă“!

[...] Între timp, era sfârșitul lui septembrie. Noaptea, în „hogeag“ era frig. Mergeam să ne încălzim la focul în aer liber din Piața Teatrului, din apropierea cazanelor cu asphalt. Micii vagabonzi dormeau de-a dreptul în ele. Într-o zi, când băieții au reușit să spargă un chioșc cu produse alimentare, am prăjit cârnații în foc și am copt mere, folosind în loc de vâtrai maneta de fier a macazului aflată în preajmă. Acum dormeam cu toții de-a valma în gheretă – femei, copii –, ne strângeam grămadă; fiecare se culca pe picioarele celui de dinainte, ca să le încălzească... În felul acesta tuturor le era mult mai cald și numai cel mai de jos spre sfârșitul nopții nu mai rezista și țipa:

Da' ce v-ați prăvălit cu toții peste mine? Ce, credeți că am picioare de fier?

Între timp, cercetările în dosarul Iaroslavski [Aleksandr, soțul Evgheniei] se încheiaseră, GPU [urmașul Ceka] central mă căuta ca să-mi comunice că aveam voie să-l văd, dar nu putea să mă găsească, pentru că nu eram înregistrată cu domiciliul nicăieri. Iar între timp Iaroslavski, deținut la Lubianka, făcea greva foamei cerând o întrevedere cu mine... Știa că sunt la Moscova, căci mă duceam în fiecare săptămână cu un pachet și deci nu putea să creadă că nu reușiseră să mă găsească nicăieri, deși GPU îi adusesese la cunoștință în scris acest lucru, ca răspuns la greva foamei...

Iată cum descrie un gardian modul cum a fost executată Evghenia Iaroslavskaia-Markon.

Evghenia Iaroslavskaia-Markon s-a născut la 14 mai 1902. Tatăl era un cunoscut cercetător în studii ebraice. În 1922 a terminat studiile universitare. În martie 1923, la opt luni după căsătoria cu poetul Aleksandr Iaroslavski, a căzut sub roțile unui tren și i-au fost retezate labele ambelor picioare.

În 1926, cei doi soți au plecat în Occident. S-au întors în toamna lui 1927, stabilindu-se la Leningrad. În mai 1928 Aleksandr este arestat, fiind acuzat că a discreditat U.R.S.S. cât timp s-a aflat în străinătate. Deși avea o diplomă universitară, Evghenia preferă să se alăture „declasaților“, de care se simțea atrasă de multă vreme.

imortalizați Mark Twain, dar și Emily Post (autoarea unor cărți despre conduită în societate). I-a fotografiat pe președinții William Taft (1909 – 1913), Calvin Coolidge (1923 – 1929), Herbert Hoover (1929 – 1933), dar și pe poeta Edna St. Vincent Millay.

Opera sa cuprinde instantanee de pe stradă, președinți, vedete, grădini, magazine, produse, străzi în penumbră, cu totul altfel decât fuseseră fotografiate până atunci. S-a specializat în peisaje urbane, vederi din orașe, dar a făcut în continuare și fotografii din balon. Fotografiile sale aeriene au fost apreciate și medaliate în 1904.

Portretele sale sunt de o expresivitate deosebită, surprinzând lumini și expresii aparte. A fotografiat curse de mașini, rodeouri, dar și cerșetori și cântăreți ambulanti, piețe, etc.

Jessie a anticipat folosirea seriilor de fotografii pentru a ilustra un articol, dar până în anii '30 niciun ziar nu a dorit să folosească această idee.

În 1911 a născut o fetiță, Nanette, dar viața de familie era departe de a fi idilică. Și-a părăsit soțul, care nu era tatăl copilului, în 1917, și a crescut singură fetița în noul studio din Greenwich Village. Nanette, un copil bolnav, are nevoie de spitalizare și îngrijire.

Jessie a transformat fotografia în artă, fiind preocupată de viața boemă, de figurile din baruri, câștigându-și faima de cea mai nonconformistă femeie-fotograf. În studioul său foto Jessie aștepta clienții cu ceai și tarte cu căpșuni, atrăgând vedetele acelor ani, cărorora le făcea fotografii interesante.

O provocare a fost fotografia de noapte: colțuri de străzi, lumea boemă, dansatoare, cântărețe. Prin intermediul său au rămas în memoria New-Yorkului: tubadurul din Greenwich Village, Bobby Edward, fotografiat alături de prie-

tenii săi, cântărețele de ukulele (chitară de mici dimensiuni, cu patru coarde, originară din insulele Hawaii), opulența, dar și sărăcia extremă a locuitorilor orașului.

Notorietatea nu i-a adus și avere. Deși era un fotograf căutat, trăia în mare parte din vânzarea de cărți poștale cu peisaje new-yorkeze foarte căutate de turiști.

Munca asiduă și viața boemă i-au șubrezit sănătatea. După Primul Război Mondial, Jessie Beals s-a mutat în California și a fotografiat starurile de la Hollywood, având o perioadă de bunăstare și liniște. Viața frumoasă de la Hollywood a apus odată cu Marea Criză (1929 – 1933). În anul 1933 a fost nevoită să se întoarcă la New York și să se orienteze spre fotografii făcute celor bogați. Dar, în egală măsură, a ilustrat reviste precum: *Vogue*, *Town and Country*, *Country Life in America* și *Harper's Bazaar*. Ultimii ani ai vieții au fost grei, Jessie stingându-se aproape în mizerie, în 1942.

Fiica sa, Nanette Beals, a păstrat vie memoria și opera mamei. După Al Doilea Război Mondial a organizat expoziții și a creat un fond de documente și fotografii la Biblioteca Schlesinger, iar o parte dintre fotografiile cu case și grădini le-a donat Bibliotecii Frances Loeb de la Harvard School of Design. Dar mare parte dintre negativele sale s-au pierdut sau distrus din pricina mutărilor dese și a unei vieți mereu nesigure financiar.

Recunoașterea rolului său de pionier al fotografiei pentru știri și de luptătoare cu permanentele discriminări la care a fost supusă din simplu motiv că o femeie își asuma o muncă de bărbat a venit postum. În 1978, fotograf Alexander Alland a adunat parte din moștenirea sa fotografică și a publicat lucrarea *First Woman News Photographer* (Prima femeie foto-reporter de știri). ■

Nellie,
o fetiță din tribul nativ-american Cheyenne,
imortalizată de Jessie Tarbox Beals

JESSIE TARBOX BEALS

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Jessie Tarbox Beals este considerată prima femeie care a practicat foto-jurnalismul.

La 23 decembrie 1870 se naște în Hamilton, Ontario, Jessie Richmond Tarbox, într-o familie bogată, tatăl său fiind producător de mașini de cusut. Dar bunăstarea nu a ținut foarte mult. John Tarbox a pierdut mare parte din avere, părăsindu-și apoi soția și copiii.

Mezina, Jessie, a fost un copil silitor și ascultător. La 14 ani era admisă la Institutul Pedagogic din Ontario, iar la 17 ani a devenit învățătoare. A găsit un post în Williamsburg, Massachusetts, unde locuia fratele ei Paul.

Prima întâlnire cu aparatul foto a fost un noroc: a câștigat un premiu oferit de unul dintre magazinele locale. Era un micuț aparat foto. Totul a început ca o joacă: fotografiile cu elevii săi și peisajele locale, apoi din banii adunați și-a cumpărat un aparat Kodak și a deschis primul studio fotografic din Williamsburg.

Talentul său nativ a fost remarcat și în 1899 a primit primul contract: fotografierea închisorii de stat din Massachusetts.

Jessie s-a căsătorit cu Alfred Tennyson Beals, un lăcătuș fascinat de fotografie. Au devenit fotografi itineranți prin statul Massachusetts. În 1900, revista *Windham Country Reformer* i-a solicitat câteva fotografii. Era prima colaborare la o revistă.

În anul 1901 s-au stabilit în Buffalo, New York, iar Jessie a fost angajată ca fotograf de *Buffalo Inquirer* și apoi de *Courier*. Munca de foto-reporter era atunci, ca și astăzi, solicitantă și plină de riscuri. Jessie a dat dovadă de curaj și determinare, dar și de ingeniozitate tehnică și artistică. A fost primul fotograf care a încălcat interdicția de a fotografia într-o sală de tribunal în timpul procesului. A escaladat o bibliotecă și a făcut o fotografie devenită celebră, precum personajele fotografiei sale, implicate într-o odioasă crimă.

Și-a clădit în timp faima. În 1904, a fost trimisă la St. Louis pentru Târgul de mărfuri din Louisiana, pe care l-a fotografiat dintr-un balon cu aer cald, rezultatul fiind unul spectaculos. A ajuns să fie fotograf oficial al expozițiilor și târgurilor pentru *New York Herald*, *Tribune* și alte publicații ale epocii. Fotografiile sale nu prezentau doar produsele, ci surprindeau atmosfera, oamenii, viața evenimentelor la care participa.

Dar notorietatea i-a adus-o fotografia făcută președintelui Theodore Roosevelt, tot la un târg. La studioul său de pe Sixth Avenue din New York au venit și au fost

NOTIUNI DE ISTORIE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Perioadă din istoria omenirii de la originea omului până la apariția primelor documente scrise. 2) Locuitor al Romei antice – Vel! 3) Frânghie vegetală – Ciubăr pentru transportul strugurilor (reg.). 4) Aflate în temă! – Persoane din vechea Spartă care nu aveau niciun fel de drepturi. 5) Trunchi de copac! – Tras pe margini! – Monete romane de bronz sau de aramă... 6) ... și moneda bulgarilor – Conducători slavi. 7) Zeița păcii la greci – Conducători de regate. 8) Început de tiranie – Scaun domnesc – Patru roman. 9) Calendar stabilit din ordinul lui Iuliu Cezar, în anul 46 î.H. – Acela... din palat. 10) Funcționari copişti la vechii egipteni.

VERTICAL: 1) Cea mai veche fază din istoria omenirii, caracterizată prin folosirea uneltelor din piatră cioplită. 2) Stat monarhic ce are în frunte un împărat. 3) Perioadă mare de timp – Salutul lui Cezar – Locul sigiliului. 4) Atomii încărcăți cu energie – Care a existat în trecutul îndepărtat. 5) Email pentru vase – Tezaur public (inv.). 6) Lupta finală! – Armată în cronicile Evului Mediu – Tonic la inimă! 7) Derivat din numele Ionuț – Bârnă fără capete! 8) Coroane la regii vechilor perși – În baie! 9) A apărea – Pecete domnească. 10) Numele vechilor greci – Mare cneaz al Moscovei și al întregii Rusii, supranumit „cel Mare“ (1462 – 1505).

Dicționar: UTIE, ERAR, OST

Gheorghe BRAȘOVEANU

CAZUL COMAN

Iată noi pagini din scrisoarea lui Radu Cuțarida, fost diplomat român aflat la Buenos Aires, către Constantin Vișoianu, în care îi relatează întâlnirea cu șoferul Legației României din capitala Argentinei, care ceruse azil politic. Documentul este păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, în fondul Constantin Vișoianu. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a publica acest document.

Care cluburi? Nu știe numele cluburilor: al celui „român” și al celui „legionar”.

Când unul din președinți a ajuns în fața Legației, celălalt tocmai ieșea după o lungă ședere înăuntru, fiind apostrofat de primul care-i cerea socoteală de ce a fost la Legație. Cel de afară a intrat, stând de vorbă cu funcționarii Legației.

Discuri. Dimitriu, care azi este însărcinat cu afaceri, după ce Moisescu a fost declarat *persona non grata*, primește discurile de gramofon în mare cantitate și se pare că Guelberof se însărcinează cu distribuirea lor, e în contact cu radio Splendid și del Estado.

Legațiunea a trimis pe spezele ei în România pe dna Rosowski, ca să facă o expoziție (a făcut una și aici). De asemenea, fata ei a fost trimisă la București tot pe spezele Legației, ca să-și facă studiile universitare.

De Anul Nou 1953 – 1954 gardiștii au cântat în fața Legației cântece legionare, ceea ce a produs o panică, de frica unui atac.

Ce presă este interesată de Legație? Ziarele *Economista*, *Proposito* și *La Razon*. Directorul acestui ultim ziar a venit chiar la Legație și a vorbit cu Tigu, care se întâlnea și în particular cu ziaristii. Nu cunoaștem rezultatele convorbirilor, nici ce sume ar fi date, dar știe că omul de legătură este un anume Sinai, precum și Said de la ziarul *Razon*, etajul 3.

Ce indicații se pun pe scrisorile trimise în țările sud-americane?

Expositor: Romulus Tigu Zabala 2048 sau O'Higgins 2368 (casa particulară a lui Moisescu), iar pe propagandă: Impresos, Certificada Calle Mariscal Ramos Castilla 2901 (Legația).

Face Legația propaganda culturală în școli și universități?

Nu direct. Cunoaște două școli evreiești, una Malehei și alta în strada Camarones. Clubul evreiesc comunist este în Calle Paso 880.

Are Legația un buletin special? Da.

Care a fost rezultatul expozițiilor?

La expoziția din Calle Florida într-o singură zi au venit 3.000 de vizitatori și în total circa 11.000. A fost transportată apoi la Cordoba.

S-au ocupat de expoziția Guelberof și Mauriciu, materialul fiind adus din țară. În registrul de semnături a scris cineva „chestii urâte”, totul fiind trimis la București. Agenți speciali fuseseră puși pentru a împiedica sabotări, ca punerea ramelor regale pe tablouri sau discuții periculoase.

Mai are Legația în vedere un program de expoziții sau alte manifestări culturale?

A avut o expoziție de mărci și prepară concerte cu plăci românești și filme la Legație, odată cu diplomați, odată cu români, plus o expoziție de artă.

Ce români au venit din țară în ultimul timp?

Nu știe decât de o cetățeană născută aici și sosită acum un an. Autoritățile argentinienne trebuie să o cunoască, deoarece i-au dat pașaportul. Soțul român, slab, de 44 de ani, este membru în partidul comunist; ea este grasă. Ambii cunosc pe șoferul Vasile de la Legația Argentinei la București. Soțul vrea să se reîntoarcă în România, făcând și cererea la Legație, unde este informator.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) • N. Iorga 100 years since the annexation of Bessarabia • Gh. Cojocaru, E.-T. Scifos March 27, 1918. The chronicle of a historic day • S. Suveică The discussions between V. Sinadino, Alexandru Marghiloman and Constantin Stere • I. Giurcă The presence of the Romanian Army in Bessarabia until the Union of March 1918 (III) • I. Bisteanu Russia's attitude on the Unification of Bessarabia • I. Scumpieru Why did not Japan ratify the Treaty of October 28, 1920? • D.M. Țălnaru The National Identity Department prepares the anniversary of the Centenary • S. Musteață Unification of Bessarabia in Radio Free Europe's programs • O. Țăcu The Bessarabian question in Romanian-Soviet relations in the interwar period • L. Sava The failure of Bessarabia's colonization policy reflected in the 1897 census • Șt. Lemny Documents from „Gallica“. Iancu de Hunedoara drawn by Gustave Doré • M.E. Ionescu The Statehood of Romanians during the „Dark Millennium“(II) • T.A. Pokivailova The Romanian government requests permission from comrade Stalin for the marriage of King Michael • E. Latham Jr. The Securitate file of an American cultural attaché (IV) • M. Vasileanu Poet Vasile Voiculescu and the Burning Bush • I.C. Popa Dimitrie Gusti in the archives of the secret services of Carol II, Antonescu and of the Securitate (II) • N. Golgojan Photos from our readers • Romanian Documents at Hoover Institution (CXLIV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • Н. Йорга Столетие похищения Бессарабии • Г. Кожокару, Е.-Т. Склифос 27 марта 1918. Хроника исторического дня • С. Сувейкэ Обсуждения между Пантелеймоном Синадино, Александру Маргиломаном и Константином Стере • И. Джуркэ Присутствие румынской армии в Бессарабии до объединения в марте 1918 (III) • И. Бистрянэ Отношение России к объединению Бессарабии • И. Скумпьеру Почему не ратифицировала Япония парижский мирный договор 28 октября 1920 • Д.М. Цăлăнарэ Департамент национальной идентичности готовит празднование столетия Великого Объединения • С. Мустьяц Объединение Бессарабии в передачах радиостанции «Свободная Европа» • О. Цыку Бессарабский вопрос в румынско-советских отношениях межвоенного периода • Л. Сава Крах политики колонизации Бессарабии, отраженный в переписи населения 1897 г. • Шт. Лемни Галлика, цифровая библиотека, принадлежащая Национальной библиотеке Франции, о Янку де Хунедоаре • М.Е. Ионеску Государственный строй румын во время «Тёмного тысячелетия» (II) • Т.А. Покивайлова Румынское правительство просит разрешение товарища Сталина за женитьбу румынского короля • Е. Латэм мл. Личное дело в Секуритате американского культурного атташе (IV) • М. Василянэ Поэт Василе Войкулеску и Горящий Куст • И.К. Попа Димитрие Густы в архивах секретных служб короля Кароля II, маршала Антонеску и Секуритате (II) • Н. Голгожан Фотографии от читателей • Румынские документы в Гуверском Институте (CXLIV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

LECȚIE DE ISTORIE

Domnul profesor AUGUSTIN RUS ne-a trimis următoarele rânduri: Prin intermediul presei, al emisiunilor de radio și tv, am urmărit, poate ca mulți alți români, momentele când regele Mihai I a trecut „dincolo“, în veșnicie, felul cum a fost condus pe ultimul drum pământean de către familie, oficialități și de popor. După modul cum s-au desfășurat aceste momente, cum au fost ele comentate și urmărite, îți poți crea o imagine a ceea ce a fost, este și poate va fi ultimul rege al României.

Viața regelui Mihai este oarecum asemănătoare cu a altor regi și împărați, care au fost pătrunși de importanța și noblețea misiunii lor pe acest pământ, dar care în anumite momente, au fost duși de torentul istoriei sau de valurile vieții. Și lunga viață a regelui Mihai a fost extrem de frământată, cu multe momente greu de suportat, ce au lăsat urmări. Aș aminti câteva: momentul proclamării ca rege la

o vârstă fragedă, apoi abdicarea sa în 1930, pentru ca tatăl, Carol al II-lea, să urce pe tron, apoi din nou proclamarea ca rege după ce Carol al II-lea a fost silit să cedeze puterea după pierderile teritoriale din 1940, apoi coexistența cu Ion Antonescu dintre anii 1940 – 1944 și în final abdicarea forțată din 30 decembrie 1947 și plecarea din țară.

Regele Mihai a fost un om realist, capabil să ia decizii importante în momentele cruciale ale istoriei poporului român. Oare cât timp i-a trebuit ca să ia hotărârea arestării mareșalului Ion Antonescu, să dea ordin armatei de întoarcere a armelor împotriva Germaniei naziste și a aliaților ei, să „abdice“ la 30 decembrie 1947 după ce s-a convins că „tăvălugul sovietic“ este de neoprit, iar aliații săi occidentali l-au părăsit unul câte unul. Neconfundând posibilitățile cu realitățile, a ales să plece într-o țară neutră.

În peisajul politic de după 1989, s-a impus, nu fără greutate, ca un reper nou, ca o perspectivă la evoluția poli-

tică a României, ca o legătură între generațiile care au avut de suferit, ca un exemplu al unui om de stat cu convingeri democratice. Atunci când i s-a permis, și-a expus părerea, dovedind că judecă realitățile din țară și din Europa „fără ură și părtinire“, că este capabil să contribuie la integrarea României în alianța Nord-Atlantică și în U.E.

Dispariția demnă din viață și de pe scena istoriei i-a atras aprecierea și admirația multor români, care au descoperit în regele Mihai un erou, așa cum americanii și-au dat seama după anul 1865 ce a însemnat pentru ei Abraham Lincoln, președintele asasinat, care a reușit să salveze de la destrămare Uniunea.

CERERE ȘI OFERTĂ

Domnul ADRIAN POP oferă colecția completă pe 50 de ani. De asemenea oferă numere dispartate în stare perfectă, inclusiv nr. 1/1967. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0741.38.74.14.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 03